

KLEINE
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

EEN BOEKJE VOOR DE HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL,

MET EENE REEKS VAN PRACTISCHE OEFENINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN.

TWEEDE, HERZIENE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1901.

PB

1555

Q13

1555

Bibliotheek Universiteit van Amsterdam

01 2981 5775

Present exemplaar.

KLEINE
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

EEN BOEKJE VOOR DE HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL.

MET EENE REEKS VAN PRACTISCHE OEFENINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN.

TWEDE, HERZIFNE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1901.

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS.

*Pædagogische bibliotheek
van het N. O. G.*

VOORBERICHT.

Het is mij overtuigend gebleken, dat men in meer dan ééne school voor lager onderwijs een kort Begrip der Spraakkunst zeer bruikbaar acht, en wel voor de hoogste of zesde klasse.

Vóór de leerlingen zulk eene Kleine Spraakkunst in handen krijgen, dienen zij echter een stel goede taalboekjes onder behoorlijke leiding te hebben doorgewerkt.

Met de uitgave van deze Kleine Nederlandsche Spraakkunst wordt dan ook herhaling, samenvatting bedoeld, niet het aanbrenge en ontwikkelen van allerlei taalbegrippen; deze dienen voorhanden te zijn, als de vrucht van genoten aanschouwelijk taalonderwijs. Het werkje wil, dat de verworven kennis worde vastgelegd en voor vervliegen vrijwaard.

De volgende bladen bevatten eenen leergang, die vóór alles de eischen der practijk huldigt en aan verhuiging en vervoeging het leeuwen-deel toestaat. Het zuiver schrijven, d. i. het juiste gebruik der meest voorkomende taalvormen — en dat met oordeel en grond van den kant der schooljeugd — is mede het hoofddoel van het taalonderwijs der volksschool. Het kennen en verstaan van woorden en uitdrukkingen, het kunnen denken in de taal, het elug en goed opratten van 't gelezene is veel, — het juiste en gepaste gebruik van taalvormen toont opvoeding en beschaaftheid, is dus niet minder. Zal de school voor het leven van dienst zijn en leeren, dan mag zij den leerling in dit opzicht wel goed onderleggen. Al wat in vorige klassen min of meer occasioneel is behandeld, het wordt door een dergelijke samenvatting in den kindergeest geordend, gerangschikt, en dus in zijn oorzakelijk verband vastgelegd, — daarvoor zal het een wezenlijk eigendom worden, een schat,

die de school medegeeft voor het leven. Als de leerlingen deze kleine *Spraakkunst* als een geschenk bij het verlaten der school mogen ontrangen, bezitten zij een *vademecum*, een gids, die bij voorkomende gelegenheden kan geraadpleegd worden.

Om aan deze eischen te kunnen voldoen, diende het boekje met zorg bewerkt te zijn. Vooral moest met kennis en omzichtigheid de leerstof in al hare details gekozen worden en de moeilijkheid worden opgelost, die zich opdeed bij het vaststellen van de grenzen dier leerstof. Er moest met velerlei omstandigheden rekening gehouden worden, daar die grenzen voor elke school weer anders getrokken zijn. Mijn vriend, de heer H. J. Delfgaauw, hoofd eener talrijke volksschool alhier, stond mij in een en ander gaarne met zijne ondervinding ter zijde; — hem zeg ik hartelijk dank voor zijne voorlichting en vingerwijzingen.

De *Oefeningen* vindt men niet onder elke les afgedrukt; zij komen eerst aan het einde voor. Door deze regeling is de leergang minder onderbroken, en kan bovendien elke onderwijzer, die het boekje gebruikt, er nu mede handelen, zooals het hem goeddunkt. Is er geen tijd, men late ze eenvoudig ter zijde!

Met den wensch, dat dit werkje van dienst moge zijn en aan zijne bestemming zal beantwoorden, beveel ik het gaarne aan in de aandacht van alle belangstellenden.

MAASTRICHT, 1889.

M. J. KOENEN.

VOOR DEN TWEEDEN DRUK.

Het boekje is met zorg herzien en bijgewerkt; naar wij hopen, zal deze tweede druk nog meer geschikt zijn voor het doel, waartoe het werd vervaardigd.

MAASTRICHT, 1901.

K.

EERSTE LES.

DE LETTERS EN KLINKERS.

1. Het Nederlandsche alphabet bestaat uit eene reeks van 26 letters. Zij heeten:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.

2. Men verdeelt de letters in *klinkers* en *medeklinkers*.

3. Er zijn *zeven* klinkers. De heldere klinkers luiden:

aa, ee, ie, oo, eu, oe, uu.

OPMERKING. In de woorden: *rat, bed, visch, vos, brug* vindt men de *korte* klinkers. Noem nu de korte of onvolkomen klinkers.

4. Er zijn *twintig* medeklinkers, als:

b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x en z.

5. Behalve klinkers en medeklinkers bestaan er *tweeklanken*. Ze zijn *twaalf* in getal:

ai, au, ou, ei, ij, ui;

aai, ooi, oei, aau, eeu, ieu.

Welke van deze tweeklanken kunt ge in een woord bezigen?

6. Een *woord* bestaat uit letters, te zamen vormen die letters één of meer lettergrepen: *aap, peer, April, kámerdeur, ó'vermorgen*, enz. Eén dezer lettergrepen heeft den *hoofdtoon*; andere hebben den *bijtoon*, nog andere kunnen *toonloos* zijn.

7. Sommige klinkers worden in toonlooze lettergrepen toonloos of dof uitgesproken; het zijn: *i, ij, u en e*.

OPMERKING. De *o* is toonloos in *avond* en *Stavoren*. Evenzoo de tweede *o* in *doctor, professor*, enz. De *ee* is in den regel toonloos in: *een, eene, eenen* (lees 'n).

8. De letter *i* is toonloos in woorden als: *vlijtig, havik, vonnis, kievit, woning, kettinkje*. Lees: *vlijt'g, haav'k*, enz.

De *ij* is toonloos in: *mogelijk, jaarlijks, dagelijksch, dikwijls*, en veelal in *mijn* en *zijn*. Lees: *mogel'k*, enz.; *m'n, z'n*.

De *u* is toonloos in: *Gorcum, Dokkumer, Workumer*, enz.

De *e* is toonloos in overige gevallen: *bode, appel, kamer*, enz.

OPMERKING. De *ij* in het woord *bijzonder* klinkt als *i*. — Men late den *ij*-klank hooren in de woorden: *desgelijks, insgelijks, soortgelijke, dergelijke, Lodewijk, glansrijk, bladerrijk*, enz.

9. De *a* en de *u* worden op 't einde van woorden of lettergrepen niet verdubbeld. Geef zelf eenige voorbeelden! De *u* wordt vóór de *w* steeds enkel geschreven: *uw, schuw, zwa'uw*. Op 't einde van eene lettergreep kan wèl eene dubbele *ee* of eene dubbele *oo* voorkomen: *steenen, heeren, beenen; schooven, pooten, slooten*.

OPMERKING. In welk geval de enkele *e* en wanneer de dubbele *ee*, of de enkele *o* en de dubbele *oo* gebezigd moeten worden, dit leert men het best door oplettenheid bij 't lezen en bij 't schrijven.

10. Ook de spelling met *ij* en *ei* kan het best door oplettenheid geleerd worden. Men lette ook op het verschil van beteekenis tusschen: *hij* en *hei*, *berijden* en *bereiden*, *ijk* en *eik*, enz.

11. Men schrijft eene **ie**:

a. op 't einde van een woord, als: *drie, olie, lelie, tralie*. Uitgez. de namen: *Januari, Februari, Juni* en *Juli*.

b. in 't meervoud dier woorden, zoo de *ie*-klank den vollen nadruk heeft, als: *knieën, drieën, melodieën*, enz.

OPMERKING. Men lette op 't plaatsen van het deelteeken op de laatste *e*.

12. Men lette ook op de spelling van woorden op: *-ief, -iek* en *-iet*, in welke de *ie* den vollen nadruk heeft, als: *tavief, fabriek, Israëliëf*, enz.

13. Men schrijft eene *i* in de uitgangen *-isch, -ik* en *-it*, als: *Pruisisch, Russisch* (lees: *Pru'isies, Rus'sies*); *havik, perzik, kievit*.

14. Nog lette men op de schrijfwijze van woorden als:

fabrieken en *fabrikant*, *fabrikaat*,
muziek en *muzikant*, *muzikaal*,
republiek en *republikein*.

De klemtoon leert in deze en dergelijke gevallen, of men *ie* of *i* heeft te schrijven.

OPMERKING. De letters *q*, *x* en *y* (let wel: zonder stippen!) bezigt men alleen in vreemde of uitheemsche woorden; bijv. *quadraat*, *examen*, *Egypte*, *Syrië*. De *e* komt voor in vreemde woorden, bijv. *cement*, *cirkel*, *cijfer*, *Ceilon*; *canapé*, *cursus*, *courant*; doch ook in het letterteeken *ch*, bijv.: *lachen*, *mensch*.

Ook de *g*, *ch* en *j* worden soms op vreemde wijze uitgesproken: *horloge*, *stellage*, *bosschage*, *chocolade*, *machine*, *Chinees*, *christen*, *Christiaan*, *journaal*.

T W E E D E L E S.

DE MEDEKLINKERS.

15. Een medeklinker kan staan aan het *begin*, in 't *midden* of aan 't *eind* van een woord, als: *lei*, *olie*, *aal*. Hij heet dan *beginletter*, *tusschenletter*, of wel *slotletter*.

16. De beginletter is verscherpt in 't woord *fonkelen*, als in: het *fonkelen* der sterren, der oogen, der diamanten. Ook schrijft men *fonkelnieuw*. Evenzoo is zij verscherpt in *samen* (= tezamen of tzamen), als dit woord op zich zelf staat, of het eerste lid van een ander woord is, als: *samen* op reis gaan, *samenroepen*, *samenstellen*. Doch men schrijft: *verzamelen*, *inzamelen*, *opzamelen*, *te zamen*, enz.

17. De *tusschenletter* wordt ter wille der uitspraak verdubbeld, als de onmiddellijk voorafgaande klinker kort wordt uitgesproken, als: *ladder* (en niet *lader*), *makker*, *lekker*, *schrikken*, *droppel*, *bukken*.

OPMERKINGEN. 1. Men lette op de spelling van: *geeselen*, *Pruisen*, *boeken*, enz., waarin de *tusschenletter* niet verdubbeld wordt. Ook op die van: *monniken*, *leeuweriken*, *perziken*, waarin na de toonlooze *i* de slotletter *k* evenmin verdubbeld mag worden. — Evenzoo spelt men *kieviten* (en niet *kievitten*).

2. De *ch* wordt nooit verdubbeld, en van de *sch* verdubbelt men, zoo noodig, enkel de *s*. Men schrijft dus: *kachel*, *echo*, *richel*, *pochen*, *kuchen*, en verder: *tasschen*, *esschen*, *lisschen*, *bosschen*, *blusschen*, doch: *eischen*, *gheschen*, *menschen*, enz.

18. De slotletter richt zich in veranderlijke woorden naar het meervoud: *brooden*, *brood*; *schubben*, *schub*; *schrobben*, *ik schrob*. — Evenzoo: *binten*, *bint*; *gezanten*, *gezant*; *ritten*, *rit*.

OPMERKING. In onveranderlijke woorden als: *buskruit*, *geweest*, *met*, *och*, *toch* schrijft men op het einde steeds eene scherpe letter ¹⁾. Doch kent ge ook verschil tusschen *nog* en *noch*?

19. In sommige gevallen wordt de slotletter verscherpt, als in:

<i>beeld</i> — beeltenis.	<i>paling</i> — palinkje.
<i>gebeurd</i> — gebeurtenis.	<i>woning</i> — woninkje.

OPMERKING. Ook wordt de *v* verscherpt tot *f* vóór den uitgang *-nis*: *lafenis* van *laven*, *droefenis* naast *droeve*, *begrafenis* van *begraven*. — Let verder op de spelling van: *grafelijk*, *vreeselijk*, *koninklijk*, *ongeloofelijk*, *afhankelijk*, enz.

20. In de woorden: *jonkheid*, *jonkman*, *jonkheer*, *jonkvrouw*, *sprinkhaan*, *koninkrijk*, *lankmoedig* vindt men de slotletter *g* van de woorden: *jong*, *spring*, *koning*, *lang* tot *k* verscherpt.

21. Als slotletter vindt men de *s* in de woorden:

bits: <i>bitse</i> woorden.	dwarse: <i>dwarse</i> ruiten.
spits: <i>spitse</i> griffels.	paars: <i>paarse</i> kleuren.
flets: <i>fletse</i> wangen.	kras: een <i>krasse</i> grijsaard.
dras: <i>drasse</i> gronden.	ros: de <i>rosse</i> vlammen.

Evenzoo in: *los*, *grijs*, *wijs*, *loos*, *boos*, *voos*.

22. Nog onderscheide men:

<i>as</i> (spil)	en <i>asch</i> (stof).
<i>mos</i> (plant)	en <i>mosch</i> (musch).
<i>lis</i> (strik)	en <i>lisch</i> (waterplant).

¹⁾ De scherpe letters of scherpe medeklinkers vindt ge in: 't *kofschip*.

<i>mars</i> (korf)	en <i>marsch</i> (voetreis).
<i>Rus</i>	en <i>rusch</i> (riet).
<i>tas</i> (hoop, stapel)	en <i>tasch</i> (bijv. weitasch).
<i>wis</i> (zeker, gewis)	en <i>wisch</i> (vaatdoek en stroowisch).

D E R D E L E S.

OVER DEN VOLZIN.

23. 1. *De roos is eene bloem.* 2. *Het paard is sterk.* 3. *De ezel balkt.* 4. *Luister!* 5. *Opgelet!* 6. *De jager schoot eenen haas.* 7. *De mandenmaker vlecht eenen korf.* 8. *De visschen zwemmen in het water.* 9. *De school begint om negen uur.* 10. *De boom werd door den bliksem getroffen.*

Ziedaar een tiental volzinnen, die ieder begrijpt.

Elke *zin* of *volzin* is een woord of eene reeks van woorden, waardoor eene gedachte wordt uitgedrukt, met behulp van een vervoegd werkwoord.

24. In den eersten volzin: *De roos is eene bloem*, wordt van *de roos* iets gezegd. Men noemt nu *de roos* het onderwerp in den zin: *de roos is eene bloem*. Zoo is *het paard* onderwerp in den tweeden zin, en *de ezel* is het onderwerp van den derden zin.

OPMERKING. In de zinnen 4 en 5 is geen onderwerp uitgedrukt. Het is *verzwegen*, omdat het niet noodig was, het te noemen of aan te wijzen. Evenzoo in: *Werk! Doe uw best! Ga wat wandelen! Luister naar goeden raad!* enz.

25. Van elk onderwerp wordt in elk der volzinnen iets gezegd. Men zegt van *de roos* in den zin: *De roos is eene bloem*, wat zij is. In zin 2: *Het paard is sterk*, zegt men van *het paard* hoe *het is*. Evenzoo zegt men in zin 3, *wat de ezel doet*, en in zin 10 *wat de boom ondergaat of lijdt*. — Datgene, wat men van het onderwerp zegt, heet het *gezegde van den volzin*.

VRAAG. Noem het gezegde in de volgende volzinnen: *De kraai is een vogel. De olifant is sterk. De visch zwemt. De koe wordt geslacht. Het hoefijzer wordt gesmeed.*

26. *Onderwerp* en *gezegde* zijn de *hoofdleden* van den volzin, omdat zij in elken volzin moeten voorkomen. Het *onderwerp* kan echter *verzwegen* zijn, zie § 24, *Opmerking*.

OPMERKING. Vraag u zelve af, wat men bedoelt met: het *onderwerp* van een' brief, van een opstel, van een gedicht, van een gesprek, enz.

27. Het paard *loopt*. — De paarden *loopen*.
 De kraai *is* een vogel. — De kraaien *zijn* vogels.
 Dit kind *blijft* klein. — Deze kinderen *blijven* klein.

Het *gezegde* staat met het *onderwerp* in nauw verband. Is het *onderwerp* enkelvoudig, dan is ook het *gezegde* enkelvoudig; is het *onderwerp* meervoud, dan moet ook het *gezegde* meervoud zijn. Dit blijkt duidelijk uit de bovenstaande voorbeelden.

28. Ook blijkt uit de voorbeelden van § 27, dat het *gezegde* door één woord kan worden uitgedrukt of door meer. In de zinnen: *De kraai is een vogel, dit kind blijft klein*, waarin het *gezegde* uitdrukt, *hoe* het *onderwerp* is, bestaat dat *gezegde* uit twee deelen, n.l. uit: *is* en *een vogel, blijft* en *klein*.

Het tweede lid van het *gezegde* n.l.: *een vogel, klein* noemt men *naamwoordelijk deel van het gezegde*; — *is* en *blijft* heeten *werkwoordelijk deel van het gezegde* of wel *koppelwerkwoorden*.

OPMERKING. Uit zinnen als: *Hij schijnt mijn vriend. Hij wordt soldaat. Hij lijkt verlegen. Hij heet ijverig* ziet men, dat behalve *zijn* en *blijven*, ook *schijnen, worden, lijken* en *heeten* als koppelwerkwoorden kunnen voorkomen.

29. De jager schoot *eenen haas*.
 De visschen zwemmen *in het water*.
 Een *rijpe appel* is gezond.
 De hond *van den buurman* blaft.

Behalve de beide *hoofdleden* kunnen er nog andere leden (*bijleden*) in een volzin voorkomen. Deze *bijleden* heeten *bepalingen*. Zij behooren of bij het *gezegde*, of bij het *onderwerp*.

OPMERKING. Ook de term *bepaling* is goed gekozen. *Bepalen* doet terstond denken aan de palen, waarmede men eene ruimte afzet of omringt: *bepalen* is dus: insluiten, afperken, begrenzen. Zegt men bijv.: *De*

kinderen zullen beloond worden, dan kan men denken aan *alle* kinderen; zegt men echter: *De vlijtige kinderen zullen beloond worden*, dan zijn alle *luiards* van de belooning uitgesloten en worden niet meer *alle* kinderen beloond.

30. De timmerman maakt *eene kast*.

De smid smeedt *een hoefijzer*.

De spinster spint *eenen draad*.

Elk van deze volzinnen bevat eene bepaling bij het gezegde. Men kan hier vragen: *Wat, welk voorwerp maakt, smeedt, spint men?* Deze bepaling heet *aanvulling* van het gezegde of *voorwerp*.

31. De slager slacht *eene koe*.

De tijger verscheurt *den buffel*.

Moeder schilt *eene peer*.

Ook hier vindt ge eene *aanvulling* of een *voorwerp* bij het gezegde. Men kan vragen: *Wie, wat lijdt de werking, door het onderwerp verricht?* Men noemt die *aanvulling* wel *lijdend* voorwerp, en evenzoo die van § 30.

32. Behalve het *lijdend* voorwerp onderscheidt men nog twee andere voorwerpen. Deze komen voor in de volgende volzinnen:

a. De hond ontliep *zijn* meester.

Uw gedrag mishaaft *uwen* ouders.

Ik geef *den bedelaar* eene aalmoes.

b. Hij rekent *op mijne* hulp.

Zij spreekt *over hare* japon.

Wij zijn tevreden *met ons* lot.

In al deze voorbeelden komt eene *aanvulling* bij het gezegde voor, d. i. eene bepaling, die van nabij bij de werking (toestand) is betrokken. Die onder *a* heet *meewerkend* voorwerp; die onder *b* heet *oorzakelijk* voorwerp. De eerste antwoordt op de vraag: *Ten voordeele of ten nadeele van wie, wien of wat* geschiedt de werking; de tweede is in den regel eene voorzetsel-bepaling.

33. Andere, meer *losse*, bepalingen bij het gezegde vindt men in de volgende volzinnen:

1. De sterren flikkeren *aan het uitspansel*.
2. De trein vertrok *om elf uur*.
3. Het water bevriest *door de koude*.
4. Hij reist *voor zijne gezondheid*.
5. De soldaat zwaaide *met de lans*.
6. Hij slaagde *tot onze vreugde*.
7. Ons leger heeft *dapper gestreden*.
8. De vader werd *erg ziek*.
9. Ik zal komen *bij goed weer*.
10. Men wordt beloond *naar verdienste*.
11. Hij zegepraalde *trots allen weerstand*.
12. Zij zal u *gaarne vergezellen*.

In dit twaalfstal volzinnen vindt ge achtereenvolgens verschillende bepalingen, die naar hare beteekenis genoemd worden: bepaling van 1°. plaats, 2°. tijd, 3°. oorzaak, 4°. doel, 5°. middel, 6°. gevolg, 7°. hoedanigheid, 8°. graad, 9°. voorwaarde, 10°. verhouding, 11°. inwil-
liging of toegeving, 12°. omstandigheid.

Al deze bepalingen heeten *bijwoordelijke* bepalingen.

34. Eene bepaling kan ook bij het *onderwerp* voorkomen: Een *rijpe* appel is gezond. De hond *des buurmans* blaft. De vrouw *met kersen* zingt. Een vat *zonder bodem* is onbruikbaar. De *negende* maand heet September. *Tien* dubbeltjes is een gulden. *Dit* boek is nieuw. *Zulk* een boek is slecht. *Uw* paard is fraai. *Welke* roos is dat?

Deze bepalingen en alle andere, die bij een zelfstandig naamw. voorkomen, heeten *bijvoeglijke* bepalingen, bijv.: *De duif is een zacht-zinnig dier. Ik koop een nieuw potlood. Geef den armen man een' cent.*

35. Twee of meer *aanvullingen* of ook *bepalingen* van dezelfde soort kunnen naast elkander in een' volzin voorkomen. Men zegt dan, dat zij *nevengeschikt* zijn, of dat er *nevenschikking* bestaat. Evenzoo kan er nevenschikking bestaan bij de hoofdeden *onderwerp* en *gezegde*, bijv.:

Honden en katten zijn huisdieren (nevengeschikte onderwerpen of tweeledig onderwerp).

De ezels trekken en dragen (nevengeschikte gezegden of tweeledig gez.).
Ik koop appels, noten en peren (nevengeschikte lijdende voorwerpen
of drieledig lijdend voorwerp).

OPGAVE. *De leerling benoeme verder nu zelf de nevenschikking in:*

Amsterdam en Rotterdam zijn koopsteden. De kinderen lezen, schrijven en rekenen. Mijn ezel is en blijft koppig. De menschen eten vleesch, groenten en brood. Wij drinken water, chocolade en melk. Hendrik schrijft zijn' vader en zijn' oom een' brief. Deze oude best gelooft aan heksen en spoken. De visschen leven in zeeën en rivieren. De boer maait met de zeis en met de zicht. De nachtegaal slaat des avonds en des nachts. De knaap heeft duidelijk en regelmatig geschreven. De Fransche en Duitsche wijnen zijn gezocht. Brood is een gezond en smakelijk voedsel. Hij verkocht den slager zijn oud en kreupel paard. Hij rekt op mijne hulp en mijn' steun. Op den grond lagen gele en verdorde bladeren. Zij was bleek van koude en honger. De maan wentelt om de aarde en om de zon. De pennen der ganzen en der zwanen dienen tot schrijven. Een glas kan door hitte en door koude springen. De lediggang is nadeelig voor lichaam en ziel.

36. Onder de bijvoeglijke bepalingen verdient de *bijstelling* bijzondere vermelding. Zij is eene andere benaming van eene zelfstandigheid, die vooraf genoemd wordt: Amsterdam, *de hoofdplaats van Nederland*, is eene bloeiende stad. De *tijger*, *de schrik der wouden*, is een vreeselijk monster. Wij spreken over den kameel, *dat nuttige dier*. Zend Gerrit, *uwen besten vriend*, dit boek nu eens.

OPMERKING. In zinnen als: *Jan, kom eens gauw. Dokter, kijk eens naar het zieke kind. Kinderen, let op. Jongens, weest stil* vindt ge de aanspreking.

VIERDE LES.

DE REDEDEELEN. HET GESLACHT DER ZELFST. NAAMW.

37. Naar hunne beteekenis en hun gebruik worden de gezamenlijke woorden onzer taal in 10 soorten verdeeld. Men zegt ook wel: Er zijn 10 rededeelen. Deze heeten:

1. Lidwoorden.
2. Zelfstandige naamwoorden (*substantieven*).
3. Bijvoeglijke naamwoorden (*adjectieven*).
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

38. Van de 6 eerste rededeelen volgen hier eenige voorbeelden:

1. Lidwoorden: *de, het, een, eene*.
2. Zelfstandige naamwoorden: *kamer, appel, bal, boek, spoorrein; deugd, eerbied, trouw, goedheid*, enz. Het zijn namen van *zelfstandigheden*.
3. Bijvoeglijke naamwoorden: *hoog, laag, sterk, geel, droog, roode*, enz. Het zijn namen van *hoedanigheden*.
4. Telwoorden: *één, twee, drie, vier*, enz., *tien, honderd, duizend, millioen*, enz.; *de eerste, de tweede, de negende, de honderdste*, enz.
5. Voornaamwoorden: *ik, gij, hij, ons, zij; uwe, hare, hunne; die, dat, dit; welke, wie?* enz.
6. Werkwoorden: *vliegen, rijden, dansen, zingen, denken, meenen, raden*, enz. Het zijn namen van *werkingen*.

39. Lidwoorden, zelfst. nw., bijv. nw., telwoorden en werkwoorden heeten *veranderlijke* rededeelen. Zij worden verbogen of hebben eene *buiging*, bijv.:

het land: des lands, den lande.

de goede vorst: des goeden vorsten, den goeden vorst.

ik heb nog éenen appel; *beider* werk was goed; op den *derden* dag.

ploegen: hij ploegt, hij ploegde, zij ploegden.

OPMERKING. De *buiging* geeft aan het woord geenszins eene andere beteekenis. (Denk aan het buigen van een baleintje, 't is enkel vormverandering.)

40. De buiging der werkwoorden heet *vervoeging*. De buiging der overige veranderlijke rededeelen heet *verbuiging*.

Zoowel bij verbuiging als bij vervoeging bestaat de vormverandering in 't *aanhechten van één of meer letters* aan den stam van 't woord. Welke letters vindt gij in § 39 achter de stammen: *land, vorst, goed, ploeg*?

OPMERKING. Bij enkele voornaamw. (zie § 121) komt de verbuiging tot stand door 't gebruik van verschillende woorden, bijv.: *ik — mijner; gij — uwer; hij — zijner*.

41. Bij het verbuigen van zelfstandige naamwoorden moet men letten op het *geslacht*.

42. Een zelfst. nw. is van het *mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig* geslacht. Het best leert men het geslacht der zelfst. nw. kennen door opmerkzaam te zijn bij het lezen, of door trouw opzoeken in een woordenboekje. Er bestaan ook enkele regels voor de geslachten. (Zie het Aanhangsel).

43. Meestal kan men weten of een zelfst. nw. onzijdig is; een onzijdig zelfst. nw. neemt in het enkelvoud 't lidwoord *het* vóór zich, bijv.: *het paard, het huis, het konijn*, enz.

44. Bij sommige zelfst. nw. bestaat verschil van beteekenis bij verschil van geslacht:

de *bal*, m., een bol.

de *blik*, m., een oogopslag.

de *els*, m., een boom.

de *gang*, m., de wijze van gaan.

de *hoop*, m., een stapel.

de *kant*, m., de rand.

de *muil*, m., de bek van groote dieren.

de *pink*, m., kleinste vinger.

het *bal*, o., eene danspartij.

het *blik*, o., een metaal, ook een keukengereedschap.

de *els*, v., een werktuig.

de *gang*, v., eene gang van een huis.

de *hoop*, v., de verwachting.

de *kant*, v., eene stof.

de *muil*, schoeisel.

de *pink*, v., visschersschuit.

de <i>post</i> , m. , een ambt, de postbode, een deurpost.	de <i>post</i> , v. , het postkantoor.
de <i>streek</i> , m. , eene list, een sluwe trek.	de <i>streek</i> , v. , in alle andere beteekenissen, b.v. eene <i>landstreek</i> .
de <i>teen</i> , m. , deel van eenen voet.	de <i>teen</i> , v. , een takje, eene twijg.
45. Nog dient gelet te worden op de beteekenis van:
de <i>hof</i> , m. , de tuin.	het <i>hof</i> , o. , verblijf (des konings).
de <i>punt</i> , v. , punt, leesteeken.	het <i>punt</i> , o. , het onderwerp, een tijdpunt, enz.
de <i>traan</i> , m. , vocht der oogen.	de <i>traan</i> , v. , olieachtige stof.
de <i>trap</i> , m. , het trappen, eene afzonderlijke trede.	de <i>trap</i> , v. , alle treden samen.
de <i>val</i> , m. , het vallen.	de <i>val</i> , v. , eene knip, bijv. eene muizenval.
de <i>vorst</i> , m. , een persoonsnaam.	de <i>vorst</i> , v. , de koude, ook de bovenste richel pannen.
de <i>wacht</i> , m. , één persoon.	de <i>wacht</i> , v. , alle wachters samen, of hunne verblijfplaats.

46. Verder dient men te weten, dat men kan zeggen:

het <i>schilderij</i>	en <i>de</i> schilderij, v.
het <i>fruit</i>	en <i>de</i> fruit, v.
het <i>gordijn</i>	en <i>de</i> gordijn, v.
het <i>mud</i>	en <i>de</i> mud of mudde, v.

V I J F D E L E S.

HET MEERVOUD ONZER ZELFST. NAAMW.

47. Door *getal* verstaat men het enkel- of het meervoud der zelfst. naamw.

48. Een zelfst. naamw. is meervoud, wanneer het aanduidt, *en wel door eenen uitgang*, dat twee of meer zelfstandigheden van dezelfde soort worden genoemd, bijv.: *banken, stoelen, koeien*, enz.

49. Men maakt de zelfst. naamw. meervoud, door achter het enkelvoud eene **s**, **en**, **n**, **eren** of **ers** te voegen, bijv.: *kamers*, *borden*, *boden*, *goederen*, *kinderen* of *kinders*.

50. De meeste onzer zelfst. naamw. vormen hun meervoud met *en* of *n*.

51. Door middel van eene **s** worden meervoud gemaakt:

a. De zelfst. naamw., die eindigen op:

-el, **-em**, **-en**, **-er**, bijv.: *ketels*, *bezems*, *wagens*, *stoffers*.

-ier, **-aard**, **-erd**, „ : *winkeliers*, *dronkaards*, *lonperds*.

b. Nederlandsche woorden, die op eene heldere *a* eindigen, bijv.: *eega* — *eegaas* (echtgenooten), *vla* — *vlaas* (Limburgsche koeken), *ra* — *raas* (dwarsbalken aan masten van zeeschepen).

c. De woorden: *kok*, *maat* (kameraad), *bruidegom*, *vaandrig*, *bunzing* (dier), *nachtwacht*, alsmede *lente*.

d. Alle verkleinwoorden, ook die op **-el**, als: *huisjes*, *raampjes*, *ringetjes*, *kettinkjes*, *vlagskes*, *kruimels*, *droppels*.

OPMERKING. Er zijn woorden, die in 't meervoud zoowel eene **s** als **en** of **n** aannemen, als: *zoons* en *zonen*, *appels* en *appelen*, *ketens* en *ketenen*, *amandels* en *amandelen*. Men dient te weten, dat de meervoudsvorm op **en** dan deftiger klinkt en in hoogerem stijl gebezigd wordt.

ZESDE LES.

HET MEERVOUD VAN VREEMDE WOORDEN.

52. Alle vreemde zelfst. nw., die op eene toonlooze **e** uitgaan, vormen hun meervoud met **s**, bijv.: *dames*, *tantes*, *modes*, *horloges*, enz. Evenzoo de woorden op **-age**, als: *plantages*, *stellages*.

Bijna alle militaire titels vormen hun meervoud met **s**, als: *generaals*, *majours*, *kolonels*, *sergeants*, *korporaals*, enz.

OPMERKING. Men zegt zoowel *officiers* als *officieren*, *cadets* als *cadetten*, doch altijd *adjudanten*.

53. Vreemde zelfst. nw. op **-ie** (zonder hoofdklem) nemen zoowel **s** als **n** aan, als: *provincies* en *provinciën*, *premies* en *premiën*, *traliës* en *traliën*.

OPMERKING. Men schrijft altijd: *genieën*, *melodieën*, *harmonieën*, omdat op **ie** de hoofdtoon valt. — Evenzoo, naar 't vallen van de klem: *professoren* en *professoren*, *doctors* en *doctoren*. Men bezigt altijd *oliën* (nooit *olies*).

54. Vreemde zelfst. nw. op **-ier** of **-eur** vormen hun meervoud met **s**, als zij namen zijn van personen, als: *portiers*, *herbergiers*, *winkeliers*, enz.; *ingenieurs*, *controleurs*, *gouverneurs*, *inspecteurs*, enz.

OPMERKING. Zoo het geen namen zijn van personen, nemen zij *en*, als: *portieren* (deuren van rijtuig en waggons), *klavieren*, *scharnieren*, *kwartieren*; *humeuren*, *likeuren*.

55. Vreemde zelfst. nw. op **-um** hebben weleens meer dan één meervoud:

gymnasium — *gymnasiums* — *gymnasiën* — *gymnasia*.
museum — *museums* — *museën* — *musea*.

OPMERKING. De meervoudsvormen op **s** worden in de gewone spreektaal het meest gebruikt, bijv.: *albums*, *datums*, *geraniums*, enz.

56. Vreemde zelfst. nw. op **-us** volgen bij hunne meervoudsvorming geen vasten regel; dit blijkt uit:

<i>kubus</i> (zesvlak)	— kuben.
<i>cursus</i> (leergang)	— cursussen.
<i>catalogus</i> (boekenlijst)	— catalogussen.
<i>musicus</i> (muziekkenner)	— musici.
<i>criticus</i> (beoordeelaar)	— critici.

57. Vreemde zelfst. nw., die op eenen helderen klinker eindigen, vormen hun meervoud met 's ¹⁾, als: *sofa*, *sofa's*; *canapé*, *canapé's*; *echo*, *echo's*; *menu* (spijskaart), *menu's*.

OPMERKING. Ook voor vreemde woorden leert het gebruik in den regel het meervoud kennen. Meestal nemen dergelijke zelfst. nw., die niet op eenen klinker eindigen, *en* aan, als: *patenten*, *microscopen*, *lorgnetten*, *juweelen*, enz., enz. — echter: *barometers*, *thermometers*, enz.

¹⁾ Men zegt in den regel: *apostrophe-s*.

ZEVENDE LES.

BLIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD MET **en** OF **n**.

58. In deze les worden bijzondere gevallen behandeld van de meervoudsvorming onzer zelfst. nw. op **en**. Ze zijn hoogst belangrijk.

59. Als een enkelvoudig zelfst. nw. eenen korten klinker (§ 3) heeft, wordt in het meervoud de slotmedeklinker *verdubbeld*, indien die klinker kort blijft:

<i>rat</i> — ratten.		<i>heg</i> — heggen.
<i>mes</i> — messen.		<i>pen</i> — pennen.

Eindigt in dit geval het zelfst. nw. op *sch*, dan wordt enkel de **s** verdubbeld, als: *tasch* — *tasschen*, *flesch* — *flesschen*, *visch* — *visschen*, *bosch* — *bosschen*, *musch* — *musschen*.

OPMERKING. Is de lettergreep *toonloos*, dan wordt de slotmedeklinker nooit verdubbeld, bijv.:

<i>dreumes</i> — <i>dreumesen</i> .		<i>havik</i> — <i>haviken</i> .
<i>lobbes</i> — <i>lobbesen</i> .		<i>leeuwerik</i> — <i>leeuweriken</i> .
<i>lemmet</i> — <i>lemmeten</i> .		<i>kievit</i> — <i>kievitén</i> .

Doch men verdubbelt altijd de slotletter van den uitgang **-is**, als: *notarissen*, *connissen*, *kermissen*, *dromedarissen*, enz., omdat die uitgang niet geheel toonloos is.

60. Als in 't meervoud de korte klinker in eenen *langen* overgaat, wordt de slotmedeklinker niet verdubbeld; dit betreft de klinkers *a*, *e*, en *o*:

<i>dag</i> — dagen.		<i>gebed</i> — gebeden.
<i>dak</i> — daken.		<i>spel</i> — spelen.
<i>bad</i> — baden.		<i>lot</i> — loten.
<i>weg</i> — wegen.		<i>schot</i> — schoten.
<i>bevel</i> — bevelen.		<i>gebod</i> — geboden.

OPMERKING. *Spellen* zijn tenten, ook voorwerpen noodig tot het spel: *honden-en apenspielen*, *kienspielen*, *schaakspelen*; *spelen* zijn vermaken, vertooningen; *de spelen der jeugd*, *tooneelspielen*.

61. De slotletter *s* gaat (meestal) over in *z*, en de slotletter *f* in *v*:

<i>huis</i> — huizen.	<i>hof</i> — hoven.
<i>gans</i> — ganzen.	<i>graaf</i> — graven.
<i>hals</i> — halzen.	<i>golf</i> — golven.
<i>gems</i> — gemzen.	<i>korf</i> — korven.

OPMERKING. Op dezen regel zijn uitzonderingen, doch deze betreffen vooral vreemde zelfst. nw.: *kousen*, *struisen*, *kruisen*, *kaarsen*, *kersen*, *persen*, *polsen*, *glansen* (glanzen, w.w.), *kansen*, *kransen*, *lansen*, *sponsen*, *sausen*, *prinsen*.

Evenzoo: *nimfen*, *triomfen* en *telegrafen*. *Vleesch* — vleezen (naast vleezig).

62. De woorden *voerman*, *koopman*, *veerman*, *werkman*, *staatsman* veranderen in 't meervoud *man* in *lieden*, dus: *voerlieden*, *kooplieden*, enz. Dit is het geval, als 't geheele woord een beroep, een bedrijf, eene waardigheid te kennen geeft. Doch men zegt: *Noormannen*, *Oranjemannen*, *leenmannen*, *Muxelmannen*, *sneeuwmannen*, en verder: *Franschen*, *Engelschen*, *Gelderschen*.

63. *Lende* heeft in 't meervoud *lendenen*.

rede (toespraak) heeft in 't meervoud *reden*, bijv.: *troonreden*.

Doch men zegt: *leerredenen*, *lofredenen*, *drogredenen*, *smaadredenen*, enz.

vloo heeft in 't meervoud *vlooiën* (met ingelaschte *i*).

koe » » » » *koeien* (met » *i*).

kleinood » » » » *kleinooden*.

sieraad » » » » *sieraden*.

64. De woorden, die op *-heid* uitgaan, veranderen, zoo ze een meervoud hebben, *-heid* in *-heden*:

<i>hoeveelheid</i> — hoeveelheden.	<i>grootheid</i> — grootheden.
<i>dwaasheid</i> — dwaasheden.	<i>waarheid</i> — waarheden.

ACHTSTE LES.

VERDERE BIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

65. Eenige onzijdige zelfst. nw. vormen hun meervoud met *eren*:

<i>goed</i> — goederen.	<i>lied</i> — liederen.
<i>gemoed</i> — gemoederen.	<i>lam</i> — lammeren.

66. Twee onzijdige zelfst. nw. vormen hun meervoud met **en** of **eren**:

kalf — kalven — kalveren.
volk — volken — volkeren.

67. Vier andere vormen hun meervoud met **ers** of **eren**:

<i>ei</i> — eiers — eieren.		<i>kind</i> — kinders — kinderen.
<i>hoen</i> — hoenders — hoenderen.		<i>rund</i> — runders — runderen.

68. Nog weer andere vormen hun meervoud met **en** of **eren**, bij verschil van beteekenis:

been (een der ledematen) — beenen.
been (deel van 't geraamte) — beenderen.
blad (deel van eene tafel, zaag, courant, boek) — bladen.
blad (deel van eenen boom) — bladeren.
kleed (vloer- of dekkleed) — kleeden.
kleed (kledingstuk) — kleederen of *kleeren*.

OPMERKING. Men ziet, dat in de meervoudsvormen: *hoenders* en *beenderen* eene **d** is ingelascht.

69. Enkele zelfst. nw. veranderen in 't meervoud van klinker, als:

smid — smeden.
lid — leden.
gelid — gelederen.
schip — schepen.
ooglid (oogdeksel) — oogleden.
rif (reef, plooi in een zeil) — reven.
stad — steden.

Paarderif (geraamte) heeft in 't meervoud *paardenriffen*, en *koraalrif* (koraalbank) heeft *koraalriffen*.

OPMERKING. *Lid* bet. ook *deksel*, bijv.: *Het lid van eene oliekan. Wie het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus.* — Het eigenlijke enkelvoud van *steden* is *stede* = plaats; men denke aan: *legerstede*, *hofstede*, *bedstede*, *stedehouder* (stadhouder), *haardstede*, *in stede van*, enz. Het woord *lidmaat* (deel des lichaams) heeft *ledematen*, doch *lidmaat* (medelid) heeft *lidmaten*. Denk hier ook aan *lidmaatschap*.

70. Enkele zelfst. nw. vormen hun meervoud met **en** of **s**, bij verschil van beteekenis:

heidens (Zigeuners) — *heidenen* (afgodendienaars).
hemels (deelen van ledikanten) — *hemelen* (uitspansel).
letters (letterteekens) — *letteren* (brief, letterkunde).
middels (middellijven) — *middelen* (tot het treffen van een doel) ¹⁾.
redens (verhoudingen) — *redenen* (gronden, oorzaken).
tafels (huis- en schoolmeubels) — *tafelen* (der wet).
vaders (de papa's) — *vaderen* (voorouders).

71. De eigennamen van personen vormen hun meervoud met **s** of **en**; ook wel met 's bijv.: *de Nassaus*, *de Napoleons*, *de Stuarts*, *de Karels*; *de Trompen*, *de De Witten*, *de Otto's*, *de Nero's*, enz.

72. Er zijn zelfst. nw., die alleen in 't meervoud voorkomen, omdat zij eene meervoudige beteekenis hebben, als: *ouders*, *voorouders*, *gexusters*, *gebroeders*, *de kinderpokken*, *de zemelen*, *de manen* (nek-haren van een paard), *de zeden*, *de inkomsten*, *onlusten*, *lieden*, *hersenen*, enz.

Hiertoe behooren ook namen van gebergten en eilandengroepen, die aan eene verzameling doen denken, als: *de Apennijnen*, *de Alpen*, *de Karpathen*; *de Hebriden*, *de Balearen*, enz. Evenzoo zegt men: *de Provinciale Staten*, *de Staten-Generaal*, *Gedeputeerde Staten*.

OPMERKING. Andere zelfst. nw. komen in den regel in 't enkelvoud voor, als: *vrede*, *droefheid*, *blijdschap*, *slavernij*; *goud*, *lood*, *rogge*, *meel*, enz.

73. In sommige gevallen bezigt men naast het enkelvoudige *abstracte* substantief het meervoud van een zinverwant woord:

bedrog — bedriegerijen (eigenl. het meerv. van *bedriegerij*).
doel — doeleinden (*doeleinde*).
kennis — kundigheden.
leer — leerstellingen, leerstukken, leeringen.
oordeel — oordeelvellingen, enz.

¹⁾ De leerling denke aan: *hulpmiddelen*, *geneesmiddelen*, *geldmiddelen*, enz.

NEG ENDE LES.

DE NAAMVALLEN. HET LIDWOORD.

74. Niet altijd heeft een zelfstandig nw. denzelfden vorm.

Dit kan blijken uit voorbeelden als: *des vaders, des huizes, des boden, den lande, ten huize, te velde, bij monde*, enz.

De vormen nu van een zelfst. nw., waardoor men aanwijst, in welke betrekking het in den zin voorkomt, heeten *naamvallen*.

OPMERKING. Men onderscheidt nog wel vier gevallen. Men zegt ook wel: Er zijn vier naamvallen. Ze heeten: *eerste, tweede, derde* en *vierde* naamval.

75. Daar de lidwoorden bij 't gebruik der zelfst. nw. van grooten dienst zijn, worden ze hier eerst behandeld.

76. Er zijn twee soorten van lidwoorden: *a.* het lidwoord van bepaaldheid, nl. *de, het*, en *b.* het lidwoord van eenheid, nl. *een*, bijv.: *De vogel zit in de kooi. Het konijn zit in het hok. Eene roos is eene bloem*, enz.

OPMERKING. Het lidwoord van bepaaldheid heet ook wel bepalend lidwoord: het duidt eene bij spreker en hoorder bekende zelfstandigheid aan; het lidwoord van eenheid wijst ook eene zelfstandigheid uit eene heele soort aan, doch geene bepaalde.

77. De verbuiging van 't lidwoord van bepaaldheid is, als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	3 geslachten.
1. de	de	het, 't	de
2. des, van den	der, van de	des, van het	der, van de
3. den	de	het, den	den
4. den	de	het, 't	de

78. De derde naamval van het onzijdig enkelv., nl. *den*, is nog gangbaar in enkele uitdrukkingen, bijv.: *Diensten, den lande bewezen. In den beginne. Na den eten. In den vreemde*, enz.

79. Uit samentrekking van *te* en *den* ontstond **ten**, bijv.: *ten strijde, ten dienste, ten laste; ten grave, ten kantore, ten einde*.

80. Uit samentrekking van *te* met *der* ontstond **ter**, bijv.: *ter zee*, *ter herinnering*, *ter gedachtenis*, enz.

81. De verbuiging van 't lidwoord van eenheid is aldus:

	Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 geslachten.
een	eene	een	
eens	eener	eens	(Dit bestaat
eenen ¹⁾	eene	een	niet).
eenen	eene	een	

TIENDE LES.

ZWAKKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NW.

82. Bij de verbuiging der zelfst. nw. onderscheidde men oudtijds twee gevallen, nl. de *zwakke* en de *sterke* verbuiging. Van de *zwakke* verbuiging bestaan nog enkele gevallen. Ziehier een voorbeeld:

	Enkelvoud.		
1. de graaf	de mensch	het hart	
2. des graven	des menschen	des harten	
3. den graaf	den mensch	het hart	
4. den graaf	den mensch	het hart	

OPMERKING. Men kent de *zwakke* verbuiging van een zelfstandig nw. hieraan, dat het in den 2en naamval enkelvoud **en** of **n** aanneemt. In het meervoud wordt een zelfst. nw. niet verbogen.

83. Tot de *zwakke* verbuiging behooren:

a. Een negental mannelijke persoonsnamen: *graaf*, *heer*, *hertog*, *prins*, *mensch*, *profeet*, *vorst*, *pauz*, *knaap* ²⁾).

¹⁾ In plaats van *eenen* schrijft men ook *een'* of kortweg *een*.

²⁾ Men zegt *des pausen* in plaats van *des pauses*. Samenstellingen, als: *burggraaf*, *dijkgraaf*; *gastheer*, *kamerheer*, *veldheer*, *leenheer*, *mijnheer* worden sterk verbogen, dus: *des burggraafs*, *des gastheers*, enz.

b. Eenige mannelijke persoonsnamen op **e**, als: *bode*, *bediende*, *beambte*, *getuige*.

c. De bijv. nw. op *e*, die als mannelijke persoonsnamen gebezigd worden, als: *de arme*, *de rijke*, *de goede*, enz.

d. Het onzijdige zelfst. nw. *hart*.

84. Hier volgen nog drie voorbeelden van zwakke verbuiging, voor 't enkel- en meervoud:

Enkelvoud.

1. de boden	de arme	de geleerde
2. des boden	des armen	des geleerden
3. den bode	den arme	den geleerde
4. den bode	den arme	den geleerde

Meervoud.

1. de boden	de armen	de geleerden
2. der boden	der armen	der geleerden
3. den boden	den armen	den geleerden
4. de boden	de armen	de geleerden

ELFDE LES.

STERKE VERBUIGING VAN ZELFST. NAAMW.

85. VOORBEELDEN.

Enkelvoud.

1. de vader	de moeder	het kind
2. des vaders	der moeder	des kinds
3. den vader	de moeder	het kind
4. den vader	de moeder	het kind

OPMERKING. Alle zelfst. nw., die in den 2en naamv. enkelv. geen **en** of **n** krijgen, behooren tot de sterke verbuiging.

86. Men kan ook zeggen: De zelfst. nw., die in den *tweeden* naamval enkelvoud eene s aannemen, ook die, welke onverbogen blijven, behooren alle tot de sterke verbuiging.

De sterke verbuiging is thans bijna algemeen. Er behooren toe:

- a. *Alle mannelijke* zelfst. nw., behalve de in § 83 genoemde.
- b. *Alle vrouwelijke*, zonder uitzondering, dus ook *de rijke*, *de arme*, enz. (vr.).
- c. *Alle onzijdige*, behalve *hart*.

OPMERKINGEN. 1. Waar de welluidendheid het vereischt, wordt de 2e naamval van de sterke verbuiging bij mannelijke en onzijdige zelfst. nw. omschreven, aldus: *van het gebergte*, *van het gebladerte*, *de dikte van den hals*, *de boomen van het bosch*, *de zwaarte van den last*, enz.

2. De uitgang *es* van den sterken 2en nvl. enkelvoud vindt men nog in: *des huizes*, *des kruises*, *des vleesches*, *des geestes*.

87. Als een eigennaam op eenen helderen klinker uitgaat, vormt men den *tweeden* naamval door 's, bijv.: *Anna's boeken*, *Otto's pen-
nen*, *Maria's griffels*, enz. In dit geval heeft men de *omgekeerde* woord-
schikking.

OPMERKING. In de rechte woordschikking komt de bepaling niet voorop, maar achter het bepaalde woord, bijv.: *De boeken van Anna*, *de pennen van Otto*, *de griffel van Maria*.

88. Gaat de eigennaam op een' medeklinker of op eene toonlooze lettergreep uit, dan wordt in dit geval deze s van den *tweeden* naamval aan den eigennaam verbonden, bijv.: *Willems passer*, *Hendriks mes*, *Karels potlood*, *Elizes parasol*, *Henriettes japon*, *Mietjes borduurwerk*, *Leentjes brief*, enz.

OPMERKING. Evenzoo zegt men: *Moeders japon*, *tantes breikous*, *grootmoeders bril*, *nichtjes mof*.

89. Den 2en naamval van familienamen vormt men in de *omgekeerde* woordschikking door 's; doch gaat de familienaam op eene s of een' anderen sisklank uit, dan bezigt men enkel eene apostrophe ('), bijv.: *Van Zanten's paarden*, *Op den Oort's winkel*; *Tollens' werken*, *Bos' atlas*. — Evenzoo bij voornamen, als: *Marnix' boeken*, *Felix' vrienden*, *Philippus' regeering*, *Dorus' pennen*.

OPMERKING. In deze en de beide vorige lessen is veel over naamvallen gesproken; wij moeten er nog het volgende bijvoegen.

1e NAAMVAL. De *eerste* naamval is de vorm van het onderwerp en van het naamwoordelijk deel van het gezegde, bijv.: **De hond blaft; de eik is een loofboom.**

2e NAAMVAL. De *tweede* naamval duidt *afkomst* of wel den *bezitter* aan, bijv.: *Karel's nakomelingen, Vondel's gedichten, Vaders huizen, Tantes tuinen, Ooms pakhuizen.*

Ook vindt men dezen naamval in aanvullingen of bepalingen bij werkwoorden, bijvoeglijke nw. en werkwoordelijke zelfst. nw., als: *Gedenk mijner. Ontferm u onzer. Hij schaamt zich hunner. Wees onzer indachtig. Hij is uwer niet waardig. De komst des konings. De loop der rivieren. Het blaten der schapen. De uitvinding der drukkunst. De vangst der olifanten. Het zaaien der boekweit,* enz.

3e NAAMVAL. De *derde* naamval is de naamval van het *meewerkend voorwerp*. Men vindt hem bij de werkwoorden: *geven, bieden, schenken, brengen, gunnen, nemen, rooven, onthouden, zeggen, verhalen, vertellen, antwoorden, berichten, beloven, verbieden, weigeren, raden, toonen, wijzen, gehoorzamen, behooren, passen,* enz., bijv.: *Deze taal past u niet. Dit boek behoort mij. De hond gehoorzaamt zijnen meester,* enz.

Evenzoo bij eenige bijv. nw., als: *welkom (Gij zijt ons welkom), aangenaam, nuttig, eigen,* enz.

4e NAAMVAL. De *vierde* naamval is de vorm van het *lijdend voorwerp*. Hij komt voor bij werkwoorden, als: *maken, bouwen, schilderen, weven, smeden, vervaardigen, slaan, treffen, dooden, slachten, koken,* enz., enz.; *beminnen, zegenen, achten, eeren, groeten, roemen, prijzen,* enz., als: *Ik prijs dit werk. De meid kookt het vleesch. De timmerman vervaardigt eene kast.* Deze w.w. heeten *overgankelijke* w.w.

NB. Nog vindt men een zelfst. nw. in den 4en naamval als bepaling bij een bijv. nw., bijv.: *Ik ben mijnen passer kwijt. Hij wordt zijnen vriend gewaar. Wij zijn het werken gewoon. Zij zijn het spoor bijster.*

Ook dient men te weten, dat men moet schrijven: *Dit boek kost eenen gulden (4e nvl.). Het weegt eenen centenaar (4e nvl.). Deze bank is eenen meter (4e nvl.) lang. Die plank is eenen duim (4e nvl.) dik. Het is eenen kilometer ver. Die muur is eenen decameter lang,* enz. *Hij bleef den ganschen dag (= gedurende den ganschen dag).* Evenzoo bij datums: *Amsterdam, den 10en Juli 1900 (= op den tienden dag van Juli).*

T W A A L F D E L E S.

DE VERKLEINWOORDEN.

90. Thans worden de meeste verkleinwoorden gevormd door het achtervoegsel **-je**. Vóór dezen uitgang wordt in bepaalde gevallen nog de letter *t*, *et* of *p* ingelascht, bijv.: *huisje*, *hoedje*, *laatje*; *kooitje*, *keteltje*, *keukentje*, *haartje*; *pannetje*, *torretje*; *boompje*, *riempje*.

OPMERKING. De verkleinwoorden op *-lijn* of *-etijn*, *-kijn*, *-ken* of *-ke* zijn gering in aantal, en de verkleiningsuitgang *-et* komt alleen nog in enkele woorden voor, als: *vogelijn*, *maagdelijn*, *gaardekijn*, *hondeken*, *kindeke*; *kruimel*, *druppel*, *bundel*, enz.

91. Vóór den uitgang **-je** wordt soms eene **t** ingelascht, als in: *zectje*, *knietje*, *leitje*; *paaltje*, *boontje*, *deurtje*, *baleintje*; *keteltje*, *varkentje*, *kevertje*; *zwaluwte*, *vrouwte*.

OPMERKING. Ge ziet, dat eene *t* wordt ingelascht, als het zelfst. nw. op een helderen klinker, een tweeklank of wel op *t*, *n*, *r* of *w* uitgaat (mits vóór *t*, *n* of *r* geen korte klinker staat.)

92. Vóór den uitgang **-je** wordt ook weleens eene **p** ingelascht, als: *raampje*, *bloempje*, *rijmpje*; *oompje*, *schermje*, *halmje*.

OPMERKING. Ge ziet, dat de *p* wordt ingelascht, als het zelfst. nw. uitgaat op eene *m*, voorafgegaan door een volkomen klinker, een tweeklank, of door *r* of *l*.

93. Vóór den uitgang **-je** wordt ook weleens **et** ingelascht, bijv.: *belletje*, *tolletje*, *lammetje*, *kannetje*, *karretje*.

OPMERKING. De inlassching van *et* heeft plaats, als vóór de slotletter *t*, *m*, *n* of *r* een korte klinker staat.

94. De verkleinwoorden hebben meermalen den klinker van het meervoud der zelfst. nw., bijv.:

glas — *glaasje*.

rad — *raadje*.

schip — *scheepje*.

blad — *blaadje*.

pad — *paadje*.

slot — *slootje*.

Evenzoo zegt men: *lootje*, *vaatje* (bijv. *zoutvaatje*), *gaatje*, *reefje*, doch ook: *badje*, *dagje* (meerv. *daagjes*), *dakje*, *grafje*, *gebedje*, *wegje*, *hofje*, *slotje*, *lotje*, *stadje*, *lidje*.

95. In sommige zelfst. nw. wordt de meervoudige verkleiningsuitgang ook gevoegd achter den *ouden meervoudsuitgang* **er**, bijv.:

blaadje — blaadjes — bladertjes.
lammetje — lammetjes — lammertjes.
eitje — eitjes — eiertjes.
kindje — kindjes — kindertjes.
radje — raadjes — radertjes.

96. Merk op, dat men zegt:

<i>rug</i> — ruggetje — rugje.		<i>jongen</i> — jongetje.
<i>meid</i> — meisje.		<i>zuster</i> — zusje (naast <i>broertje</i>).
<i>best</i> — bestje (<i>oude vrouw</i>).		<i>oude</i> — oudje.

OPMERKING. Evenzoo: *bruggetje*, *poppetje* (speelgoed), — en verder: *ringetje*, *dingetje*, *kringetje* doch: *woninkje*, *palinkje*, *penninkje*, *spierinkje*, enz., omdat hier de uitgang *-ing* toonloos is.

97. Ten slotte vindt men verkleinwoorden in sommige uitdrukkingen of zegswijzen: *Zijne schaapjes op 't droge hebben*, *muisjes* (suikergebak), *een aasje*, *een xiertje*, *'t is m'n een weertje*, *een beetje*, *een luchtje scheppen*, enz.

DE RTIENDE LES.

VERBUIGING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

98. Het bijv. naamw., dat het zelfst. nw. voorafgaat, heeft verschillende vormen en komt in *geslacht*, *getal* en *naamval* overeen met het zelfst. nw., vóór hetwelk het onmiddellijk staat. Dergelijke bijv. nw. worden dus ook *verbogen*. Voorbeelden:

1. *De hooge boom* is omgewaaid.
2. Het hout *des hoogen booms* zal verkocht worden.
3. De storm ontrukte *den hoogen boom* drie takken.
4. De storm velde *den hoogen boom*.

1. *De hooge boomen zijn omgewaaid.*
2. *Het hout der hooge boomen zal verkocht worden.*
3. *De storm ontrukte den hoogen boomen vele takken.*
4. *De storm velde de hooge boomen.*

Ziedaar de verbuiging van het bijv. nw. *hoog*, in 't mannelijk enkel- en meervoud.

OPMERKING. Is het bijv. nw. het naamw. deel van het gezegde, als: *De hemel is blauw. De roos is wit. Uwe paarden zijn fraai*, of staat het gescheiden van zijn zelfst. nw., dan blijft het steeds onverbogen: *De man kwam ziek thuis. De knapen kwamen ziek thuis. Het was te zwaar eene taak.*

99. Staat het bijv. nw. *hoog* vóór een vrouwelijk of wel vóór een onzijdig zelfst. nw., dan is de verbuiging weer anders. Hier volgen nu voor de drie geslachten de verschillende vormen of naamvallen.

VOORBEELDEN VAN VERBUIGING.

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1.	hooge	hooge	hooge	hooge
2.	hoogen	hooge	hoogen	hooge
3.	hoogen	hooge	hooge	hoogen
4.	hoogen	hooge	hooge	hooge

OPMERKING. In plaats van: *des hoogen booms, des hoogen kasteels*, enz. zegt men veelal: *van den hoogen boom, van het hooge kasteel*. De *n* van den 3en naamval meerv. wordt wel weggelaten.

100. De bovenstaande verbuiging van het bijv. nw. komt bijna algemeen voor in de hedendaagsche taal.

OPMERKING. Behalve deze thans algemeen gebezigde verbuiging, bestond er vroeger nog eene sterke verbuiging van het bijv. nw. Er zijn nog overblijfselen van deze ouderwetsche verbuiging, als: *goedsmoeds, blootsvoets, ouder gewoonte, onverrichter zake, blootshoofds, met voorbedachten rade, op heeter daad*, enz.

101. Gaat het lidwoord van eenheid het bijv. nw. vooraf, of wel gaan: *elk, ieder, eenig, zeker, welk* vooraf, dan is de verbuiging

nagenoeg dezelfde als de bovenstaande; alleen in den 1^{en} en den 4^{en} nvl. van het onzijdig enkelvoud valt de **e** weg, bijv.:

Een hoog kasteel ligt op den berg.

Ik zie een hoog kasteel op den berg liggen.

In 't meervoud is de verbuiging juist dezelfde; alleen vindt men den 2^{en} en den 3^{en} nvl. meestal omschreven met *van* en *aan*; bijv.: *Hooge kasteelen liggen op dien berg. De torens van hooge kasteelen. Wij geven armen mannen eene aalmoes. Ik heb eenige oude boeken.*

OPMERKING. Er is onderscheid tusschen: *een goed koning* en *een goede koning*, *een oud vriend* en *een oude vriend*, *een gemeen soldaat* en *een gemeene soldaat*, enz.

102. In uitdrukkingen als: *Karel de Stoute*, *Philips de Goede*, *Lodewijk de Vrome*, enz. wordt het bijv. nw. verbogen, alsof het vóór een zelfst. nw. stond; zij worden met een hoofdletter geschreven:

1. *Karel de Stoute* was dapper.
2. De daden van *Karel den Stouten* (= den Stouten Karel).
3. Zij leggen dat *Karel den Stouten* ten laste.
4. Men herkende *Karel den Stouten* aan den zegelring.

103. In sommige gevallen laat men de verbuigings-uitgangen ter wille der welluidendheid weg, en wel:

a. Bij bijv. nw. op **-en**, die eene stof noemen: *des gouden rings*, *der gouden ringen*, *de zilveren lepels*, *op het porseleinen bord*, *in de kristallen karaffen*, *der rieten daken*, enz.

b. Bij twee- of drielettergrepige bijv. nw. op **-en**: *des terreden landmans*, *der dronken matrozen*, *van mijn eigen vader*, *er waren verscheiden toeschouwers*, *het bestagen paard*, *aan den hooggeboren heer*, *aan de hooggeboren vrouw*.

c. Bij drie- en meerlettergrepige bijv. nw. op **-er**: *der Haarlemmer krant*, *er waren geen dapperder soldaten*.

OPMERKING. De bijv. nw. *linker* en *rechter* worden met het volgende zelfst. nw. aaneengeschreven: *de linkerzijde*, *de rechteroever*.

104. Men dient er op te letten, of een bijv. nw. als zelfst. nw. is gebezigd al of niet, bijv. *Men beloont de vlijtigen en straft de tragen. De gesprekken der wijzen. Kreupelen en lammen, dooven en blinden zijn te beklagen. Geef den dapperen alle eer. Zorg voor de gekwetsten. Het lot des armen* (mann. enkelv.). *Het lot der arme* (vr. enkelv.).

Hier zijn de bijv. nw. als zelfst. nw. gebezigd en hebben de verbuiging van zelfst. nw.

OPMERKING. Van de leerlingen worden *de vlijtige* beloond en de *trage* gestraft. Allerlei gebrekkige lieden ontmoetten wij: *kreupele* en *lamme, doove* en *blinde*. Onder de gevallen soldaten zoekt men naar de *gekweste*. Hier zijn de bijv. nw. geen zelfst. nw. geworden; alleen is het vooraf genoemde zelfst. nw. er korthedshalve achter weggelaten en is de verbuiging als van een gewoon bijv. nw.

VEERTIENDE LES.

DE TRAPVORMEN.

105. Er zijn drie trappen van vergelijking. Zij heeten: de stellende, de vergrootende en de overtreffende trap.

106. Met den stellenden trap duidt men aan, dat eene zelfstandigheid eene eigenschap bezit, bijv.: *De lucht is blauw; de roos is fraai; een oud huis; dat mooie boek.*

OPMERKING. Ook bezigt men den stellenden trap, als men wil te kennen geven, dat eene zelfstandigheid eene eigenschap in dezelfde mate bezit als eene andere: *Dit potlood is even dik als dat; deze tuin is zoo groot als die.* Het bijv. nw. komt in den stellenden trap in den gewonen vorm voor.

107. De vergrootende trap drukt eene meerdere (ook mindere) mate van de hoedanigheid uit en wordt gevormd door achter den stellenden trap **er** te plaatsen, als:

hoog — *hooger.*
groot — *grooter.*

laag — *lager.*
schuw — *schuwer.*

Soms wordt de slotmedeklinker verdubbeld, als nl. vóór dezen een korte klinker staat:

<i>dik — dikker.</i>		<i>dun — dunner.</i>
<i>plat — platter.</i>		<i>smal — smaller.</i>

Alleen *grof* heeft *grover*.

Soms wordt de slotklinker verzacht:

<i>grj̄s — grj̄zer.</i>		<i>boos — boozzer.</i>
<i>lief — liever.</i>		<i>droef — droeвер.</i>

Soms wordt vóór den uitgang *er* eene **d** ingelascht:

<i>zwaar — zwaarder.</i>		<i>bitter — bitterder.</i>
<i>zuur — zuurder.</i>		<i>helder — helderder.</i>

Eene enkele maal wordt de slotletter **e** weggelaten:

<i>blyde — blyder.</i>		<i>bloode — blooder.</i>

108. De overtreffende trap drukt den hoogsten graad eener hoedanigheid uit en wordt gevormd door **st** achter den stellenden trap te voegen, bijv.: *hoog — hoogst, laag — laagst*.

OPMERKINGEN. 1. Gaat het bijv. nw. op **s** of op **sch** uit, dan vormt men den overtreffenden trap door achtervoeging van **t**, bijv. *dwaast, wijst, loost, boost, frischt, malscht*.

2. Zoo het bijv. nw. op **e** eindigt, valt deze *e* weg, als: *blydst, bloodst*.

3. Eindigt het bijv. nw. op **st**, dan omschrijft men welluidendheidshalve den superlatief, bijv.: *Het meest gepaste antwoord, de meest juiste berekening, de meest vaste overtuiging*.

4. Soms worden de beide laatste trapvormen door omschrijving met *meer, minder*; *meest, minst* gevormd: *Hij is meer (minder) ijverig dan vlug. Dit is het meest (minst) woeste eiland*.

109. Bijzondere aandacht verdienen de onregelmatige trapvormen van de bijv. naamw.:

goed: *beter — best.*
 veel: *meer — meest.*
 weinig: *minder — minst.*
 kwaad: *erger — ergst.*

OPMERKING. Kwaad (= boos, toornig) heeft *kwader* — *kwaadst*, bijv.: *Uw vader was nog kwader dan de mijne. Dit was nog de kwaadste hond.*

Andere voorbeelden zijn: *Het geneesmiddel is soms erger dan de kwaal. De ziekte werd met den dag erger. Hij was de ergste deugniet. Zij heeft meer geduld dan ik. Dit zijn betere pennen. Gij hebt nog de meeste ondervinding.*

110. Willem is zoo (= even) groot *als* mijn broeder.

Jan is niet zoo wild *als* uw neef.

Karel is grooter *dan* zijn vader.

Gerrit is meer vlug *dan* ijverig.

Hendrik is minder vlug *dan* zijn kameraad.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat men **als** bezigt na den *stellenden* trap en **dan** na den *ver grootenden* trap.

OPMERKING Ook kan men zeggen: *Niemand dan, niets dan, geen dan, anders dan, ander dan*, bijv. *Ik ken hier niemand dan mijn' oom. Hij kocht niets dan een potlood. Ik heb geen (ander) boek dan dit. Hij sprak vandaag anders dan gisteren.*

VIJFTIENDE LES.

DE TELWOORDEN.

111. De telwoorden worden in twee soorten onderscheiden:

a. De *Hoofdtelwoorden*, als: *één, twee, drie, vier, vijf*, enz.

b. De *Ranggetallen*, als: *de eerste, de tweede, de achtste*, enz.

OPMERKING. De woorden, eindigende op: *-maal, -keer* en *-werf*, noemt men *herhalingsgetallen*, als: *tweemaal, vierkeer, driewerf*, enz. Woorden als: *tweevoud, drievoud, tienvoud* enz. heeten *verdubbelgetallen*. De woorden op *-lei* en *-hande* heeten *soortgetallen*, als: *tweeërlei, drieërhande*, enz.

112. De *hoofdtelwoorden* alsook de *ranggetallen* worden onderscheiden in *bepaalde* en *onbepaalde*, al naar zij juist of in 't algemeen het getal der dingen benoemen.

113. De (bepaalde) hoofdtelwoorden vormen de rij der opeenvolgende getallen.

Men schrijft de namen der getallen van 1—20 aan elkaar, en boven 20 schrijft men de deelen los: 21 = een en twintig, 86 = zes en tachtig.

Alleen *honderd* wordt met zijnen vermenigvuldiger aanééngeschreven, bijv.: *zeshonderd, achttienhonderd acht en twintig; negen duizend driehonderd vier en twintig; zeven millioen tweehonderd vier en twintig duizend driehonderd negentien.*

OPMERKING. Ook de woorden *geen, beide* en *half* rekt men tot de bepaalde hoofdtelwoorden. Zij hebben de verbuiging van het bijv. nw., als zij bijvoeglijk voorkomen; het telwoord *één, geen* heeft de verbuiging van het lidwoord *een*.

114. De namen der (bepaalde) ranggetallen van 1—20 vormt men door *de* te voegen achter de hoofdtelwoorden, uitgezonderd *eerste* van het bijw. *eer*. Ook schrijft men *achtste*. Boven 20 bezigt men steeds het achtervoegsel *-ste*: *honderdste, duizendste, millioenste.*

OPMERKING. Voor de namen der ranggetallen heerscht, wat schrijfwijze betreft, dezelfde regel als voor die der hoofdtelwoorden, bijv.: *De een en twintigste les, de driehonderd en zesde dag van het jaar.*

115. Van de (bepaalde) hoofdtelwoorden wordt alleen verbogen *één* en *geen*. Deze verbuiging is die van het lidwoord *een* (zie § 81), bijv.: *Ik heb nog maar éénen appel. Ik heb zelfs geen gulden meer.*

De hoofdtelwoorden kunnen ook als zelfst. nw. voorkomen en nemen dan in het meervoud *en aan*, bijv.: *het honderd, het duizend, enz., enz., iets in vieren snijden, in drieën vouwen, met zijn achten, hier staan drie zessen, met den trein van vieren vertrekken.* Evenzoo: *honderden (honderdtallen) koeien, duizenden menschen, millioenen sterren.*

OPMERKING. In de drie laatste voorbeelden zijn *honderd, duizend, millioen* zelfst. nw.

116. De (bepaalde) ranggetallen worden als bijv. nw. verbogen, bijv.: *Op den vierden dag der vijfde maand. Ik zeide het voor den derden keer. Wij spreken van den zesden jongen der achtste bank, enz.*

117. De (onbepaalde) telwoorden zijn:

a. Onbepaalde hoofdtelwoorden: *Al, geheel, heel, gansch, gezamenlijk; sommige, menig, vele, enkele, eenige, ettelijke, weinige; ieder, iegelijk, elk.*

OPMERKING. De onbepaalde hoofdtelwoorden worden, als zij geen lidwoord vóór zich hebben, als het lidwoord van bepaaldheid verbogen, bijv.: *alle* menschen, *aller* menschen, *allden* menschen, *alld* menschen. Hebben zij 't lidwoord vóór zich, dan worden zij als bijv. nw. verbogen: *de geheele stad, het gansche leger.*

b. Onbepaalde ranggetallen: *de laatste, de zooveelste, de hoeveelste.* Zij worden als bijv. nw. verbogen, bijv. *Den hoeveelsten* (dag der maand) hebben wij? Ik heb u dit voor *den zooveelsten* keer gezegd, enz.

ZESTIENDE LES.

VOORNAAMWOORDEN. PERSOONLIJKE VNW.

118. Naar de beteekenis onderscheidt men zes soorten van voornaamwoorden, nl.:

1. Persoonlijke voornaamwoorden, als: *ik, wij, gij, zij,* enz.
2. Onbepaalde voornaamwoorden, als: *iemand, iets, men.*
3. Bezittelijke voornaamwoorden, als: *de mijne, het hunne; zijn, haar.*
4. Aanwijzende voornaamwoorden, als: *dexe, die, gene.*
Hiertoe behooren ook de *bepalingaanduidende* voornaamwoorden: *degene, dexelfde; zoodanige, dergelijke.*
5. Vragende voornaamwoorden, als: *wie? wat? welke?*
6. Betrekkelijke voornaamwoorden, als: *die, wiens, wien.*

119. De voornaamw. benoemen geen personen of zaken, maar duiden ze aan of wel bepalen ze: *Hij heeft gezongen. Dit is mijn boek.* Som-

mige voornw. komen nooit voor als bepaling, bijv. de *persoonlijke*. Men zegt in dit geval, dat ze enkel zelfstandig gebezigd worden d. i. als afzonderlijk lid van den volzin.

OPMERKING. Vele voornw. worden als bijv. nw. gebezigd, bijv. *Mijn boek. Die man. Dusdanige menschen. Welke boeken? Het een of ander boek. Ieder mensch.*

120. Een persoonlijk voornw. duidt aan òf den *spreker*, òf den *aangesprokene* òf een derden persoon (of zaak). In de taal is de spreker de 1^e persoon (*ik*, meerv. *wij*, *we*); de angesprokene de 2^e (*je*, *jij*, *gij*, *ge*, *U*); de persoon of zaak, die noch spreker, noch angesprokene is, heet de *derde* persoon (*hij*, *zij*, *ze*, *het*, meerv. *zij*, *ze*).

121. De persoonlijke voornw. worden verbogen, als volgt:

EERSTE PERSOON.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. ik	wij
2. mijns, mijner	onzer, ons
3. mij	ons
4. mij	ons

De toonzwakke vorm van *ik* is 'k; die van *mij* is *me* en van *wij* is *we*.

TWEDE PERSOON.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. je, jij, gij, ge, U	je, ge, gij, jullie, U
2. uwer, uws, van je, van U	uwer, uws, van je, van jullie, van U
3. je, jou, U	je, jullie, U
4. je, jou, U	je, jullie, U

Je is gemeenzaam en wordt gebruikt in 't enkel- en meerv.; *U* is deftig; *jij* en *jou* zijn zeer gemeenzaam: *Jij hebt het gedaan; ik heb het over jou*; evenzoo het meerv. *jullie*. De vormen van den 2^{en} nvl. *uwer, uws* komen minder voor; in de spreektaal bezigt men *van je, van jullie*; bijv.: *Drie uwer, (drie van jullie)*, enz.

DERDE PERSOON.

Mannelijk.

	Enkelvoud.	Meervoud.
1.	hij	zij
2.	zijner, zijns	hunner, huns
3.	hem	hun, ze
4.	hem	hen, ze

Vrouwelijk.

1.	zij	zij
2.	harer, haars	harer, haars
3.	haar	haar, ze
4.	haar	haar, ze

Onzijdig.

1.	het	zij
2.	zijner, zijns	hunner, huns
3.	het	hun, ze
4.	het	hen, ze

OPMERKING. De toonzwakke vorm van *hij* is *i*, van *hem*, is *'m*, van *haar* is *'r* of *d'r*, van *het* is *'t*, van *zij* is *ze*.

122. Men lette er goed op, dat de 3^e naamval mannelijk en onzijdig meervoud van het voornaamwoord *zij* = *hun* is; de 4^e naamval is *hen*, bijv.: *Wij hebben het hun gezegd. Wij hebben hen gezien.*

123. De vormen van den 2^{en} naamval der pers. voornw. komen thans nog in enkele gevallen voor:

a. Ontferm u *mijner*, erbarm u *zijner*, gedenk *harer*, hij schaamt zich *hunner*.

b. Hij is *uwer* niet waardig. Wees *onzer* indachtig.

c. Twee *onzer*, drie *hunner*, eenigen *harer*, velen *uwer*.

d. Wie *onzer*? Wie *hunner*? Wie *uwer*? Niemand *onzer*.

e. Hij is *mijns* gelijke. Zij is *uws* gelijke niet, maar *huns* gelijke.

f. Om *mijns* zelfs wil. Om *haars* zelfs wil.

OPMERKING. In: *hun* aller vader, *haar* beider moeder; *ik* heb er drie (bijv. appels); *zij* kocht er eenige (bijv. peren) vindt men *hun*, *haar*, er als pers. voornw. 2e nvl. meervoud.

124. In zinnen als:

Hij wascht *zich*.

Zij wascht *zich*.

Zij wasschen *zich*.

Hij schaamt *zich*.

Zij schaamt *zich*.

Zij schamen *zich*.

vindt men het persoonlijk voornw. *zich*. Dit persoonlijk voornw. wordt wederkeerend voornw. genoemd en is steeds van den 3^{en} persoon, terwijl het altijd op het onderwerp terugslaat.

OPMERKING. Het woordje *zich* komt ook in den 3^{en} nvl. voor, bijv.: *Hij verbeeldt zich iets. Zij geven zich moeite, enz.*

125. In de zinnen: *Zij geven elkander* (= de een den ander) *de hand*; *zij bederven elkanders werk*; *helpt elkander*, vindt men het persoonlijk voornw. *elkander* (ook *elkaar*). Dit voornw. *elkander* noemt men wederkeerig voornw.

OPMERKING. Uit de voorbeelden blijkt, dat *elkander* in den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} nvl. kan voorkomen.

126. De persoonlijke voornw. in 't meervoud worden weleens versterkt door de woorden *heden* of *lui*, bijv.: *wijlieden, ulieden, zijlieden, wijlui, jelui, gijlui* (gelui). Uit deze vormen ontstonden: *wullie, zullie, jullie*, die in de gemeenzame spreektaal veel voorkomen.

OPMERKING. Ook het aanwijzende *zelf* dient als bepaling der pers. voornw.: *Ik zelf, gij zelve, u zelve, zij zelve*. Het wordt steeds los geschreven.

ZEVENTIENDE LES.

ONBEPAALENDE VOORNAAMWOORDEN.

127. Onbepaalde voornw. zijn: *men, iemand, niemand, iedereen, een ieder, elkeen, iets, wat* (= *iets*), *niemendal, het*, bijv.: *Daar is iemand voor u. Ik heb hier wat voor u. Hij gaf mij niemendal* (= niets). **Een ieder zal het weten. Het regent al.** Zij duiden een persoon of zaak in 't algemeen aan of wel eene zelfstandigheid, waarvan men den naam niet kan of wil noemen. Al de bovengenoemde onbep. voornw. komen steeds zelfstandig voor.

OPMERKING. *Zeker, een zeker, eenig* (= een of ander) komen als bijv. nw. voor: *In zeker land leefde een zeker koning. Hebt ge ook eenig boek voor mij? Elk, ieder, de een en (of) ander, deze en (of) gene* komen zelfstandig en bijvoeglijk voor: *Elk was tevreden. Elk mensch wil gelukkig zijn.*

128. Het onbep. voornw. *men* (de toonlooze vorm van *man*) komt enkel in den 1^{en} naamval enkelvoud voor. *Iemand* en *niemand* kunnen in alle naamvallen voorkomen: *Er is iemand voor u. Bederf niemands werk. Ik geef het niemand. Roep eens iemand.*

OPMERKING. In den 2^{en} nvl. kunnen *iemand* en *niemand* eene *s* aannemen; evenzoo: *iedereen, een ieder*, ook zegt men; *van iemand, van niemand, van iedereen, van een ieder*, evenzoo: *van elkeen, van iets, van niets.*

Het onbep. voornw. *het* vindt men in zinnen, als: *Het is koud. Het is al twaalf uur. Het was middernacht. Hoe maakt gij het? Het wemelt er van menschen.*

129. *Zeker* en *eenig* alsmede *elk, ieder, de een en ander, de een of ander, deze en gene, deze of gene*, bijvoeglijk gebezigd, worden als gewone bijv. nw. verbogen: *van zekeren koopman, ik hoorde het van dezen en genen reiziger, geef iederen jongen eenen appel, hebt ge eenig bericht ontvangen?*

OPMERKING. In zinnen als: *Ik weet het van dezen en genen. Gij moet het dezen en genen eens vragen. Ik hoorde het zoo van den een en den ander. De een of de ander zal mij in die stad wel den weg wijzen. Elk (ieder) moet zijn plicht doen* komen de onbepaalde voornw. zelfstandig voor.

ACHTTIENDE LES.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

130. De bezittelijke voornaamw. zijn: *mijn, ons (onze), uw, zijn, haar, hun; de mijne, de onze, de uwe, het zijne, de hare, het hunne, de onzen, de uwen, de hunnen, de haren*. Ze zijn naar hunne beteekenis van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon, enkel- of meervoud: *Mijn huis* (het huis is dat van den spreker), *uw hond, zijne boeken* en duiden aan, dat eene zelfstandigheid het eigendom is van den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon.

OPMERKING. In de spreektaal bezigt men voor den 2en persoon enkelv. ook *je, jouw*: *Waar is je boek? Dat is jouw zaak* en in 't meervoud *jullie, jehui, je*: *Is dat jullie paard? Hier zijn je boeken.*

131. De bezittelijke voornw. worden bijvoeglijk en zelfstandig gebezigd. De bijvoeglijke bezittelijke voornw.: *mijn, onze (ons), uw, zijn, haar, hun*, staan onmiddellijk vóór het zelfst. nw. en worden als het lidwoord van bepaaldheid verbogen. Ziehier een voorbeeld.

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1. <i>mijn</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>
2. <i>mijns</i>	<i>mijner</i>	<i>mijns</i>	<i>mijner</i>
3. <i>mijnen</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijnen</i>
4. <i>mijnen</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>

OPMERKING. In plaats van *mijnen* kan men ook schrijven *mijn*, bijv.: *Ik roep mijn' broeder.*

De 3e naamval onzijdig enkelvoud was oudtijds *mijnen*, bijv.: *te mijnen huize*, waaruit bij verkorting *te mijnent* ontstond.

132. De bezittelijke voornaamw. kunnen ook zelfstandig gebezigd worden. Dan treden ze op als afzonderlijke leden in den volzin en worden voorafgegaan door het lidwoord van bepaaldheid, bijv.: *de mijne, het uwe, de zijnen*. Er bestaan hier twee gevallen. 1°. Zij kunnen hunne beteekenis ontleenen aan een voorafgebruikt zelfst. nw.: *Uw hond en de mijne*; 2°. Zij kunnen een geheel zelfstandige beteekenis hebben: *Al het mijne is het uwe. Groet de uwen.*

133. Ontleent het bezitt. voornw. zijne beteekenis aan een voorafgebruikt enkel- of meervoudig zelfst. nw., dan is zijne verbuiging als die van een gewoon bijvoeglijk naamwoord.

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 gesl.
1. <i>de mijne</i>	<i>de mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>de mijne</i>
2. <i>des mijnen</i>	<i>der mijne</i>	<i>van het mijne</i>	<i>der mijne</i>
3. <i>den mijnen</i>	<i>de mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>den mijnen</i>
4. <i>den mijnen</i>	<i>de mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>de mijne</i>

OPMERKING. Men dient er op te letten, dat de 3e en 4e naamval mannelijk enkelvoud op *en* uitgaan.

VOORBEELDEN. Ik hoor het geblaf uws honds en dat *des mijnen*. De prijs van uw paard is hooger dan die van *het mijne*. De brieven uwer moeder en die *der mijne*. De japonnen uwer zusters en die *der mijne*. Geef uwen hond wat brood en ook *den mijnen*. Ik zal uwen os verkoopen en ook *den mijnen*. Spreekt gij van uw konijn of van *het mijne*. Geef uw paard wat haver en ook *het mijne*.

Uwe ouders en *de mijne* gaan op reis. Uwe ouders gaan op reis met *de mijne*. Ik prijs het gedrag uwer leerlingen meer dan dat *der mijne*. Zeg dit uwen vrienden en ook *den mijnen*. Roep uwe kinderen en ook *de mijne*.

134. Als geen zelfst. nw. vooraf is uitgedrukt, is de verbuiging als van een zelfst. nw. (in 't mann. enk. *zwak*):

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1.	<i>de mijne</i>	<i>de mijne</i>	<i>de mijnen</i>
2.	<i>des mijnen</i>	<i>de mijne</i>	<i>der mijnen</i>
3.	<i>den mijne</i>	<i>de mijne</i>	<i>den mijnen</i>
4.	<i>den mijne</i>	<i>de mijne</i>	<i>de mijnen</i>

VOORBEELDEN. Ik zal hem spoedig *den mijne* noemen. Zij wordt *de mijne*. Ik geef gaarne *van het mijne*. *De mijnen* zijn welvarend. Het geluk *der mijnen*. Deel het *den mijnen* ook mee. Ik ben te midden *der mijnen*.

Evenzoo: Grootvader en *de zijnen*. Grootmoeder en *de haren*. Napoleon en *de zijnen*. Columbus en *de zijnen*. God verlaat *de zijnen* niet. Het geluk *der hunnen*. Geef het *den uwen*.

NEGENTIENDE LES.

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

135. De voornaamw.: *dexe (dit)*, *die (dat)*, *gene*, *zulks* heeten aanwijzende voornw. Zij wijzen de plaats eener zelfstandigheid aan ten opzichte van den spreker. Zij komen zoowel zelfstandig als bijvoeglijk voor, bijv.: *Die man en dexe vrouw. Aan gene zijde van den Oceaen.* —

Bij dexe, na dexe, vóór dexe, enz. Zulks (= dit, dat) heeft betrekking op iets, dat voorafgaat en is altijd zelfstandig.

136. Als er van twee gelijke zelfstandigheden sprake is, wijst *dexe* een meer nabijzijnd, *die* een meer verwijderd voorwerp aan. *Gene* wijst eene zelfstandigheid aan, die zich aan de overzijde van iets bevindt, of wel het meest verwijderd is, bijv.: *Wilt gij dexe stof of die? Kiest gij dit huis of dat? Hij woont niet aan dexe, maar aan gene zijde van den berg. Ik bedoel noch dexe boom, noch dien, maar genen.*

137. Men bezigt dikwijls *gene* als tegenstelling van *dexe*, bijv.: *De leeuw en de tijger zijn beide roofdieren, dexe is echter nog bloeddorstiger dan gene. Dexe wijst nu de laatstgenoemde zelfstandigheid aan, nl. den tijger.*

138. *Dexe* en *die* worden, zoowel zelfstandig als bijvoeglijk, aldus verbogen:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1. <i>dexe</i>	dexe	dit	dexe
2. <i>dezes</i> (van <i>dexe</i>)	dezer (van <i>dexe</i>)	dezes (van <i>dit</i>)	dezer (van <i>dexe</i>)
3. <i>dezen</i>	dexe	dit	dezen
4. <i>dezen</i>	dexe	dit	dexe

OPMERKING. De derde nvl. vr. enkelv. was vroeger *dezer*: *te dezer stede*. De tweede nvl. onzijdig enkelv. wordt veelal omschreven, bijv.: *De breedte van dit kanaal*. Echter zelfstandig: *brenger dezes, schrijver dezes*.

Het aanw. voornw. *gene* komt in het onz. enkelv. niet voor; als *dexe* en *gene* zelfstandig voorkomen en personen aanwijzen, hebben zij in 't meervoud in alle naamvallen eene *n*, dus *dezen, genen*. Voor 't mannelijk en vrouw. enkelv. en ook in het meervoud is de verbuiging van *gene* als die van *dexe*.

139. De verbuiging van *die* is als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1. <i>die</i>	die	dat	die
2. <i>diens</i> (van <i>dien</i>)	dier (van <i>die</i>)	diens (van <i>dat</i>)	dier (van <i>die</i>)
3. <i>dien</i>	die	dat	dien
4. <i>dien</i>	die	dat	die

OPMERKINGEN. 1. De vorm *dier* (vr. enkelv. 3e nvl.) komt nog voor in enkele uitdrukkingen: *te dier plaatse, in dier voege, te dier gelegenheid*. De vorm *diens* (onz. enkelv. 2e nv.) komt zelden meer voor.

2. In plaats van: *met dat, door dat, van dat*, enz. zegt men: *daarmede, daardoor, daarvan*, bijv.: *Wat doet gij daarmede? Werd hij daardoor ongelukkig? De prijs daarvan is te hoog*. Men noemt deze woordjes wel *aanwijz. voornw.* bijwoorden.

TWINTIGSTE LES.

BEPALINGAANDUIDENDE VOORNAAMW.

140. Tot de aanwijzende voornw. behooren ook *degene* en *dezelfde*, bijv.:

Degene, die zijn best doet, zal vooruitkomen.

Vraag het *dengene*, die het u verteld heeft.

Bemin *degenen*, die u niet vleien.

Het zijn *dezelfden*, die ons bedrogen hebben.

OPMERKING. Daar *degene* en *dezelfde* altijd eene nadere bepaling vereischen, noemt men deze voornaamwoorden ook wel bepalingaankondigende of bepalingaanduidende voornaamwoorden.

141. *Degene* wordt altijd zelfstandig gebezigd. De verbuiging van *degene* is als van een zelfst. nw.:

	Enkelvoud.			Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor het M. en V.
1.	degene	degene	datgene	degenen
2.	desgenen (van <i>dengene</i>)	dergene (van <i>degene</i>)	van datgene	dergenen (van <i>degenen</i>)
3.	dengene	dergene	datgene	dengenen
4.	dengene	degene	datgene	degenen

OPMERKING. *Degene* wordt in het mannelijk enkelvoud als een zwak zelfstandig nw. verbogen. Het onzijdige *datgene* heeft geen meervoud. Ook de vormen *diegene*, meervoud *diegenen*, worden gebezigd; de verbuiging is dan dezelfde als die van *degene*.

Ook het voornw. *hij*, *zij* kan de beteekenis hebben van *degene* en heet dan bepalingaanduidend voornw. bijv.: *Hij, die zoo zou handelen, deed slecht. Zij, die zoo zou praten, wil u bedriegen.* Meerv. *zij*: *Zij, die ijverig zijn, zullen vooruitkomen.*

142. Wordt *dexelfde* zelfstandig gebezigd, zoo is zijne verbuiging als die van een zelfstandig nw., bijv.:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor 't M. en V.
1. dezelfde	dezelfde	Onzijdig. hetzelfde	dezelfden
2. dezelfden	derzelfde	van hetzelfde	derzelfden
(van <i>denzelfde</i>)	(van <i>dezelfde</i>)		(van <i>dexelfden</i>)
3. denzelfde	dezelfde	hetzelfde	denzelfden
4. denzelfde	dezelfde	hetzelfde	dezelfden

OPMERKING. Ook bezigt men *diezelfde* en *datzelfde*, alsmede *diezelfden*. De verbuiging dezer woorden wijkt niet af van die van *dezelfde*. In 't mann. enkelv. is de verbuiging als die van een zwak zelfst. nw.

143. *Dexelfde* kan ook als bijv. naamw. gebezigd worden en heeft dan in zijn tweede lid de verbuiging van een bijv. nw.:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1. dezelfde	dezelfde	Onzijdig. hetzelfde	dezelfde
2. dezelfden	derzelfde	van hetzelfde	derzelfde
(van <i>denzelfden</i>)	(van <i>dexelfde</i>)		(van <i>dexelfde</i>)
3. denzelfden	dezelfde	hetzelfde	denzelfden
4. denzelfden	dezelfde	hetzelfde	dezelfde

OPGAVE. Voeg achter deze vormen een mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zelfst. nw. Verbuig bijv.: *dezelfde man, dezelfde vrouw, hetzelfde kind*, enz.

OPMERKING. Ook *zoodanige*, *dusdanige*, *dergelijke*, *zulke* zijn bepalingaanduidende voornw. en komen enkel bijv. voor; hun 2e nvl. worden omschreven: *Het werk van zoodanige kinderen. Koop ook een dergelijk boek. Zulk brood is voedzaam. Dusdanige leerlingen brengen het ver.*

Zulk, zoodanig, dusdanig blijven onverbogen, als zij door het lidwoord *een* gescheiden zijn van hunne zelfst. nw.: *Koop zulk, zoodanig, dusdanig eenen os.*

Ook *datzelfde* (onz. enkelv.) komt voor en wordt gebruikt en verbogen als *hetzelfde*.

EEN EN TWINTIGSTE LES.

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

144. De voornaamwoorden: *wie, wat, welk, wat voor een, wat voor, hoedanig* zijn vragende voornaamwoorden, zij vragen naar den naam of naar eene hoedanigheid van één of meer personen of zaken; bijv.: *Wie zingt daar? Welk boek moet ik koopen? Hoedanige muziek vindt gij mooi? Wat voor menschen zijn dat? Wat doet Jan?*

145. De vragende voornw. *wie* en *wat* zijn altijd zelfstandig en worden aldus verbogen:

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor 't mann. en vrouw.
1.	wie	wie	wat	wie
2.	wiens, v. wien	wier, v. wie	(waarvan)	wier, van wie
3.	wien	wie	(waaraan)	wien
4.	wien	wie	wat	wie

OPMERKINGEN. 1. In plaats van: *van wat, aan wat, door wat, met wat, over wat* bezigt men de vragende voornw. bijwoorden: *waarvan, waaraan, waardoor, waarmede, waarover*, enz.

2. Het onzijdige *wat* heeft geen meervoud.

146. Het vragend voornw. *welk, welke* is steeds bijvoeglijk en wordt als een gewoon bijvoeglijk naamw. verbogen (de 2^e naamv. wordt omschreven):

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 gesl.
1.	welk, welke	welke	welk	welke
2.	—	—	—	—
3.	welken	welke	welk	welken
4.	welken	welke	welk	welke

OPMERKING. Men lette op het onderscheid tusschen: *Welk vorst* en *welke vorst?* bijv.: *Welke vorst vernietigde het Groot-Privilege? Welk vorst was Philips de Goede?* Met *welke* vraagt men naar den naam, met *welk* naar hoedanigheden.

T W E E E N T W I N T I G S T E L E S .

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

147. In de zinnen:

De heer, *die daar gaat*, is mijn oom;

De heeren, *met wie gij gereisd hebt*, zijn weer vertrokken;

De dame, *die (welke) gij kent*, kwam ons bezoeken;

Het kasteel, *dat (hetwelk) daar ligt*, is zeer oud;

vindt men de betrekkelijke voornw.: *die, wie, welke, dat, hetwelk*. Zij leiden een' zin in, die tot bepaling dient van een voorafgaand woord (*antecedent*).

148. De betrekkelijke voornw. zijn vormen van de aanwijzende of van de vragende voornw. Dit kan blijken uit de volgende verbuiging.

VERBUIGING VAN HET BETREKKELIJK VOORNW. **die**.

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1.	die	die	dat	die
2.	wiens, v. wien	wier, v. wie	(welks)	wier, v. wie
3.	wien	wie	dat	wien
4.	dien, wien	die, wie	dat	die, wie

OPMERKING. De 1e en 4e nvl. mannelijk en vrouwelijk hebben als aanvangsletter eene *d*, de 2e en 3e nvl. eene *w*. Men kan op die wijze zien, tot welke der zoo even genoemde voorn. zij eigenlijk behooren. Evenzoo voor het meervoud.

In den 4en nvl. mann. en vr. enkel- en meerv. bezigt men de vormen *wien*, *wie* na een voorzetsel: *De heer, met wien ik sprak, is hun voogd. De dame, naar wie zij vroeg, is mijne tante. De heeren (dames), over wie zij spreken, wonen in Amsterdam.*

De 2en nvl. van *dat* ontbreekt en wordt aangevuld door *welks* of door het betrekk. voornw. bijwoord *waarvan*: *Het huis, welks (waarvan de) muren verzakken, is niet hecht.*

Andere betrekk. voornw. bijwoorden zijn: *waarmede, waardoor, waarin, waarop*, enz. Bezigt ze in voorbeelden.

Is het antecedent niet uitgedrukt, dan staan de vormen *wie, wiens, wien*

aan 't begin van den volzin: *Wie steelt, is een dief* (= *Hij, die steelt, is een dief*); *Wiens brood gij eet, diens woord gij spreekt. Wien de schoen past, trekke hem aan.*

149. Na *alles, dat* en *datgene* bezigt men welluidendheidshalve *wat* in plaats van *dat*, bijv.: *Alles, wat hij zegt, is waar. Dat, wat ik beloof, zal ik houden. Datgene, wat u bevalt, moogt gij kiezen.*

150. De verbuiging van het betrekkelijk voornaamwoord *welke* is als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1. welke	welke	hetwelk ('twelk)	welke
2. welks	welker	welks	welker
3. welken	welke	hetwelk ('twelk)	welken
4. welken	welke	hetwelk ('twelk)	welke

OPMERKING. De voornw. *die* en *wie* hebben in den regel betrekking op persoonsnamen; *welke* op namen van zaken, bijv.: *De heer, wiens paard, — de dame, wier paard op hol sloeg, riep om hulp. De berg, welks top, enz. De koe, welke daar graast, enz.* Toch bezigt men zeer dikwijls deze voornw. door elkander, bijv.: *Een driehoek, wiens zijden, enz. De roos, wier geur, enz. De dame, welke daar gaat, enz.*

151. Het betrekkelijk voornw. komt met zijn antecedent overeen in (natuurlijk) geslacht en getal, echter niet in naamval, bijv.: *De tijger, dien ieder vreest, is de schrik der woestenij. De dames, wien zij eenen ruiker aanboden, waren zeer vriendelijk.*

OPMERKING. Ook zegt men: *Het was Grootje, die het ons verhaalde. Zij reisde met uwe zuster Leentje, die naar Brussel ging. Deze koek is voor mamaatje, die thans op reis is, — omdat bij de voornaamw. het natuurlijk geslacht de voorhand heeft.*

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

VERVOEGING VAN HET WERKWOORD.

152. Onder de rededeelen is het werkwoord het allerbelangrijkste. Geen volledigen volzin kan men denken of zeggen, of er komt een

werkwoord in voor. Zooals de naam reeds uitdrukt, geeft een werkwoord een werken, een doen te kennen, bijv.: *loopen, vliegen, zingen*.

OPMERKING. Woorden als: *blijven, slapen, rusten, luieren* worden ook werkwoorden genoemd. Men vraagt hier even goed: *Wat doet gij?* Evenzoo noemt men: *zijn, leven, zitten*, enz. ook werkwoorden.

153. Van alle rededeelen is een werkwoord het rijkst aan buigingsvormen. Een werkwoord vervoegen is in goede volgorde de verschillende vormen van dat werkwoord noemen of opschrijven.

154. Een werkwoord bezit vormen om uit te drukken, hoe de spreker de gedachte wil opgevat hebben. Deze vormen noemt men wijzen. Er zijn drie wijzen:

1°. De *aantoonende wijs*. Deze duidt aan, dat de gedachte als *werkelijkheid* d. i. als een feit moet opgevat worden: *De zon schijnt, de klok heeft geslagen*.

2°. De *gebiedende wijs*. Zij duidt aan, dat de gedachte als een *gebod*, eene *vermaning*, eene *berisping* moet opgevat worden: *Doe uw best. Let toch op! Wees niet zoo slordig!*

3°. De *aanvoegende wijs*. Deze wijs duidt aan, dat de gedachte als *gewenscht*, als *twijfelachtig*, als *mogelijk* wordt voorgesteld: *Leve de Koning! Dat de vijand niet nadere! Ik hoop, dat hij maar kome!*

155. Een werkwoord bezit vormen om uit te drukken, of de werking onvoltooid of voltooid gedacht wordt in het heden, in het verleden of in de toekomst. Deze vormen heeten tijdvormen of tijden, bijv.: *Ik schrijf, ik schreef, ik heb geschreven, ik zal schrijven*.

156. Een werkwoord bezit vormen om aan te duiden, of de 1^e de 2^e, of de 3^e persoon de werking verricht of ondergaat. Dit zijn persoonsvormen, bijv.:

Ik teeken. Ik word geslagen.

Gij werkt. Gij wordt berispt.

Hij, zij, het leest. Hij, zij, het wordt gewasschen.

157. Een werkwoord bezit vormen om uit te drukken, of het

onderwerp enkel- of meervoud is. Dit zijn getalvormen, bijv.:
Ik lees, wij lezen; hij leest, zij lezen.

OPMERKING. Voor elk dezer verschillende gevallen heeft men geen volledig stel van vormen. Zoo maakt men bij 't vervoegen gebruik van hulpwerkwoorden tot het vormen van tijden.

158. De hulpwerkwoorden *hebben, zijn en zullen* heeten hulpwerkwoorden van tijd, omdat zij dienen tot het uitdrukken van sommige tijden. Omdat deze hulpwerkwoorden van buitengewoon grooten dienst zijn, is het zaak hunne vervoeging goed te kennen.

159. Vervoeging van het hulpwerkwoord **hebben**.

1. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.	Voltooid tegenw. tijd.
Ik heb.	Ik heb gehad.
je, jij hebt.	je, jij hebt gehad.
hij (zij, het, men) heeft.	hij (zij, het, men) heeft gehad.
wij hebben.	wij hebben gehad.
gij hebt.	gij hebt gehad.
zij hebben.	zij hebben gehad.
Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
Ik had.	Ik had gehad.
je, jij hadt.	je, jij hadt gehad.
hij (zij, het, men) had.	hij (zij, het, men) had gehad.
wij hadden.	wij hadden gehad.
gij hadt.	gij hadt gehad.
zij hadden.	zij hadden gehad.
Onvoltooid toek. tijd.	Voltooid toek. tijd.
Ik zal hebben.	Ik zal gehad hebben.
je, jij zult hebben.	je, jij zult gehad hebben.
hij (zij, het, men) zal hebben.	hij (zij, het, men) zal gehad hebben.
wij zullen hebben.	wij zullen gehad hebben.
gij zult hebben.	gij zult gehad hebben.
zij zullen hebben.	zij zullen gehad hebben.

Onvoltooid verl. toek. tijd.	Voltooid verl. toek. tijd.
Ik zou hebben.	Ik zou gehad hebben.
je, jij zoudt hebben.	Je, jij zoudt gehad hebben.
hij (zij, het, men) zou hebben.	hij (zij, het, men) zou gehad hebben.
wij zouden hebben.	wij zouden gehad hebben.
gij zoudt hebben.	gij zoudt gehad hebben.
zij zouden hebben.	zij zouden gehad hebben.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

heb.

hebt.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

....., dat ik hebbe.
 , dat je, jij hebt.
 , dat hij hebbe.
 , dat wij hebben.
 , dat gij hebt.
 , dat zij hebben.

Onvoltooid verleden tijd.

....., dat ik hadde.
 , dat je, jij haddet.
 , dat hij hadde.
 , dat wij hadden.
 , dat gij haddet.
 , dat zij hadden.

Voltooid tegenw. tijd.

....., dat ik gehad hebbe.
 , dat je, jij gehad hebt.
 , dat hij gehad hebbe.
 , dat wij gehad hebben.
 , dat gij gehad hebt.
 , dat zij gehad hebben.

Voltooid verleden tijd.

....., dat ik gehad hadde.
 , dat je, jij gehad haddet.
 , dat hij gehad hadde.
 , dat wij gehad hadden.
 , dat gij gehad haddet.
 , dat zij gehad hadden.

ONBEPAAALDE WIJS.

hebben.

gehad hebben.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: hebbende.*Verleden deelwoord*: gehad.

160. Vervoeging van het hulpwerkwoord **zijn**.

1. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd. Ik ben. je, jij zijt. hij (zij, het, men) is. wij zijn. gij zijt. zij zijn. Onvoltooid verleden tijd. Ik was. je, jij waart. hij (zij, het, men) was. wij waren. gij waart. zij waren. Onvoltooid toek. tijd. Ik zal zijn. je, jij zult zijn. hij (zij, het, men) zal zijn. wij zullen zijn. gij zult zijn. zij zullen zijn. Onvolt. verled. toek. tijd. Ik zou(de) zijn. je, jij zoudt zijn. hij (zij, het, men) zou(de) zijn. wij zouden zijn. gij zoudt zijn. zij zouden zijn.	Voltooid tegenw. tijd. Ik ben geweest. je, jij zijt geweest. hij (zij, het, men) is geweest. wij zijn geweest. gij zijt geweest. zij zijn geweest. Voltooid verleden tijd. Ik was geweest. je, jij waart geweest. hij (zij, het, men) was geweest. wij waren geweest. gij waart geweest. zij waren geweest. Voltooid toek. tijd. Ik zal geweest zijn. je, jij zult geweest zijn. hij (zij, het, men) zal geweest zijn. wij zullen geweest zijn. gij zult geweest zijn. zij zullen geweest zijn. Voltooid verled. toek. tijd. Ik zou(de) geweest zijn. je, jij zoudt geweest zijn. hij (zij, het, men) zou(de) geweest zijn. [zijn]. wij zouden geweest zijn. [zijn]. gij zoudt geweest zijn. zij zouden geweest zijn.

1. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenwoordige tijd.

wees.

weest of zijt.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.	Voltooid tegenw. tijd.
, dat ik zij.	, dat ik geweest zij.
, dat je, jij zijt.	, dat je, jij geweest zijt.
, dat hij zij.	, dat hij geweest zij.
, dat wij zijn.	, dat wij geweest zijn.
, dat gij zijt.	, dat gij geweest zijt.
, dat zij zijn.	, dat zij geweest zijn.
Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
, dat ik ware.	, dat ik geweest ware.
, dat je, jij waret.	, dat je, jij geweest waret.
, dat hij ware.	, dat hij geweest ware.
, dat wij waren.	, dat wij geweest waren.
, dat gij waret.	, dat gij geweest waret.
, dat zij waren.	, dat zij geweest waren.

ONBEPAALENDE WIJS.

wezen of zijn.
geweest zijn.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: zijnde of wezende.

Verleden deelwoord: geweest.

OPMERKING. De vervoeging van 't hulpwerkwoord *zullen* blijkt reeds uit het bovenstaande. Het werkwoord *zullen* mist de vormen der gebiedende en der aanvoegende wijs, het bezit alleen het tegenw. deelwoord *zullende*.

VIER EN TWINTIGSTE LES.

ZWAKKE WERKWOORDEN.

161. Naar hunne vervoeging onderscheidt men al de werkwoorden onzer taal in twee groepen: a. *zwakke w.w.* en b. *sterke w.w.*

162. Een werkwoord is zwak, als het in de vervoeging, d. i. in al zijne vormen *denzelfden stam* behoudt, bijv.:

ploeg — ploegde — geploegd.

leer — leerde — geleerd.

Hier is de stam: *ploeg* en *leer*.

Evenzoo:

zaai — zaaide — gezaaid.

loei — loeide — geloeid.

Hier is de stam: *zaai* en *loei*.

163. Een werkwoord is sterk, als het in de vervoëging van stamklinker verandert en het verleden deelwoord uitgaat op *en* of *n*, bijv.:

binden — bond — bonden — gebonden.

geven — gaf — gaven — gegeven.

bevelen — beval — bevalen — bevolen.

schieten — schoot — schoten — geschoten.

164. Voorbeeld van volledige vervoëging.

Het zwakke werkwoord **leeren**.

1. AANTOONENDE WJIS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Ik leer.

je, jij leert.

hij (zij, het, men) leert.

wij leeren.

gij leert.

zij leeren.

Onvoltooid verleden tijd.

Ik leerde.

je, jij leerdet.

hij (zij, het, men) leerde.

wij leerden.

gij leerdet.

zij leerden.

Onvoltooid toek. tijd.

Ik zal leeren.

je, jij zult leeren.

enz.

Voltooid tegenw. tijd.

Ik heb geleerd.

je, jij hebt geleerd.

hij (zij, het, men) heeft geleerd.

wij hebben geleerd.

gij hebt geleerd.

zij hebben geleerd.

Voltooid verleden tijd.

Ik had geleerd.

je, jij hadt geleerd.

hij (zij, het, men) had geleerd.

wij hadden geleerd.

gij hadt geleerd.

zij hadden geleerd.

Voltooid toek. tijd.

Ik zal geleerd hebbend.

je, jij zult geleerd hebben.

enz.

Onvoltooid verl. toek. tijd.	Voltooid verl. toek. tijd.
Ik zou leeren.	Ik zou geleerd hebben.
je, jij zoudt leeren.	je, jij zoudt geleerd hebben.
enz.	enz.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.
leer.
leert.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.	Voltooid tegenw. tijd.
(Ik hoop), dat ik leere.	(Ik hoop), dat ik geleerd hebbe.
" " dat je, jij leeret.	" " dat je, jij geleerd hebbet.
" " dat hij leere.	" " dat hij geleerd hebbe.
" " dat wij leeren.	" " dat wij geleerd hebben.
" " dat gij leeret.	" " dat gij geleerd hebbet.
" " dat zij leeren.	" " dat zij geleerd hebben.
Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
(Ik hoopte), dat ik leerde.	(Ik hoopte), dat ik geleerd hadde.
" " dat je, jij leerdet.	" " dat je, jij geleerd haddet.
" " dat hij leerde.	" " dat hij geleerd hadde.
" " dat wij leerden.	" " dat wij geleerd hadden.
" " dat gij leerdet.	" " dat gij geleerd haddet.
" " dat zij leerden.	" " dat zij geleerd hadden.

ONBEPAALED WIJS.

leeren.
geleerd hebben.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: leerende.

Verleden deelwoord: geleerd hebbende.

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE ZWAKKE VERVOEGING.

165. De *zwakke* werkwoorden hebben, de geheele vervoeging door,

denzelfden stam. Aan dien stam hecht men de verschillende vervoegings-uitgangen. De onvoltooid verleden tijd (1^e pers. enk.) wordt gevormd door aanhechting van *de*, bijv. *Ik speelde, ik reisde, ik antwoordde*.

166. Achter stammen, die op een' scherpen medeklinker uitgaan, (§ 18) wordt *de* tot *te* verscherpt, zooals blijkt uit:

<i>praten</i>	—	<i>praat</i>	—	<i>praat-te</i>	—	<i>gepraat</i> .
<i>harken</i>	—	<i>hark</i>	—	<i>hark-te</i>	—	<i>geharkt</i> .
<i>straffen</i>	—	<i>straf</i>	—	<i>straf-te</i>	—	<i>gestraft</i> .
<i>gissen</i>	—	<i>gis</i>	—	<i>gis-te</i>	—	<i>gegist</i> .
<i>kuchen</i>	—	<i>kuch</i>	—	<i>kuch-te</i>	—	<i>gekucht</i> .
<i>visschen</i>	—	<i>visch</i>	—	<i>visch-te</i>	—	<i>gevischt</i> .
<i>snoepen</i>	—	<i>snoep</i>	—	<i>snoep-te</i>	—	<i>gesnoept</i> .

OPMERKINGEN. 1. Als de stam op *t* eindigt, heeft men in den onvolt. verleden tijd twee letters *t*. (Evenzoo twee letters *d*, als de stam op *d* eindigt: *smeed-de*.)

2. Als de stam op *d* of *t* eindigt, voegt men er in 't verleden deelwoord geene *d* of *t* meer achter: *gehaat, geacht, gesmeed, gebloed*. Evenzoo: de *gehate* man, het *gesmede* hoefijzer, de *geachte* koopman, het *gestrande* schip, enz.

167. Van de werkwoorden *reizen, vreezen, huixen* . . . enz.
leven, beven, loven . . . enz.

gaat de *z* in *s* en de *v* in *f* over, telkens als deze letters tot de stamlettergreep gaan behooren, bijv.: *Ik reis, ik leef, gereisd, ge-vreesd, gehuisd; geleefd, gebeefd, geloofd*, enz.

OPMERKING. Deze *s* en deze *f* worden onechte *s*, onechte *f* genoemd, en men plaatst er in de vervoeging *de* of *d* achter, bijv.: *reisde, beefde, gereisd*, enz.

168. De verleden deelwoorden gaan (in de zwakke vervoeging) op *d* of *t* uit, al naardat de verleden tijd gevormd wordt door aanhechting van *de* of *te*. Vóór den stam komt gewoonlijk nog *ge*, bijv.: *gezaaid, geschaad, gebreid; gekapt, geplant, gegaapt*.

OPMERKING. Werkwoorden, die het voorvoegsel *be-*, *er-*, *ge-*, *her-*, *ont-*, *ver-* reeds hebben als: *bewaren, erlangen, geleiden, herwinnen, ontleden, verleiden* krijgen in het verleden deelwoord geen *ge*.

Men kan ook *hooren*, of het zwakke verleden deelwoord op *d* of op *t* uitgaat, als men er eene *e* achter zegt: *gezaaide, gebreide, gekapte, geplante*, bv. *het gezaaide koren, het gekapte hout*.

ZES EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE STERKE VERVOEGING.

169. In § 163 is gezegd, wat men verstaat door een *sterk* werkwoord. Tot het *vervoegen* van een sterk werkwoord dient men eenige hoofdvormen te kennen. Deze hoofdvormen leert men het best door het gebruik. Ze zijn vier in getal, bijv. van *binden*, *breken*, *lezen* als volgt:

1. bind	—	2. bond	—	3. bonden	—	4. gebonden.
breek	—	brak	—	braken	—	gebroken.
lees	—	las	—	lazen	—	gelezen.

170. De gang der vervoeging van een sterk werkwoord is dezelfde als die van een zwak werkwoord (zie § 164). De leerling kan zich daar zelf in oefenen. Hij schrijve bijv. de volledige vervoeging eens op van: *binden*, *breken* of *lezen*.

171. De leerling zegge verder de hoofdvormen van:

zingen, *bergen*, *spreken*, *meten*, *prijzen*, *kiezen*, *buigen*, *dragen*, *vangen*, *vallen*, *laten*, *loopen*, *heeten*, *scheiden*.

OPMERKING. Het valt in 't oog, dat in den verleden tijd verschillende klinkers voorkomen. Ook, dat het verleden deelwoord altijd op *en* (of *n*) uitgaat. Van de beide laatste werkwoorden is de verleden tijd als die van een *zwak* werkwoord geworden.

172. Bij de vervoeging van enkele sterke werkwoorden valt iets op te merken. Er hebben kleine *afwijkingen* plaats; dit kan blijken uit de opgave hunner hoofdvormen:

<i>komen</i>	—	kwam	—	kwamen	—	gekomen.
<i>zien</i>	—	zag	—	zagen	—	gezien.
<i>eten</i>	—	at	—	aten	—	gegeten.
<i>verliezen</i>	—	verloor	—	verloren	—	verloren.
<i>vriezen</i>	—	vroor	—	vroren	—	gevroren.
<i>houden</i>	—	hield	—	hielden	—	gehouden.
<i>staan</i>	—	stond	—	stonden	—	gestaan.
<i>slaan</i>	—	sloeg	—	sloegen	—	geslagen.
<i>gaan</i>	—	ging	—	gingen	—	gegaan.

173. Eenige sterke werkwoorden hebben den ouden sterken vorm van den verleden tijd verloren en hebben nu een' verleden tijd als van een *zwak* werkwoord:

weven	—	<i>weefde</i>	—	<i>weefden</i>	—	geweven.
wreken	—	<i>wreekte</i>	—	<i>wreekten</i>	—	gewroken.
lachen	—	<i>lachte</i>	—	<i>lachten</i>	—	gelachen.
laden	—	<i>laadde</i>	—	<i>laadden</i>	—	geladen.
malen	—	<i>maalde</i>	—	<i>maalden</i>	—	gemalen.
bakken	—	<i>bakte</i>	—	<i>bakten</i>	—	gebakken.
vouwen	—	<i>vouwde</i>	—	<i>vouwden</i>	—	gevouwen.
spannen	—	<i>spande</i>	—	<i>spanden</i>	—	gespannen.
bannen	—	<i>bande</i>	—	<i>banden</i>	—	gebannen.
zouten	—	<i>zoutte</i>	—	<i>zoutten</i>	—	gezouten.
braden	—	<i>braadde</i>	—	<i>braadden</i>	—	gebraden.
brouwen	—	<i>brouwde</i>	—	<i>brouwden</i>	—	gebrouwen.

174. Van de oorspronkelijk *zwakke* werkwoorden *jagen*, *vragen*, en *waaien* bestaat thans ook een sterke onvoltooid verleden tijd:

jagen	—	<i>joeg</i>	—	<i>joegen</i>	—	gejaagd.
		jaagde	—	jaagden	—	gejaagd.
vragen	—	<i>vroeg</i>	—	<i>vroegen</i>	—	gevraagd.
		vraagde	—	vraagden	—	gevraagd.
waaien	—	<i>woei</i>	—	<i>woeien</i>	—	gewaaid.
		waaide	—	waaiden	—	gewaaid.

OPMERKING. *Jagen* (op jacht zijn) is *zwak*: jaagde—gejaagd.

175. Enkele werkwoorden worden zoowel sterk als *zwak* vervoegd:

<i>krijnschen</i>	—	kreesch	—	kreschen	—	gekreschen.
		krijnschte	—	krijnschten	—	gekrijnscht.
<i>kruien</i>	—	krooi	—	krooien	—	gekrooien.
		kruide	—	kruiden	—	gekruid.
<i>schuilen</i>	—	school	—	schoolden	—	gescholen.
		schuilde	—	schuilden	—	geschuild.

176. Er is verschil van vervoeging bij verschil van beteekenis bij de volgende werkwoorden:

pluizen (uitpluizen, afpluizen) — ploos — gepluisd.

pluizen (pluisjes afgeven) — pluise — gepluisd.

OPMERKING. Zoo zegt men: De matroos *ploos* een eindje touw; de hond *ploos* een beentje, en: Deze oude zakdoek *pluist*, deze servetten *pluizen*.

stijven (stijf maken) — steef — gesteven.

stijven (iemand aanzetten) — stijfde — gestijfd.

OPMERKING. Zoo wordt het linnen *gesteven*. Iemand wordt in het kwaad *gestijfd*; men *stijfde* hem in een boos opzet. — Ook het werkwoord *verstijven* wordt zwak vervoegd: Men vond hem *verstijfd* van de koude.

schrikken (verschrikt worden) — schrok — geschrokken,

schrikken (doen schrikken) — schrikte — geschrikt.

OPMERKING. Zoo zegt men: Wat ben ik *geschrokken*! Ik *schrok* toen hevig. De jongens *schrikten* het paard.

177. Enkele sterke werkwoorden eischen opmerkzaamheid:

klieven (slijten) — kliefde — gekliefd.

klooven (doen slijten) — kloofde — gekloofd.

kluiven (afkluiven) — kloof — gekloven.

kluifde — gekluifd.

plegen (doen, bedrijven) — pleegde — gepleegd.

plegen (gewoon (zijn)) — placht — (*ontbreekt*).

OPMERKING. Zoo zegt men: Hij *pleegde* eene misdaad; zij *pleegden* onrecht, doch: Hij *placht in zijne jeugd vroeg op te staan*, enz. *Verplegen* (verzorgen) is zwak: *verpleegde*, *verpleegd*.

scheppen (voortbrengen) — schiep — geschapen.

scheppen (opscheppen) — schepte — geschept.

OPMERKING. Zoo zegt men: *God schiep hemel en aarde. De mensch is naar Gods beeld geschapen*. Doch in den zin van putten, halen, opscheppen, opnemen, enz. wordt *scheppen* zwak vervoegd, als: *water scheppen*, *koren scheppen*, *adem scheppen*, *een luchtje scheppen*, *moed scheppen*, enz.

zweren (eed) — zwoer — zwoeren — gezworen.

zweren (etteren) — zwoor — zwoeren — gezworen.

178. Nog lette men op de hoofdvormen van:

melken — molk — molken — gemolken.

helpen — hielp — hielpen — geholpen 1).

1) Evenzoo van: *bederven*, *sterven*, *werpen*, *werven*, *zwerfen*.

<i>scheren</i>	— schoor	— schoren	— geschoren.
<i>bersten (barsten)</i>	— borst (berstte)	— borsten	— geborsten.
<i>barsten</i>	— barstte	— barstten	— gebarsten.
<i>wegen</i>	— woog	— wogen	— gewogen.
<i>rieken</i>	— rook	— roken	— geroken.
<i>ruiken</i>	— rook	— roken	— geroken.
<i>spugen</i>	— spoog	— spogen	— gespogen.
<i>zieden</i>	— zood	— zoden	— gezoden.
	ziedde	— ziedden	— gezied.

OPMERKING. *Zieden* (hevig koken, fel laten koken) vindt men in *zeepziederij*, *zoutziederij*, *ziedende olie*. Evenzoo: eene *zode* (kooksel) visch, *gezoden* koek. — Figuurlijk: hij *ziedt*, hij *ziedde* van toorn.

<i>wassen (groeien)</i>	— wies	— wiesen	— gewassen.
<i>wasschen (reinigen)</i>	— wiesch	— wieschen	— gewasschen.
	waschte	— waschten	— gewasschen.
<i>heffen</i>	— hief	— hieven	— geheven.
<i>raden</i>	— ried	— rieden	— geraden.
	raadde	— raadden	— geraden.

BIJZONDERHEDEN.

ZWAKKE EN STERKE VERVOEGING.

179. De werkwoorden, die beginnen met de lettergrepen: *be-*, *er-*, *ge-*, *her-*, *ont-* en *ver-* missen *ge* in 't verleden deelwoord (§ 168), als:

<i>bekennen</i>	— bekende	— bekenden	— <i>bekend</i> .
<i>erlangen</i>	— erlangde	— erlangden	— <i>erlangd</i> .
<i>geleiden</i>	— geleidde	— geleidden	— <i>geleid</i> .
<i>herwinnen</i>	— herwon	— herwonnen	— <i>herwonnen</i> .
<i>ontkomen</i>	— ontkwam	— ontkwamen	— <i>ontkomen</i> .
<i>verliexen</i>	— verloor	— verloren	— <i>verloren</i> .

180. Bijzondere aandacht verdient de vervoeging van:

<i>beeldhouwen</i>	— beeldhouwde	— gebeeldhouwd.
<i>dwarsdrijven</i>	— dwarsdrijfde	— gedwarsdrijfd.
<i>pluimstrijken</i>	— pluimstrijkte	— gepluimstrijkt.

181. Ook lette men op de vervoeging van:

<i>herbergen</i>	— herbergde	— geherbergd.
<i>glimlachen</i>	— glimlachte	— geglimlacht.
<i>wanhopen</i>	— wanhoopte	— gewanhoopt.
<i>verwelkomen</i>	— verwelkomde	— verwelkomd.

OPMERKING. Deze w.w. zijn afgeleid van de zelfst. nw.: *herberg*, *glimlach*, *wanhoopt* en van het bijv. nw. *welkom*. In dit geval worden ze zwak vervoegd.

182. Samenkoppelingen als: *slaapwandelen*, *broodbakken*, *koordansens* worden in de vervoeging opgelost, als: *Dit kind wandelt in den slaap. Hij bakt brood. Zij danste op de slappe koord.*

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

183. Er zijn eenige werkwoorden, die in 't oog loopend afwijken van de gewone zwakke of sterke vervoeging. Men noemt ze daarom *onregelmatige* werkwoorden.

184. Onregelmatige zwakke werkwoorden zijn:

<i>hebben</i> —	had	hadden	gehad.
<i>brenge</i> n —	bracht	brachten	gebracht.
<i>denken</i> —	dacht	dachten	gedacht.
<i>dunke</i> n —	docht	dochten	gedocht.
<i>koopen</i> —	kocht	kochten	gekocht.
<i>zoeken</i> —	zocht	zochten	gezocht.

Verder:

<i>mogen</i> —	mag	— mocht	
	mogen	— mochten	— gemoogd.
<i>kunnen</i> —	kan	— kon(de)	
	kunnen	— konden	— gekund.
<i>zullen</i> —	zal	— zou(de)	
	zullen	— zouden	— ontbreekt.
<i>willen</i> —	wil	— wilde wou(de)	
	willen	— wilden	— gewild.

Ook rekent men er wel toe:

<i>zeggen</i> —	zegde (zeide)	zegden (zeiden)	gezegd.
<i>leggen</i> —	legde (leide)	legden (leiden)	gelegd.

OPMERKING. Men lette op den overgang van **g** in **ch** vóór **t** in den onvolt. verleden tijd: *bracht* (van *brenge*), en *mocht* (van *mog n*). Ook dient men te letten op de spelling van: *dacht*, *docht*, *kocht*, *zocht* van de werkwoorden *denken*, *zoeken* en *koopen*.

185. Onregelmatige sterke werkwoorden zijn:

<i>weten</i> —	weet	wist	
	weten	wisten	geweten.
<i>moeten</i> —	moet	moest	
	moeten	moesten	gemoeten.
<i>zijn</i> —	ben	was	
	zijn	waren	geweest.
<i>doen</i> —	doe	deed	
	doen	deden	gedaan.

186. De werkwoorden *mogen*, *kunnen*, *zullen* missen de *t* in den 3^{en} persoon enkelv. van den onvolt. tegenwoordigen tijd: *hij mag*, *hij kan*, *hij zal*.

Willen mist ook de *t* in den 3^{en} persoon enk.: *hij wil*.

Geweest heeft als slotletter een *t*, (§ 18), omdat het een onverbuigbaar woord is; als bijv. nw. bezigt men het oude *gewezen*: *een gewezen minister*.

Werkwoorden als *zullen* en *plegen* (§ 177), in wier vervoeging één of meer vormen ontbreken, noemt men wel *gebrekkige* werkwoorden.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

ENKELVOUDIGE EN SAMENGESTELDE TIJDEN.

187. Een werkwoord bevat enkelvoudige en samengestelde tijden. Samengesteld heeten die tijden, waarin een hulpwerkwoord voorkomt. Uit het voorbeeld van vervoeging (zie § 164) blijkt, dat alleen de onvoltooid tegenwoordige en de onvoltooid verleden tijden enkelvoudige tijden zijn.

188. In de samengestelde tijden vindt men achter de vormen van het vervoegde hulpwerkwoord het verleden deelwoord of de onbepaalde wijs, bijv.: *Ik heb gespeeld, geloopt. Ik zal komen.*

189. Een werkwoord, dat een lijdend voorwerp bij zich kan hebben, heet *overgankelijk*: *Jan slaat den hond.* Zulk een w.w. kan in den lijdenden vorm voorkomen: *De hond wordt door Jan geslagen.* Een werkwoord in den lijdenden vorm bevat enkel samengestelde tijden. — Men noemt *worden* ook wel hulpwerkwoord van den lijdenden vorm of van het lijdend geslacht.

OPMERKING. Een w.w. dat geen lijdend voorwerp bij zich kan hebben, heet *onovergankelijk*: *Zulk eene taal past u niet. Hij reist naar verre landen. Zij sliepen onder een' boom.*

190. Voorbeeld van vervoeging.

Het lijdend werkwoord **geacht worden.**

1. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.	Voltooid tegenw. tijd.
Ik word geacht.	Ik ben geacht.
Je, jij wordt geacht.	Je, jij zijt geacht.
Hij (zij, het, men) wordt geacht.	Hij (zij, het, men) is geacht.
Wij worden geacht.	Wij zijn geacht.
Gij wordt geacht.	Gij zijt geacht.
Zij worden geacht.	Zij zijn geacht.
Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
Ik werd geacht.	Ik was geacht.
Je, jij werd geacht.	Je, jij waart geacht.
enz.	enz.
Onvoltooid toek. tijd.	Voltooid toek. tijd.
Ik zal geacht worden.	Ik zal geacht zijn.
Je, jij zult geacht worden.	Je, jij zult geacht zijn.
enz.	enz.
Onvoltooid verl. toek. tijd.	Voltooid verl. toek. tijd.
Ik zou geacht worden.	Ik zou geacht zijn.
Je, jij zoudt geacht worden.	Je, jij zoudt geacht zijn.
enz.	enz.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Word geacht.

Wordt geacht.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

(Ik hoop), dat ik geacht worde.

„ „ dat je, jij geacht wordet.

enz.

Voltooid tegenw. tijd.

(Ik hoop), dat ik geacht zij.

„ „ dat je, jij geacht zijt.

enz.

Onvoltooid verleden tijd

(Ik hoopte), dat ik geacht werde.

„ „ dat je, jij geacht werdet.

Voltooid verleden tijd.

(Ik hoopte), dat ik geacht ware.

„ „ dat gij geacht waret.

ONBEPAALENDE WIJS.

geacht worden.

geacht zijn.

DEELWOORDEN.

geacht wordende.

geacht zijnde.

OPMERKING. Een w.w., waarbij het voornw. *zich* voorkomt: *zich haasten*, *zich schamen*, *zich wasschen* heet wederkeerend; bij deze w.w. is het lijdend of meewerkend voorwerp dezelfde persoon of zaak als het onderwerp (§ 124): *Zij haasten zich. Hij geeft zich alle moeite*. De vervoeging van een wederkeerend w.w. laten we aan den leerling over.

Een werkwoord als: *regenen*, *hagelen*, *sneeuwen* enz. kan alleen het onbep. voornw. *het* tot onderwerp hebben: *Het regent. Het heeft gehageld*, enz. Zij komen alleen voor in den 3en persoon enkelv. en wel in al de wijzen en tijden der overige w.w. De leerling kan nu zulk een w.w. zelf wel vervoegen. Men noemt dergelijke w.w. wel *onpersoonlijke* w.w. Ook het w.w. *zijn* is onpersoonlijk in: *Het is zes uur. Het wordt avond*.

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

ONVERBUIGBARE REDEDEELEN.

191. *Bijwoorden*, *voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels* worden ook wel onverbuigbare rededeelen genoemd. Eerst wordt nu gehandeld

over *bijwoorden* en *voorzetsels*; daarna volgt iets over de beide laatste rededeelen.

SOORTEN VAN BIJWOORDEN.

192. Een bijwoord kan dienen ter bepaling bij een werkwoord, bij een bijvoeglijk n.w., bij een ander bijwoord of een telwoord, bijv.: *Snel loopen. Eene buitengewoon mooie bloem. Verbazend snel loopen. Zeer vele bloemen.*

193. Naar hunne beteekenis worden de bijwoorden onderscheiden in verschillende soorten. De voornaamste zijn:

a. Bijwoorden van plaats, als: *hier, daar, boven, beneden, binnen, buiten, alom, overal, ergens, nergens; hierheen, daarheen, hemelwaarts, noordwaarts, ginds; wijd en zijd, heinde en ver, dichtebij, van hier, van daar, enz.*

OPMERKING. De bijwoorden van plaats antwoorden op de vragen: *waar, waarheen, hoever, van waar?*

194. b. Bijwoorden van tijd, als: *ooit, nooit, immer, nimmer, eens, toen, thans, tegenwoordig, vroeger, certijds, voorheen, voortaan, weldra, eindelijk; onophoudelijk, voortdurend, steeds, zelden, vaak, altoos, gewoonlijk; sinds, sedert; van heden af, tot morgen.*

OPMERKING. De bijwoorden van tijd antwoorden op de vragen: *wanneer, hoe lang, hoe dikwijls, sinds of tot wanneer?*

195. c. Bijwoorden van hoedanigheid of wijze. Deze bijwoorden komen veelal in vorm met bijvoeglijke naamwoorden overeen. Zij antwoorden op de vraag *hoe, op welke wijze?* als: *Hij heeft mooi, vlug, schuin, leesbaar, langzaam, duidelijk geschreven.*

196. d. Bijwoorden van graad. Deze bijwoorden bepalen den graad (mate) eener eigenschap of werking, als: *zeer, bijna, schier, nauwelijks, buitengemeen, buitengewoon, ongewoon, geenszins, uitermate, op verre na, enz.*

OPMERKING. *Wijd en zijd, heinde en ver, van heden af, enz.* zijn bijwoordelijke uitdrukkingen.

197. De bijwoorden van hoedanigheid hebben trapvormen. De vorming van deze trappen is dezelfde als die van de bijvoeglijke

nw. (zie § 107 en § 108), als: *Flug* loopen, *vlugger* loopen, *het vlugst* loopen. *Zwaar* werken, *zwaarder* werken, *het zwaarst* werken.

OPMERKING. Zooals blijkt, wordt de overtreffende trap van het bijwoord door het woordje *het* voorafgegaan.

198. Men lette op het verschil tusschen:

Ik ben *ten hoogste* tevreden,
Ik ben *op zijn hoogst* tevreden,
Ik ben *hoogstens* tevreden,
Ik ben *hoogst* tevreden.

199. Onregelmatige trapvormen hebben de bijwoorden: *goed*, *weinig*, *gaarne*, *dikwijls*, als:

goed, *beter*, *het best*.
weinig, *minder*, *het minst*.
gaarne, *liever*, *het liefst*.
dikwijls, *vaker*, *het vaakst*.

OPMERKING. Ook *veel* komt als bijwoord voor, bijv.: *Hij heeft veel gesproken*; -- het heeft als trapvormen:

veel — *meer* — *het meest*.

DERTIGSTE LES.

HET VOORZETSEL.

200. In de volgende volzinnen vindt ge voorzetsels gebruikt:

a. De pannen *op* het dak, de schilderij *aan* den wand, de gordijn *voor* het raam, de twisten *tijdens* het Bestand, het luiden *vóór* kerk-tijd, enz.

b. Hij denkt *aan* mijn verzoek. Ik reken *op* uw woord. De gierigaard haakt *naar* schatten. Menigeen gelooft *aan* dwaze voorspellingen. Bekommer u niet *over* hem. Ik maak staat *op* u.

c. Hij is tevreden *met* zijn lot. Hij is verzot *op* boeken. Hij is schuldig *aan* de misdaad. Hij is bang *voor* straf. Menigeen is blind *voor* gevaar. Deze heer is vriendelijk *jegens* iedereen. Deze knaap is traag *in* het leeren, enz.

d. Schrijven *zonder* nadenken. Lezen *zonder* op te zien. Denken *vóór* te spreken.

OPMERKING. De schuin gedrukte woordjes zijn *voorzetsels*. Zij dienen om een betrekking van plaats, tijd enz. uit te drukken.

201. Als voorzetsels komen voor: *aan, achter, bij, door, in, jegens, met, na, naar, om, op, over, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder*, enz. Evenzoo: *trots, spijt, namens, wegens*, enz., alsook: *gedurende, volgens, betreffende*.

OPMERKING. In de volzinnen: Steek de lamp *aan*. De boot is *aan*. Trek uwe schoenen *aan*, enz. is *aan* als bijwoord gebezigd: het behoort bij het werkwoord. Kunt ge nu ook *achter, bij* enz. als bijwoord bezigen?

202. Ook uitdrukkingen kunnen den dienst van voorzetsel verrichten, als: *in spijt van, in weerwil van, uit hoofde van, ten gevolge van*, enz. Gebruik deze in voorbeelden.

203. De meeste voorzetsels worden thans gevolgd door den 4^{en} nvl., als: *op den toren, aan den muur, met den hamer*. Nog zijn er vele uitdrukkingen, waarin een voorzetsel den 3^{en} nvl. regeert, als: *bij monde in geschrifte, in aller ij, met voorbedachten rade, ten* (= te den) *dienste, ter* (= te der) *zake, ten* (= te den) *gevolge, van goeden huize*, enz.

EEN EN DERTIGSTE LES.

HET VOEGWOORD. HET TUSSCHENWERPSEL.

204. Voegwoorden dienen tot het verbinden van zinnen (of zinsleden), en tevens drukken zij de betrekking tusschen zinnen uit.

VOORBEELDEN. *De vogels vliegen in de lucht, en de visschen zwemmen in het water. De horens van de herten zijn gevuld, maar die der runderen zijn hol. De aarde is eene planeet, want zij draait om de zon. Diamanten worden schaars gevonden, en ze zijn daarom kostbaar.*

OPMERKING. Dat ook zinsleden door voegwoorden verbonden kunnen worden, blijkt uit: *Twee en twee is vier. De kaaiman of krokodil is een vreeselijk*

monster. Deze ijverige en oplettende jongen maakt snelle vorderingen. Zij was een braaf maar arm meisje.

Verder komen als voegwoord voor: *noch, doch, immers, dus, waar, wanneer, omdat, zoodat, indien, opdat, ofschoon, als, evenals, alsof, voor zooverre als, enz.*

VRAAG. Kunt ge ze ook in kleine volzinnen bezigen?

205. Tusschenwerpsels zijn: a. gevoelsklanken, b. klanknabootsingen.

a. Men bezigt gevoelsklanken bij het uitdrukken van:

vreugde, als: *ha, hoezee!*

smart of beklag: *helaas! wee! o wee! au! aau! ach, ach!*

verwondering: *hé! ah, aha!*

twijfel: *ei, ei! hm!*

verlangen: *och! eilieve!*

afkeer: *ba! foei! br!*

b. Klanknabootsingen zijn: *bons! plof! krik! krak! poef! paf! rombom! boem!* enz. Deze en dergelijke tusschenwerpsels brengen levendigheid en aanschouwelijkheid aan.

TWEE EN DERTIGSTE LES.

OVER DEN VOLZIN.

206. In de derde les is geleerd, dat *onderwerp* en *gezegde* de hoofddenen zijn van den volzin. Noem nu de leden der volgende volzinnen, d.i. ontleed ze mondeling:

Wilhelmina regeert. Een kasteel is groot. De hemel is blauw. De zee was onze vijand. Ons huis wordt bouwvallig. Mijn vriend blijft trouw. Deze som schijnt gemakkelijk. Luiards worden arm. De sterren schijnen. Hij schijnt gelukkig. Wees tevreden. God is. Die jongens lijken dom. De portretten lijken. Werelden werden. Zijt gij tevreden? Was uwe tante vriendelijk? Het is warm. Het regent. Heeft het gehageld? Het was middag. Vriest het?

OPMERKING. Een zelfde w.w. kan koppelw.w. zijn of niet: *God is (= bestaat), God is almachtig. Blijf nog wat, Hij blijft maar ziek. Een boom wordt (=*

ontstaat), Die boom wordt dik. De zon schijnt, Gij schijnt ongelukkig. Het portret lijkt, Zij lijken wel dwaas.

207. De *aanvullingen* of *voorwerpen* zijn drie in getal, nl. *lijdend* voorwerp, *meewerkend* voorwerp, *oorzakelijk* voorwerp. Ze zijn van nabij bij de werking (of den toestand), door het gezegde uitgedrukt, betrokken en kunnen ook met tweeën in een' volzin voorkomen, b.v. *Ik gaf den haveloozen bedelaar een' cent. Ik smeekte hem om hulp. Zijn vriend stijfde hem in het kwaad.* Ook kan er *nevenschikking* bestaan. (§ 35).

Het *lijdend* voorwerp komt voor bij een overgankelijk w.w. en dit kan in den lijdenden vorm gebracht worden, b.v. *De kogel trof den armen vogel* (bedrijvend): *De arme vogel werd door den kogel getroffen* (lijdend). (§ 190).

OEFENING. *De leerling brenge over in den lijdenden vorm, en lette er op, dat hij in denzelfden tijd blijve:*

De doodgraver delft een graf. De doodgraver dolf een graf. De doodgraver heeft een graf gedolven. De doodgraver had een graf gedolven. De vos rooft en doodt vele hoenders en ganzen. De dokter geneest de zieken. Heeft die dokter al vele zieken genezen? Ik gaf u mijn woord. Zal zij hare beloften vergeten? De brave zonen droegen hunnen vader uit het brandende huis. De Batavieren bouwden hunne hutten op hoogten of terpen. De oorlog maakt velen ongelukkig. Men noemde hem den advokaat. Mijn broeder heeft zijnen hond en den mijnen verkocht. Ik heb uwen neef gisteren gezien. Wie heeft de drukkunst uitgevonden? Dat ik mijne les toch kende! Ik roep u. Wij roepen hen. Ik zal hem roepen. Ik herhaal het u niet weer. Ik heb het u reeds gezegd.

208. Het *meewerkend* voorwerp komt als aanvulling voor bij *werkwoorden* en *bijv. nw.*, ook bij *werkv. uitdrukkingen*, als: *behagen, mishagen, behooren, smarten, smaken*, enz. (zie ook blz. 27, 3e nvl.); — *nuttig, voordeelig, nadeelig, eigen, aangenaam*, enz. — *te hulp komen, ten deel vallen, te pas komen, pijn doen, goed doen*, enz. bv.: *Uw gedrag mishaagt mij. Uw bezoek is ons aangenaam. Zij kwamen den drenkeling te hulp.*

OPMERKING. De derde naamv. kan soms omschreven worden door *aan* of *voor*: *Ik zal den brief aan mijn' vader zenden. Ik koop eene prent voor mijn zusje.*

209. Het *oorzakelijk* voorwerp is eene aanvulling in den 2^{en} nvl. of eene voorzetselbepaling: *Ontferm u mijner. Hij schaamt zich zijner. Ontferm u over mij. Hij schaamt zich over hem.* Een *oorzakelijk* voorwerp dient als aanvulling bij een w.w. of een bijv. nw., dat noodzakelijk door een voorzetsel gevolgd wordt, als: *rekenen op, denken aan, spreken over, streven naar, vergelijken bij, verkiezen boven, oplossen in, strijden met, reikhalzen naar, verzoeken om, hopen op, enz. tevreden zijn met, geschikt zijn tot, verzet zijn op, bevriend zijn met, enz.*

210. De bijwoordelijke bepalingen van *plaats, tijd, oorzaak, doel, middel* enz. (zie § 33) kunnen ook door bijwoorden uitgedrukt worden. Dit wordt duidelijk bij 't beschouwen van de bijwoorden in § 193—§ 197, bv. *Ik woon hier. Hij sloeg de oogen hemelwaarts. Hij werkt altijd. Vader komt spoedig. Schrijf langzaam. Deze roos is buitengewoon fraai. Ik doe daartoe mijn best. Hij sloeg daarmee, enz.*

211. Allerlei bijwoordelijke bepalingen, ook één of meer aanvullingen, kunnen in een' volzin voorkomen, bv.: *In den herfst verhuizen de trekvogels naar warme landen. Tegenwoordig schrijft men op school met stalen pennen. Ondanks alle vermaningen ging zijn broeder den verkeerden weg op. Het meisje werd om haar liegen gestraft door hare moeder. Met arbeid en geduld knaagt eene muis een kabeltouw door. Jan gaf den armen man vanmorgen uit medelijden eene aalmoes.*

OPGAVE. Benoem de leden dezer volzinnen.

212. Nevenschikking van gelijksoortige *bijvoeglijke* of *bijwoordelijke* bepalingen komt veelvuldig voor, bv. *De goede en zorgzame moeder. De vrouw met kersen en aalbessen. De bewoners der steden en der dorpen. Ik schrijf met eene pen en met een potlood. Zij hebben langzaam en netjes gewerkt. De vrouw beeft van schrik en ontstelttenis. De wijnstok tiert in Frankrijk en in Duitschland.*

OPMERKING. Ook gelijksoortige aanvullingen of voorwerpen kunnen nevensgeschikt zijn: *Onwetende menschen dooden mollen en kikvorschen. Uw gedrag mishaaft uw' ouders en uwen onderwijzers. Mijn hondje is dankbaar voor beentjes en wat brood. Jan houdt veel van kersen en van druiven. (§ 35).*

213. Onder de *bijvoeglijke* bepalingen verdient de bepaling van *gesteldheid* nadere vermelding. Zij staat altijd in betrekking met de werking en duidt aan, hoe of in welken toestand (of gesteldheid) het onderwerp of lijdend voorwerp wordt gedacht, bv. *De jongen kwam ziek thuis. Het kind stond schreiend in een' hoek. De jager schoot den haas dood. De knecht verft de deur groen. Hij dronk het glas leeg.*

Andere *bijvoeglijke* bepalingen zijn de *soortbepalingen*, bv.: *De admiraal Tromp, de burgemeester Jansen; de stad Amsterdam, de rivier de Rijn, mijn oom Jan, onze nicht Jansje.* Zij beteekenen een' titel, eene soort, eene familiebetrekking.

OPMERKING. Soms vindt men de soortbepaling achter den eigennaam: *Jan-oom, Hendrik-neef, de Rijnstroom, de Slingerbeek*, enz.

214. In den volzin kan ook uitgedrukt zijn, dat het gezegde niet bij het onderwerp past, bv.: *De aarde is niet plat. De walvisch is geen visch.* In dit geval heet de volzin *ontkennend*. Dit woord is de tegenstelling van *bevestigend*. Bevestigende volzinnen drukken uit, dat het gezegde bij het onderwerp past: *De hemel is hoog.*

OPMERKING. Bovendien zijn er 1e. *vragende* zinnen: *Is de hemel hoog? Loopt het paard snel?* 2e. *wenshende* zinnen: *Leve de Koning! Kwame hij toch!* 3e. *gebiedende* zinnen: *Ga op reis. Jongen, let op! Gij moet komen.*

215. Het komt voor, dat uit een' volzin één of ander noodzakelijk bestanddeel (bijv. *onderwerp, koppelwoord, gezegde*) is weggelaten, 'twelk dan in de gedachte moet aangevuld worden, als:

Goed zoo!	= <i>Dat is goed zoo!</i>
God dank!	= <i>God zij dank!</i>
Goeden avond.	= <i>Ik wensch u goeden avond.</i>
Naar huis!	= <i>Ga naar huis.</i>
Uw geld, of uw leven!	= <i>Geef uw geld. of geef uw leven!</i>
Brand, brand!	= <i>Hier is brand! Er is brand in dit huis! enz.</i>

Men noemt deze en dergelijke volzinnen onvolledige zinnen. De spreker bezigt ze ter wille der korthed, of wel, als hij hevig ontsteld is door schrik, toorn, enz.

DRIE EN DERTIGSTE LES.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

216. Een volzin is enkelvoudig, als hij de uitdrukking is van ééne enkele gedachte, als: *Het paard trekt. De zon is schitterend. Deze exel is en blijft koppig. De zwaluw en de ooievaar zijn trekvogels. De koe geeft ons hare melk, hare huid, haar vleesch en haar vet.*

217. Een volzin is samengesteld, als hij bestaat uit twee of meer enkelvoudige zinnen, die een goed geheel vormen. Die enkelvoudige zinnen zijn dan de leden van den samengestelden volzin.

VOORBEELDEN. 1. *De storm loeit, en de regen klettert.* 2. *Een struis kan niet vliegen, maar hij kan des te sneller loopen.* 3. *Deze kip kan niet vliegen, want men heeft haar de wieken gekort.* 4. *Deze twee jongens zijn traag, en ze zijn daarom achterlijk bij de overige leerlingen.*

218. Het gebeurt meermalen, dat een onderwerp, een gezegde, een of ander voorwerp, of eene bijvoeglijke of bijw. bepaling in den vorm van eenen zin wordt uitgedrukt. Dergelijke zinnen zijn dan een deel van een' anderen zin; men noemt ze daarom bijzinnen.

In de samengestelde volzinnen:

Wie kaatst, moet den bal verwachten.

De knaap, die niet leeren wil, blijft onwetend.

De dokter kwam, toen het te laat was.

zijn: *Wie kaatst; die niet leeren wil; toen het te laat was, bijzinnen.* Zij hebben op zich zelf geene beteekenis, zij hebben alleen beteekenis als deelen van een' anderen zin.

OPMERKING. In plaats van bijzinnen noemt men ze ook wel: afhankelijke zinnen of ondergeschikte zinnen. Een zin, die geen deel is van een' anderen zin, heet hoofdzin.

219. Wanneer gelijksoortige enkelvoudige zinnen in eenen samengestelden volzin ten opzichte van elkaar van gelijken rang of van gelijke waarde zijn, heeten zij nevenschikkend verbonden, bijv.: *Het is lang geleden, dat ik u gezien heb en dat ik iets van u hoorde. Ik hoop, dat gij uw best zult doen en dat gij zult slagen.*

220. a. *De jager* gaat des morgens op jacht.
De jager keert des avonds vermoeid terug.
- b. De vader *kwam*.
 De zoon *kwam* niet.
- c. Dit *zijn* goede *pennen*.
 Dat *zijn* slechte *pennen*.
- d. Ik ken *zijn*en vader wel.
 Ik ken *zijne* moeder niet.
- e. *In de lente* botten de boomen uit.
In de lente bloeien de eerste veldbloemen.

In de zinnen *a*, *b*, *c*, *d* en *e* ziet ge telkens gelijke leden. Welke? Als deze zinnen tot samengestelde volzinnen worden verbonden, behoeft het gemeenschappelijke lid, ter wille der korthed, maar ééns uitgedrukt te worden. Dit blijkt uit:

- a. De jager gaat des morgens op jacht en *keert des avonds vermoeid terug*.
- b. De vader kwam, maar *de zoon niet*.
- c. Dit zijn goede penne*n*, maar *dat slechte*.
- d. Ik ken *zijn*en vader wel, maar *zijne moeder niet*.
- e. In de lente botten de boomen uit en *bloeien de eerste veldbloemen*.

N. B. Men noemt deze zinnen wel samengetrokken volzinnen.

221. Het gebeurt ook, dat eene gedachte onvolkomen wordt uitgedrukt en de zin geheel en al den vorm heeft van een zinslid. Het is dan, alsof zulk een zin nog in den knop zit (denk aan bloemen!) en nader ontwikkeld moet worden. Zij heeten beknopte zinnen.

VOORBEELDEN.

- a. *Goed te leeren* is mijn plicht.
 De vraag was, *wat nu te doen*.
 Ik hoop *u weder te zien*.
 Hij schaamt zich, *gelogen te hebben*.

OPMERKING. Als deze *beknopte* zinnen ontwikkeld worden, blijkt het, dat zij den dienst verrichten van: *onderwerp*, *naamw. deel van 'tgezegde*, of *aanvulling*

- b. Hij bewoont een huis, *aan den dijk gelegen*.
 Wij zagen eene troep jongens, *spelende in het gras*.
 Hij is geen jongen, *om dat te doen*.

OPMERKING. Deze beknopte zinnen kunnen tot bijvoeglijke zinnen worden uitgewerkt.

- c. *Vóór te vertrekken* kom ik nog bij u.
Met zoo te spreken doet gij verkeerd.
 Wij eten *om te leven*.
 Hij is te jong *om alleen te reizen*.
 Gij kunt, *mits matig levende*, nog oud worden.
Het geweer op schouder (dragende), ging hij op de jacht.

OPMERKING. Deze beknopte zinnen kunnen tot bijwoordelijke zinnen worden uitgewerkt, als:

- Voordat ik vertrek*, kom ik nog bij u.
Als gij zoo spreekt, doet gij verkeerd.
 Wij eten, *opdat wij leven*.
 Hij is (zoo) jong, *dat hij niet alleen kan reizen*.
 Gij kunt, *mits gij matig leeft*, nog oud worden.
Terwijl hij het geweer op schouder droeg, ging hij op de jacht.

N. B. In de beknopte zinnen komt het werkwoord voor in den vorm van de onbepaalde wijs, ook wel als tegenwoordig of verleden deelwoord.

AANHANGSEL.

I. GESLACHTEN.

De zelfstandige naamwoorden zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Hier volgen eenige gemakkelijke regels voor het mannelijk en het vrouwelijk geslacht. Voor het onzijdig geslacht zijn geen regels noodig; het gebruik leert, welke zelfst. nw. onzijdig zijn.

A. Mannelijk zijn.

a. naar de beteekenis:

1. De namen van mannen en van mannelijke bedieningen, als: *Gerrit, bediende, knecht, koetsier, timmerman.*

2. De namen van groote en sterke dieren, als: *olifant, arend, haai, kameel, ooievaar.*

3. De namen van boomen, als: *berk, eik, wilg.*

Uitzondering. **Linde** en **tamarinde** zijn *vrouwelijk*.

4. De namen van dagen, maanden en jaargetijden, als: *des Zondags, in den herfst;*

Doch onze Noordsche Mei, helaas,

is arm aan zonnenschijn,

Hij kan zoo koud, zoo droef, zoo guur,

hij kan November zijn.

DE GENESTET.

Uitz. **Lente** is vrouwelijk.

5. De namen van bergen, als: *Etna, Vesuvius, Rigi.*

b. naar den vorm.

1. De zelfstandige naamwoorden, die op **-aar**, **-aard**, **-erd** uitgaan, als: *lessenaar, boezelaar, evenaar; mutsaard, beiaard* (klokkenspel); *mosterd, baaierd* (warrelklomp).

2. De zelfst. nw., die op **-el** of **-er** eindigen en namen zijn van werktuigen, als: *beitel, beugel, gordel, hengel; gieter, hamer, stamper, kijker*.

Uitz. **Sikkel** (*snijwerktuig*), **schoffel**, **ladder** zijn vrouwelijk.

3. De zelfst. nw. met den uitgang **-em**, **-lm** of **-rm**, als: *bexem, balsem; galm, helm; vorm, arm*.

4. Alle samengestelde zelfst. nw., waarvan het laatste lid mannelijk is, als: *bakkersknecht, jachthond, beukeboom*.

Uitz. **Kerkhof** en **vierkant** zijn onzijdig.

B. Vrouwelijk zijn:

a. naar de beteekenis:

1. De namen van vrouwen en van vrouwelijke betrekkingen, als *Anna, meid, tante, nicht, strijster*.

2. De namen van kleine en zwakke dieren, als: *musch, mees, muis, mug, vlieg, bij*.

Uitz. **Worm**, **kikvorsch**, **vlinder** zijn mannelijk.

3. Bijna alle namen van vruchten en planten, als: *peer, pruim, kers, druif, bes, prei, raap, selderij, andijvie, kool*.

Uitz. **Citroen**, **meloen**, **pompoen**, **appel** en **eikel** zijn mannelijk.

4. De namen van muziekinstrumenten, als: *piano, trompet, viool, klarinet*.

Uitz. **Horen** is mannelijk, **orgel** is onzijdig.

5. De namen van vaartuigen, die niet op **-er** uitgaan, als: *schuit, aak, sloep*. (*tweemaster, driemaster, lichter* zijn mannelijk).

b. naar den vorm:

1. De zelfstandige naamwoorden, die op **-ei** of **-heid** uitgaan, als: *eichorei, vallei, pastei, galei; vlugheid, goedheid, bitterheid*.

2. De zelfst. nw., die op **-be**, **-de** of **-te** eindigen, als: *webbe, ebbe; wedde, schade; hoogte, dikte*.

3. De zelfst. nw., die op **-ij** of **-teit** uitgaan, als: *brouwerij, weverij, slavernij; sociëteit*.

Een koning heeft den titel van: Zijne Majesteit (v).

4. De zelfst. nw., die op **-nis** of **-uw** eindigen, als: *duisternis*, *beeltenis*, *vuilnis*; *schaduw*, *peluw*, *zwaluw*, *zenuw*.

Uitz. **Vonnis** is onzijdig.

5. Alle zelfst. nw., die op **-ie** of **-iek** eindigen, als: *koffie*, *letie*, *olie*; *fabriek*, *muziek*, *republiek*.

6. Alle zelfst. nw., die ontstonden door 't plaatsen van **-ing** of **-st** achter den stam van een werkwoord, als: *redding*, *belooning*, *teekening*, *vertelling*; *komst*, *kunst*, *vangst*.

Uitz. **Dienst** van *dienen* en dus ook *godsdienst*, *eredienst* zijn mannelijk. Ook **last** en **twist** zijn mannelijk.

7. Alle samengestelde zelfst. nw., waarvan het laatste lid vrouwelijk is, als: *groenvrouw*, *huisrat*, *boekenkast*, *veldbloem*.

II. HOOFDLETTERS.

Gij weet reeds, dat alle eigennamen met hoofdletters of kapitale letters geschreven worden, als: *Marie*, *Johan*, *Rotterdam*, *Utrecht*, *Gelderland*; *Januari*, *Mei*, *Maandag*, *Zaterdag*; *de Maas*, *de Rijn*, *de Zuiderzee*, *de Hartz*, enz.

Men schrijft bovendien met eene hoofdletter:

1. Het eerste woord van elken volzin, van elken versregel en van elke aanhaling, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden:

Arbeid is de beste loterij. **Een** gestadige drup holt den hardsten steen uit.

Een jong hondeke kan leeren springen,

Een jong vogeltje kan leeren zingen,

Een jonge papegaai leert menschenpraat;

Maar, als men oud is, komt leeren te laat.

God sprak: „**Daar** zij licht.” De generaal vroeg: „**Waar** is de vijand?”

OPMERKING. Aangehaalde woorden plaatst men tusschen aanhalingsteekens.

2. De bijvoeglijke naamwoorden, die van eigennamen zijn afgeleid: als: de *Fransche* taal, een *Duitsch* woordenboek, *Noordhollandsche*

kaas, *Noordbrabantsch* bier, de *Oostindische* eilanden, de *Noordamerikaansche* Staten.

3. De namen van het Opperwezen, alsmede de voornaamwoorden *hij*, *hem*, *die*, *dien*, zoo deze den naam van de Godheid vervangen, als: *God*, de *Almachtige*, de *Eeuwige*, de *Voorzienigheid*; *God* is goed, *Hij* is ons aller vader.

4. Wanneer familienamen uit twee woorden bestaan, schrijft men deze beide met eene hoofdletter, als: *De Groot*, *De Ruyter*, *Van Galen*, *De Witt*.

5. Bestaat een familienaam uit drie deelen, zoo schrijft men het eerste en derde woord alleen met eene hoofdletter, als: *Van der Does*, *Op den Heuvel*.

OPMERKING. Komt er een voornaam vóór de familienaam, dan behoudt alleen het hoofdwoord eene kapitale letter: *Hugo de Groot*, *Michiel de Ruyter*; *Jan van der Does*, enz.

6. Voor aardrijkskundige namen gelden ook de regels van no. 4 en 5, aldus schrijft men: *Noörd-Holland*, de *Kaspische Zee*, de *Golf du Lion*, de *Kaap de Goede Hoop*.

7. Alle titels van boeken, namen van schepen, van huizen, herbergen, hotels, koffiehuisen, enz. schrijft men met eene hoofdletter, als:

Dit boek heet *de Kerstavond*, de *Paascheieren*, de *Reis om de Wereld*; dit schip heet *de Willem Barends*, dat *de Stad Antwerpen*; hier hebt gij het *Hotel Lindenhof*, daar is het *Neerlandsch Koffiehuis*.

8. Alle zelfst. nw. en voornaamw., welke in titels als hoofdwoorden voorkomen, schrijft men met hoofdletters, als:

Mijnheer De Groot; *Mejuffrouw Van Vliet*; *Mevrouw Van den Dam*; *Aan den Weledelen Heer Onder den Dam*; *Aan den Weledelgestrengen Heer Z.*; *Aan den Weledelen Zeergeleerden Heer Dr. B.*; *Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken*; *Aan Zijne Majesteit den Koning*; *Aan Hare Majesteit de Koningin*.

OPMERKING. De leerling oefene zich in 't schrijven van adressen op enveloppen van verschillend formaat; hij plaatse den eersten regel vooral niet te hoog.

III. LEESTEEKENS.

DE LEESTEEKENS EN HUN GEBRUIK.

1. De algemeen voorkomende leestekens zijn:

a. Zin- of scheidetekens:

De punt (.), die gebezigd wordt tot sluiting van een' volzin, van een opschrift, een' titel, enz.

De komma (,), dienende om bijzinnen van hoofdzinnen te scheiden, alsmede om de voegwoorden *en* en *of* te vervangen.

De kommapunt (;), die bijzinnen van gelijken rang van de hoofdzinnen kan scheiden en ook de plaats van de punt kan vervangen.

De dubbele punt (:), die gebruikt wordt bij opsommingen of vóór eene aanhaling van woorden, die een ander gesproken heeft, bijv.: De metalen zijn: goud, zilver, koper, tin, enz. God zeide: „*Daar zij licht.*”

Het vraagteken (?), dat aan het einde van een' vragenden volzin geplaatst wordt.

Het uitroepteken (!), dat achter een' uitroep de verheffing van toon te kennen geeft.

OPGAVE. De leerling sla zijn leesboek open en lette op het gebruik van deze leestekens.

2. Verder bedient men zich nog van:

a. Het aanhalingsteeken („ ”).

b. Het beletselteeken (...).

c. De aandachtstreep (—).

d. De haakjes ().

Men vindt deze teekens in de volgende voorbeelden gebezigd:

a. „Aan bakboord in, aan stuurboord uit!

Weg met dat nietig graan!”

Zoo sprak een weduwe, in sameet,

Met paarlen overstikt, gekleed,

Vergramd een' zeeman aan.

P. J. KOETS.

b. Een vriendelijke zonneshijn

Een voor-den-wind, een gladde baan

De beste schaatsen, die er zijn
Och, is daar zooveel kunst nu aan?

J. DE BULL.

c. Lekker is een' vinger lang; maar 't is een reuzenvinger, die in 't graf wijst, — langs het pad van armoede en krankheid.

P. J. HEJJE.

d. Toon mij uwe handen: ik zal u waarzeggen. Zijn ze door ijverig en hard werken (in zekeren zin vereêld), dan vertrouw ik, dat aan die hand geen lange of kromme vingers zullen zijn.

LUBLINK WEDDIK.

Vergeef mij, Koning! (zegt de Pers)
Mijn paard is al mijn schat;
Daar is voor mij niet één kleinoed,
Geen goud, zoo waard als dat.

J. VAN WALRÉ.

OPMERKING. a. Het blijkt, dat het aanhalingsteeken wordt gebruikt, als een schrijver de woorden van anderen van de zijne wil onderscheiden.

b. Het beletselteeken duidt eene plotselinge rust aan, net of de schrijver door de eene of andere oorzaak belet wordt verder te gaan.

c. De aandachtstreep duidt eene langere rust aan dan een punt; de schrijver wil er door te kennen geven, dat er iets volgt; waarop hij de aandacht vestigt. Ook plaatst men wel een deel van eenen zin tusschen twee gedachtestrepen, bijv.:

Doch nu . . . wat komt — staåg nader! — Zucht op zucht
Komt hartdoorsnijdend uit den zwarten muur gevaren.

A. C. W. STARING.

d. De haakjes dienen nog meer dan de twee aandachtstrepen om een zindeel van de overige te scheiden.

b. Woordteekens.

3. a. Het klemtoonteeken. Het dient om aan te duiden, op welk woord of op welke lettergreep de nadruk valt, bijv.: Hij was er *vóór* u.

Een Landhuis stond aan de Arn'. Het mag er *nóg* wel staan!

A. C. W. STARING.

Niet *één* in 't schatrijk Staveren
Zoo maatloos rijk als zij!

P. J. KOETS.

Eenzoo: *canapé, coupé*, enz.

b. Het weglatingsteeken (apostrophe). Dit staat in den regel in plaats van ééne of meer weggelaten letters, bijv.: 'k voor *ik*, 't voor *het*, d' voor *den*, 's voor *des*, een' voor *eenen*, zou' voor *zoude*, solo's, *canapé's*, *sofa's*, *menu's*, enz.

c. Het koppelsteeken. Het dient om twee of meer woorden te binden, bijv.: *vergeet-mij-niet*, een kleine *spring-in-'t-veld*, het *kruidje-roer-mij-niet*, *zijden-kousenkoopman*, *Holloway-pillen*, *Noord-Holland*, *Neder-Egypte*, *generaal-majoor*.

d. Het samentrekkingssteeken. Dit duidt aan, dat twee lettergrepen tot ééne lettergreep zijn versmolten, bijv.:

Heur Carlo was ontroostbaar weggevlóón:

Bij 't leger, dat voor Piza's wallen

Verzameld stond, had hij zich aangeboón.

A. C. W. STARING.

Eenzoo: *staág* voor *stadij*, *boóm* voor *bodem*, *raân* voor *raden*, *biên* voor *bieden*, *gloênde* voor *gloeiende*, enz.

OPMERKING. Dit teeken wordt alleen gebezigd bij ongewone samentrekkingen, dus bij die, welke niet in de spreektaal voorkomen. Men schrijft alzoo: *onweer*, *leeg* vaten, *leeren* schoenen, *kweelen* (kwedelen), enz.

e. Het afbrekkingsteeken wordt gebezigd bij afkortingen.

VOORBEELDEN. *n.l.* = namelijk, *b.v.* = bijvoorbeeld, *t. w.* = te weten, *a. h. w.* = als het ware, *Z. M.* = Zijne Majesteit, *l.l.* = laatstleden, *j.l.* = jongstleden.

f. Het deelsteeken. Dit dient om letters of lettergrepen te scheiden, bijv.: *Axië*, *aloë*, *maïs*, *proxaisch*, *quotiënt*, enz.

OPGAVE. De leerling dient van elk dezer zes teekens nog eenige voorbeelden te zoeken en wel in zijn leesboek.

OEFFENINGEN.

EERSTE LES.

DE LETTERS EN KLINKERS.

1. Bezig de zeven klinkers in zeven verschillende woorden. Schrijf ook 5 woorden, waarin de korte klinkers voorkomen.

2. Zoek 6 woorden, waarin *au*, en ook 6 woorden, waarin *ou* voorkomt.

3. Verdeel in lettergrepen:

kanalen, sigaren, linialen, jenever, pianino, ooievaren, salade, parade, meikever, abrikozen, koloniën, zwaluwen, verafschuwen, stationschef, Margareta, velocipède, menagerie, chocolade, minuten, quotiënt.

4. Vul in met *o* of met *oo*:

h—ven, sl—ten, geb—den, afg—den, t—nen, kr—nen, str—men, k—ken, k—ren, d—zen, r—zen, st—ken, sch—len, tr—nen, vi—len, framb—zen, abrik—zen.

5. Kent gij het onderscheid tusschen:

hopen en hoopen, horen en hooren, kolen en koolen, koper en kooper, poten en pooten, sloten en slooten, tonen en toonen?

6. Vul in met *e* of met *ee*:

p—ren, —zel, z—en, b—zem, n—ven, l—zen, g—ven, b—ven, t—ring, bl—ke, geschr—ven, gel—zen, w—nen, felicit—ren.

7. Kent gij het onderscheid tusschen:

weken en weeken, wezen en weezen, veren en veeren, helen en heelen, verweren en verweeren?

8. Zeg het onderscheid tusschen:
bij en bei, lijden en leiden, wijden en weiden, stijl en steil, rijs en reis, zijde en zeide.

9. Vul in met **i** of met **ie**:

provinc—, fabr—kant, l—ter, k—lo, mach—ne, s—gaar, r—vier, republ—ken, Januar—, pred—kant, kn—ën, dr—ën, ol—, tral—, ruz—, p—ram—de, vacant—, Pruis—sch, nieuwm—sch, perz—ken, hav—ken, leeuwer—ken, muz—kaal.

10. Hoe leest gij deze woorden:

concert, comédie, cent, citroen, cirkel, cijfer, circus (paardenspel), courant, couplet, compleet, October, December, lucifer, directeur, vaccine, product, crocus, oclaaf, acasia?

Lees eveneens: *qualiteit, quotiënt, bouquet, quantiteit, Alexander, Xerxes, Mexico, Alexis, exercitie, hyacint, tilbury; champagne, lorgnet, machine, architect, joviaal, jury, chirurgijn, sergeant, plantage, ingénieur, gymnasium, gymnastiek, chicorei, Christiaan, Christoffel, christendom, orchest, cholera.*

OPMERKING. *Th* klinkt als *t*: *thee, theater, thermometer, apotheek, bibliotheek, Theodoor, thuis, thans, Mathilde, Agatha.* *Ph* klinkt als *f*: *photographie, Sophia, Philippus.*

T W E E D E L E S.

DE MEDEKLINKERS.

1. Schrijf 6 woorden, waarin *samen* het eerste lid is; evenzoo 6 woorden, als *verzamelen, opzamelen*, enz.

2. Zoek 12 woorden, waarin de tusschenletter verdubbeld is, als: *akker, lekker*, enz.

3. Schrijf het meervoud van:

flesch, tasch, visch, marsch, disch, schelvisch, kikvorsch, wensch, mensch, esch (boom), lisch, bosch.

4. Vul aan met **g** of met **k**:

jon—heid, jon—heer, sprin—haan, konin—lijk, konin—rijk, jon—man, wonin—je, konin—je, pennin—je, harin—je, jon—vrouw, lan—moedig, afhan—elijk.

5. Vul in met **s** of met **sch**:

brie—en, was—en, uitwis—en, opdis—en, wen—en, ei—en,
 rui—en, dor—en, krij—en, uitvor—en, brui—en, tor—en (dragen),
 was—en (groeien), tus—en, Pa—en, les—en, blus—en.

VIERDE LES.

DE REDEDEELEN. HET GESLACHT DER ZELFST. NAAMW.

- Schrijf op: 10 zelfstandige naamw. (*substantieven*).
 10 bijvoeglijke naamw. (*adjectieven*).
 10 werkwoorden.

- Weet gij ook het onderscheid tusschen:

het bal en de bal, het blik en de blik, het fortuin en de fortuna,
het want en de want, het buis en de buis, het veer en de veer?

VIJFDE TOT ACHTSTE LES.

HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

- Schrijf het meervoud van:

Straat, soldaat, maat, baal, baan, haan, naam, raam, zwaan, naad,
 daad, graad, aap, raap, schaap, aar, blaar, schaar, haar, haak,
 staak, kaak; zwaluw, vuur, buur, schuur, huur, schaduw, scheids-
 muur, avontuur.

- Schrijf evenzoo het meervoud van:

De haas, de kaas, de muis, het huis, de laars, de hals, de gems,
 de baars, de roos, de reus, de neus, de buis, de mees, de sijs;
 de korf, de wolf, de duif, de brief, de kolf, de garf, het gewelf,
 de golf, de schaaft, de schuif.

- Schrijf het meervoud van:

De maan, de man; de haak, de hak; het pad, de pad, het raam,
 de ram; de poot, de pot; de boot, de bot; de toon, de ton;
 het been, de ben (korf); de graaf, het graf; de vlag, de vlag.

4. Schrijf het meervoud van:

De os, de as, de jas, het vat, de muizenval, de vos, de pot, de tor, de tol, de pen, de hen, het mes, de les, de bek, de bel, de kip, de lip, de kin, de big, de schil, de brug, de bus, de put, de mug, de musch, het bosch, de visch, de tasch.

5. Schrijf het meervoud van:

De dag, de feestdag, de weg, de spoorweg, het spel, het kinderspel; het gebed, het morgengebed; de oorlog, de zeeoorlog; het hof, het koningshof; het hol, het berenhol; het slot, het ridderslot; de slag, de veldslag; het dak, het afdak.

6. Schrijf het meervoud van:

De keten, de bezem, de ezel, de maaier, het huisje, de spiegel, de beitel, de emmer, de dokter, de kever, de bever, de klok, de vaandrig, de eega, de vlag, de luiaard, de kapitein, de dame, de mode, de lente, de bruidegom, de kruimel, het kettinkje, de keuken, de inspecteur, de kolonel, de majoor, de schako, de sofa, de canapé, de coupé, de firma, de villa, de kilo.

7. Schrijf het enkelvoud van:

De provinciën, de premiën, melodieën, de leliën, de historiën, de traliën, de professoren, de koloniën, de gymnasiën, de museën, de musici, de critici, de kuben, de catalogussen, de cursussen, de profeten, de magneten, de kometen, de moskeeën, de tropeeën.

8. Schrijf het meervoud van:

De kous, de nimf, de krans, de glans, de pols, de pers, de wals (*dans*), de triomf (*zegepraal*), het kruis, de kaars, de kers, de lans, de struis, de saus, de prins, de telegraaf, het vleesch, de Pruis, de vloot, de koe, het kleinood, het sieraad.

9. Schrijf het enkelvoud van:

De Noren, de stuurlieden, de Engelschen, de Franschen, de leenmannen, de blinden, de hoeveelheden, de grootheden, de leerredenen, de drogredenen, de troonreden, de tuinlieden, de staatslieden, de kooplieden, de Oranjemannen, de haviken, de penseelen, de kieviten, de Chineezers, de eegaas, de vlaas, de raas, de gebeden, de bevelen de spelen.

10. Schrijf het meervoud van:

De mof, het graf, de esch (*boom*), de disch, de eisch, de as, de glans, het vleesch, het tooneel, de notaris, de portier, het portier, de scharnier, de likeur, de vacantie, het vonnis, de locomotief, het houweel, de Portugees, het bureau, de perzik, de dreumes (*kleine jongen*), de schako, de flesch, de mensch.

ACHTSTE LES EN HERHALING.

VERDERE BLIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

1. Schrijf het meervoud van:

Het hoen, het rund, het ei, het lied, het been (*lidmaat*), het been (*deel van 't geraamte*), het boomblad, het schouderblad, het theeblad, het dagblad, het koffieblad, het blad (*van eene zaag*), het blad (*van een boek*), het rozeblad, het presenteerblad, het vloerkleed, het dekkleed, het tafelkleed, het wiegekleed, het kleed (*der dame*), het balkleed, het rouwkleed, het reisgoed, het speelgoed, het landgoed, het gemoed, het volk, het kalf, het krijgslied, het feestlied, het gelid, het schoolkind, het weeskind, het eendenei, het ganzenei.

2. Schrijf 15 zelfst. nw., die in 't meervoud de slotletter verdubbelen, als: *De messen, de vlaggen*, enz.

3. Schrijf het enkelvoud van:

De gelederen, de lammeren, de hoenders, de kievitseieren, de kalveren, de schelvischen, de schooltasschen, de beenderen, de gymnasiën, de museën, de oogleden, de stoomschepen, de Engelschen, De Gelderschen, de koeien, de vlooiën, de ledematen, de lidmaten, de vleezen, de paardenriffen, de veerlieden, de krijgslieden.

4. Zoek 15 zelfst. nw., die in het meervoud de slotletter *s* in *z* veranderen, als: *huis — huizen, baars — baarzen, hals — halzen, gems — gemzen, gans — ganzen*.

5. Schrijf het meervoud van:

De perzik, de havik, de leeuwerik, de monnik, de kievit, de kermis, de notaris, de commissaris, de dromedaris, het wammes (*kort*)

buis), de kers, de pers, de nimf (*godin*), de triomf (*zegepraal*), de telegraaf, de spons, de kaars, de glans, het rif (*klip*), het rif (*plooi in een zeil*), het lemmet (*pit der kaars*), de botterik (*domoor*), de ansjovis, de nota, de firma.

6. Zoek 15 zelfst. nw., die in het meervoud de slotletter *f* in *v* veranderen, als: *de brief* — *de brieven*, *de golf* — *de golven*.

7. Schrijf naast de volgende zelfst. nw. het meervoud van een zilverwant woord:

De raad.	De leer.	De zegen.
De spot.	Het bedrog.	Het aanbod.
Het gedrag.	De hoop.	Het genot.
De twijfel.	De wanorde.	Het oordeel.

8. Zoek 18 zelfst. nw., van welke de korte klinker bij het meervoud in eenen langen klinker overgaat, als: *dak* — *daken*, *weg* — *wegen*, *hol* — *holen*.

9. Schrijf 8 kleine zinnen, waarin, vóór de namen van *maten*, *munten* of *gewichten* een getal staat, dat de juiste waarde of hoeveelheid uitdrukt.

VOORBEELDEN. 1. De vrouw kocht in den winkel *tien pond* rijst, *vijf liter* olie en *zes kop* erwten. 2. Mijn broeder is al *drie jaar* op een kantoor.

10. Schrijf in het meervoud:

De *roos* is eene bloem. Deze *soldaat* is dapper. De *zwaluw* is een trekvogel. De *wolf* is een roofdier. De *mug* is een insect. Deze *villa* is fraai. Deze *kubus* is van mahoniehout. Het *museum* van deze stad is beroemd. De *tralie* was verroest. De *lelie* is eene bloem. Op de *sofa* lag een kussen. Die *moskee* is een fraaie tempel. De *coupé* was vol menschen. Het *ridderstlot* was in puin gevallen. Deze *zeeoorlog* was bloedig. De *havik* werd geschoten. De *vla* was lekker. Het *penseel* was versleten. Die *leenman* was ontrouw aan den leenheer. De *vacantie* was prettig. Het *bureau* was gesloten. Het *panorama* was schoon. De *zebra* heet ook Kaapsche ezel. De *dreumes* riep om hulp. Het *gelid* werd verbroken. De *Engelschman* reisde naar Zwitserland. Het

eendenei is groenachtig. Het *duivenei* is klein. De *notaris* hield eene verkooping. De *ansjovis* is een kleine *visch*. De *acacia* is een boom. De *Chinees* reisde naar Amerika.

TIENDE LES.

ZWAKKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. Schrijf de tweede naamvallen enkelvoud van:

De mensch, de heer, de gastheer, de veldheer, de hertog, de aarts-hertog, de vorst, de kroonprins, de edelknaap, de leenheer, de kamerheer, de veldheer, de dijkgraaf, de pluimgraaf, de markgraaf, de bode, de beambte, de bediende, de getuige, de gevangene, de geleerde, de blinde, de arme, de goede.

2. Vervang elk der volgende uitdrukkingen (men noemt ze omschreven 2^e naamvallen) door den werkelijken 2^{en} nvl.:

De troon *van den vorst*. Het kasteel *van den prins*. De stallen *van den hertog*. De geschenken *van den beschermheer*. Het boek *van mijnheer*. De rentmeester *van den burggraaf*. Het servet *van den bediende*. De taak *van den beambte*. Het lot *van den blinde*. De zorgen *van den geneesheer*. De goedheid *van den Heer* is groot. De waarschuwingen *van den profet*. De taal *van het hart*. Het lied *van den knaap*. De paarden *van den graaf*. De daden *van den moedige*. De gedachten *van den booze*. De smarten *van den zieke*. De ontberingen *van den arme*. De boeken *van den geleerde*. De ijver *van den vlijtige*. De gesprekken *van de wijze*.

3. Verbuig mondeling: *de mensch, de vorst, het hart*.

4. Maak kleine volzinnen naar aanleiding van de volgende opgaven:

bode — roepen.
beambte — zeggen.
zwakke — helpen.

zieke — troosten.
vlijtige — beloonen.
dappere — eeren.

trage — aansporen.
 lichtzinnige — vermanen.
 dwaze — bespotten.
 gevangene — bezoeken.

getuige — ondervragen.
 bediende — zenden.
 onwetende — leeren.
 vlijtige — prijzen.

VOORBEELD. De knaap roept den bode. Zeg het

ELFDE LES.

STERKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. In de volgende uitdrukkingen den omschreven 2^{en} naamval door den 2^{en} nvl. zelf te vervangen:

Het boek *van den vader*. De heer *van dit huis*. De ontwikkeling *van den geest*. De torens *van het kasteel*. De bulten *van den kameel*. De goedheid *van God*. Het gezang *van den leeuwerik*. De armen *van het kruis*. De welvaart *van het volk*. De bevelen *van den generaal*. De beschaafdheid *van den Franschman*. De vrede *van het gemoed*. De plichten *van den stationschef*. De pennen *van Willem*. De leien *van Hendrik*. De brieven *van Otto*. De naalden *van Anna*. De prenten *van Cato*. De prijzen *van Eliza*. De gedichten *van Tollens*. De verzen *van Cats*. De kanalen *van Nederland*. De mijnen *van Engeland*. De rivieren *van Spanje*. De breikous *van tante*. De bril *van grootmoeder*. De regeering *van Margareta*. Het bestuur *van Alva*. De dapperheid *van Maurits*. De dood *van graaf Floris*. De verbanning *van Keizer Napoleon*.

2. Omschrijf de volgende 2^e naamv.:

De tanden *des leeuws*. De vlucht *des arends*. De sterkte *des legers*. De ooren *des konijns*. De hond *des jagers*. De takken *des booms*. De zaal *des kasteels*. De sporen *des haans*. De manen *des paards*. De ooren *des exels*. De kroon *des konings*. De bloemen *des tuins*. De sluizen *des kanaals*. De eiken *des wouds*. De paden *des bergs*. De traliën *des kelders*. De borstels *des varkens*. De bloemen *des velds*. De wol *des schaaps*. Het werk *des landmans*. De bewoner *des huizes*. De breedte *des strooms*. Het kantoor *des koopmans*.

3. Schrijf de 2^e naamv. der vorige opgave in het meervoud.

VOORBEELD. De tanden *der leeuwen*. De vlucht *der arenden*. De sterkte

4. Vul aan met **de** of met **den**:

— landman werkt op — akker.

— vos ontroofde — boer eene gans.

Wij gaven — bedelaar eene aalmoes.

Hebt gij — brief (m) al geschreven?

— brief was niet belangrijk.

— reiziger wijst — vreemdeling — weg.

— heer gaf — bedelaar — gulden.

— leeuwerik is — bode der lente.

— arend is — koning der vogelen.

Arnhem ligt aan — Rijn, en Maastricht aan — Maas.

Op — spits van — toren staat meestal een haan.

— rechter sprak tot — getuige.

5. Schrijf de volgende 2^e naam v. in het enkelvoud:

De pooten *der ganzen* zijn rood. Het gelui *der klokken* is een-tonig. De geur *der rozen* is zoet. De veeren *der zwanen* (m) zijn zacht. Het gekraai *der hanen* klinkt ver. De achterpooten *der paarden* zijn sterk. De pooten *der herten* zijn fijn. De manen *der leeuwen* zijn fraai. De slurf *der olifanten* is buigzaam. De kleur *der leliën* is schoon. De wortels *der eikeboomen* zijn taai. De horens *der runderen* zijn hol. De tanden *der tijgers* zijn sterk. Het water *der zeeën* is zout. Het gras *der weiden* is malsch. De dapperheid *der vorsten* was groot. De kasteelen *der prinsen* zijn oud. De taal *der getuigen* was naar waarheid. De daden *der veldheeren* werden geroemd. De vriendelijkheid *der beambten* was niet groot.

T W A A L F D E L E S.

DE VERKLEINWOORDEN.

Schrijf de verkleinwoorden, enkel- en meervoud, van:

a. De muis — de gems — de baars — het boek — de schaaft — de wolf — de gesp — de wesp — de rasp — het insect.

b. De maan — de zwaan — de schaar — de zwaluw — de vrouw — de mouw — de schuur — de kamer — de lepel — de keten — de waaier — de spiegel — de kruimel — de keuken — de zee — de ree — de bui — de knie — de kraai — de kooi.

c. Het raam — de boom — de toom — de oom — de riem — de bloem — de zalm — de pruim — de olm — de halm — de helm — de worm — de vorm — de duim — het scherm.

d. De kar — de bel — de dam — de mug — de tor — de vlag — de pen — de hen — de val — de bal — de bol — het spel — de stam — de kam.

e. Papa — mama — de la — de sla — Anna — Cato — de sofa — de villa.

f. Het blad — het rad — het ei — het lam — het kind — het hoen — het kleed — het schip.

g. De paling — de woning — de penning — de haring — de bokking — de koning — de rekening — de teekening — de krakeling.

DERTIENDE LES.

VERBUIGING DER BLIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

1. Schrijf de verbuiging op van: *de ijverige landman*, en wel in 't enkel- en meervoud.

2. Evenzoo die van: *een ijverige landman*.

3. Verbuig eens mondeling, in 't enkel- en meervoud: *de fraaie bloem*, *het hooge kasteel*.

4. Vervang in de volgende uitdrukkingen den omschreven tweeden naamval door den eigenlijken 2^{en} naamval:

Van den trouwen hond — *van* den krachtigen adelaar — *van* den reusachtigen eik — *van* den rijken prins — *van* den geloofwaardigen getuige — *van* den langen spoortrein — *van* den bloedigen veldslag — *van* den geduldigen ezels — *van* den milddadigen vorst — *van* den gediensdigen beambte — *van* den armen verminkte — *van* den gullen

gastheer — *van* het hooge kasteel — *van* den slanken populier — *van* den hoogen berg — *van* den vluggen bode — *van* den geduldigen mensch — *van* de dorre woestijnen — *van* den gouden ring — *van* den zilveren beker — *van* de gouden ringen — *van* de zilveren bekers — *van* de kanten gordijnen — *van* den machtigen graaf — *van* den beroemden hertog — *van* het goede kind — *van* de drukke rivieren.

5. Plaats vóór de volgende uitdrukkingen een van de voorzetsels: in, door, bij, op, tusschen, langs, aan, met, enz.

de rijpe appel (m) — de hevige storm (m) — de felle brand — de weldadige regen (m) — de koude winter (m) — de breede rivier (v) — het stille bosch — de fraaie bloesem (m) — de lage oever (m) — de oude poort — de koele schaduw — de bittere drank (m) — het kunstige nestje — de groene weide — het hooge koren — de flauwe helling (v) — eene drukke straat (v) — een prachtig schouwspel — een zachte glans (m) — een sombere blik.

VOORBEELD. In den rijpen appel.

6. Schrijf in het enkelvoud:

Wij hooren het geblaf *van de waakzame honden*, het geloei *der grazende koeien*, het geblaaf *van de vreedzame schapen*, alsmede het leven *der gonzende bijen*, *der kakelende hennen*, *der klepperende ooievaars*, *van de kwakende kikvorschen*, *van de knorrende varkens*, *van de piepende krekels*, *der kraaiende hanen* en *der kirrende duiven*.

VOORBEELD. Wij hooren het geblaf van den

7. Schrijf in het meervoud:

De *gouden ring* en de *zilveren* gesp. De *strooien* hoed en de *zijden* japon. Het *linnen* kraagje en de *katoenen* zakdoek. De *leeren* schoen en de *houten* klomp. Het *aarden* bakje en de *porseleinen* schotel. De *stalen* en de *ijzeren* kurketrekker. De *kanten* gordijn en de *zijden* overgordijn. De *kristallen* schenkkkan en de *marmere* vaas. De *wollen* deken en de *paardenharen* matras. De *viltten* hoed en de *lakensche* pet. Het *bronzen* standbeeld en het *marmere* gedenkteeken.

8. Schrijf in het meervoud:

De *Haarlemmer* krant — de *Groninger* schipper — de *tevreden* landman — de *lakensche* mantel — de *neteldoeksche* gordijn — de *duffelsche* jas — het *rieten* dak — de *zilveren* gesp — de *eikenhouten* kast — de *dronken* matroos — de *geslachte* koe — des *moedigen* soldaats — des *welsprekenden* redenaars — der *dichtbevolkte* stad — der *snelvlietende* rivier — des *hoogen* kasteels — des *Franschen* legers — op den *hoogen* berg — in de *lekke* boot — langs den *eenzamen* weg — onder den *forschen* eik — in de *koele* schaduw — aan den *vruchtbaren* boom — op de *barre* rots — op het *hobbelige* pad — tusschen de *woelige* menigte — na de *beslissende* overwinning — bij den *kunstmatigen* waterval — in het *prachtige* paleis — naast het *oude* huis — op het *splinternieuwe* tapijt — bij het *liefelijke* gezang — in het *nieuwe* lokaal.

9. Vul aan:

Wij spreken van Filips d... Goed..., van Floris d... Vijfd..., en van Karel d... Stout... De edelen haatten Floris d... Vijfd..., der Keerlen God. De zoon van Karel d... Groot... heet Lodewijk d... Vrom... Kent gij ook in de Fransche geschiedenis Lodewijk d... Veertiend...? Alexander d... Groot... is een van de beroemdste veroveraars der oudheid. Onze Koning, Willem d... Derd..., volgde in 1849 zijnen vader, Willem d... Tweed..., op. Men schonk Willem d... Vierd... den eernaam van Ridder der eere. Toen Willem d... Vijfd... krankzinnig werd, volgde zijn broeder Albrecht hem als Ruwaard op. Het Groot-Privilege werd door Philips d... Schoon... vernietigd, omdat het zijne moeder, Maria d... Rijk..., was afgedwongen. Het rijk van Alexander d... Groot... ging bij zijnen dood te niet.

10. Schrijf in den tweeden naamval:

het naastige kind.
de eenzame straat.
de duistere nacht.
de schitterende ster.

de besmettelijke ziekte.
de afgematte reiziger.
de schuwe vleermuis.
de vruchtbare akker.

het reusachtige beeld.	de krachteloze grijsaard.
de kostbare drank.	de machtige vorst.
het heilzame geneesmiddel.	de waarschuwende profeet.

OPGAVE. Schrijf uwe 2e naamvallen ook in het meervoud.

VEERTIENDE LES.

DE TRAPVORMEN.

1. Vul aan:

Zoo geel als	Als suiker zoo
Zoo bitter als	Als elastiek zoo
Zoo hard als	Als een leeuw zoo
Zoo helder als	Als een tijger zoo
Zoo scherp als	Als eene kat zoo

2. Zoek 12 bijvoeglijke naamwoorden, waarin eene vergelijking ligt opgesloten, als: *grasgroen, bloedrood, kurkdroog*.

3. Schrijf naast den stellenden trap de beide andere trapvormen:

fraai, nieuw, traag, vlijtig, vruchtbaar, lekker, duister, zuur, bitter, donker, klein, rein, fijn, fel, schel, schraal, sluw, beleefd, vlug, net, dik, stil, dun, zwak, vet, wijs, boos, grijs, malsch, valsch, loos, paars, broos, gepast, woest, juist.

4. Schrijf een tiental volzinnen van dezen vorm:

De rat is sluwer *dan* de muis.

Het paard is sterker *dan* de ezel.

De zwaluw is vlugger *dan* de musch.

5. Schrijf een achttal volzinnen van dezen vorm:

Van alle winden is de noordenwind *de koudste*.

Van al onze rivieren is de Schelde *de breedste*.

6. Schrijf er nog een achttal van dezen vorm:

Des avonds zijn de meikevers *het vlugst*.

In de lente zijn de bloemen *het fraaist*.

VIJFTIENDE LES.

DE TELWOORDEN.

1. Schrijf met letters de waarde van: 11, 12, 15, 18, 20, 21, 42, 53, 64, 75, 86, 97, 104, 203, 791, 1010, 1218, 65428, 361411, 9818476.

2. Schrijf de ranggetallen van 1-25.

3. Schrijf in letters de waarde van de ranggetallen:

1^e, 8^e, 15^e, 20^e, 25^e, 104^e, 401^e, 1000^e.

4. Schrijf achter *honderden*, *duizenden*, *millioenen* voor elk geval vier zelfst. nw., als: *honderden* menschen, *honderden* schepen, enz.

ZESTIENDE LES.

VOORNAAMWOORDEN. PERSOONLIJKE VOORNAAMW.

1. Schrijf in het meervoud:

Ik ben tevreden. *Hij* is tevreden. *Zij* is ongelukkig. Heb *ik* uwe pen? *Hij* heeft uwe pen. *Zij* had uwe pen niet. *Ik* ken *hem*. *Hij* kent *mij*. *Zij* kent *haar*. *Ik* heb *hem* geroepen. *Ik* heb het *hem* gezegd. *Ik* heb het *haar* gezegd. *Hij* roept *mij*. *Ik* wasch *mij*. *Hij* wascht *zich*. *Hij* wascht *hem*. *Zij* wascht *haar*. *Ik* heb *mij* vergist. *Hij* had zich vergist. *Zij* had zich vergist. *Hij* schaamt zich over *hem*. *Zij* schaamde zich over *mij*. *Ik* leen *u* een boek. *Hij* leende *haar* een potlood. *Zij* leende *hem* een potlood. *Ik* heb *hem* en *u* de tijding medegedeeld. Wie *zal* het zeggen, *ik* of *hij*? *Zal ik* het zeggen? *Zou ik* het zeggen? *Zal hij* 't *haar* zeggen? *Hij* wil 't *hem* niet zeggen.

2. Wijs de naamvallen aan boven de schuin gedrukte woordjes:

Ik leer. Leert *gij* wel? *Hij* wil niet komen. *Wij* zullen komen. *Ik* roep *hem*. *Hij* roept *mij*. *Ik* leen *hem* eenen passer. *Gij* zegt *haar* goeden dag. *Hij* wascht *zich*. Gedenk *mijner*. *Zij* helpen *elkaar*. Geef *elkaar* de hand. Wie *uwer* zal komen? Drie *onzer* gaan op reis. Geef *hun* het geld. *Hij* is *ons* aller vijand. *Hij* sprak over *u*. *Ik* kom morgen bij *hem*. *Zijt gij* het, Jan? Ja, *ik* ben *het*. *Hij* is *uwer* niet waardig. *Hij* is *mijns* gelijke. Deze jongens leenen *elkander* een boek.

ACHTTIENDE LES.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. Vul aan:

In mijn... tuin.
Aan uw... boom.
Door zijn... hond.
Met har... vader.
Naast uw... oom.

Bij onz... neef.
Voor hunn... knecht.
Achter mijn... stoel.
Op onz... zolder.
Langs uw... muur.

2. Vul aan met een' der vormen van **mijn** of **mijne**:

De goedheid.... *vaders*.
 De dood.... *vriends*.
 Het gras.... *weide*.
 De melk.... *koe*.
 De ooren.... *konijns*.
 De vruchten.... *velds*.

Geef dit.... *broeder*.
 Zend dit.... *neef*.
 Leen dit.... *vriend*.
 Vraag dit.... *vader*.
 Schrijf dit.... *oom*.
 Meld dit.... *grootvader*.

3. Schrijf de oefeningen 1 en 2 in het meervoud.

4. Verbuig mondeling: *zijn hoed, uwe lamp, hun kasteel*, in 't enkel- en meervoud.

5. Evenzoo: *zijn nieuwe hoed, uwe fraaie lamp, hun oud kasteel*.

6. Vul aan met een' der vormen van: **de zijne**:

Uw vader en gaan op reis. De koffer uws vaders en die staan gereed. Zeg uwen vader goeden dag en ook Groet uwen vader en ook Uwe ouders en gaan op reis. De koffers uwer ouders en die staan gereed. Geef uwen ouders de hand en ook Groet uwe ouders en ook

7. Schrijf in het meervoud:

De vogel bouwt *zijn* nest. De kip beschermt *hare* kuikens. Het konijn verbergt *zijne* jongen. De leeuwerik zingt al stijgende *zijn* lied. De koe verdedigt zich met *hare* horens. De haan slaat met *zijne* sporen. De rivier treedt soms buiten *hare* oevers. De bloem opent des morgens *haren* kelk. De ster verliest bij de komst der zon *haren* glans. De slak draagt *haar* huisje. Het hert is fier op *zijn* gewei. De eik geeft *zijn*

hout en *zijne* eikels. Het paard slaat met *zijne* achterpooten. Het woud schenkt den wandelaar *zijn* lommer. De nachtegaal is bekend om *zijn* fraai geluid. De olifant verdedigt zich met *zijne* slurf. De winter komt met *zijne* vlagen. Dit landschap boeit ons door *zijne* schoonheid.

8. Schrijf in het enkelvoud:

Wij zullen *onzen* plicht vervullen. *Zij* zullen *haren* plicht vervullen. *Zij* zullen *hun* werk afmaken. *Dese heeren* vervolgden *hunne* reis. *Deze dames* vervolgden *haar* gesprek. *De herten* verliezen eens per jaar *hunne* horens. *De rozen* verliezen spoedig *haren* geur. *De kinderen* verliezen weldra *hun* geduld. *Deze vrouwen* spreken over *hare* kinderen. *De tijdingen* verloren weldra *hare* belangrijkheid. *De mieren* bouwen *hare* woningen in de schaduw der boomen. In de lente bouwen de *vogels* *hunne* nesten, de *bijen* werken in *hare* korven, de *bloemen* openen *hare* blaadjes, de *boomen* prijken met *hunne* bloesems, de *kikvorschen* laten *hun* gekwaak hooren, vele *dieren* ontwaken uit *hunnen* winterslaap. Uwe *kinderen* hadden *hunne* boeken verloren. *De leerlingen* hadden *hunne* lessen niet geleerd. *Hare dochters* hadden *haar* huiswerk niet afgemaakt.

NEGENTIENDE EN TWINTIGSTE LES.

AANWIJZENDE EN BEPALINGAANDUIDENDE VNW.

1. Schrijf de verbuiging van: *die zwaan*, *die framboos*, *dat slagveld*, in 't enkel- en meervoud.
2. Evenzoo van: *die prachtige zwaan*, *die geurige framboos*, *dat bloedige slagveld*.
3. Vervang elk der volgende omschreven 2^e naamvallen door den eigenlijken tweeden naamval;
van dien soldaat, *van die werkvrouw*, *van dat konijn*, *van dien matroos*, *van die marketenster*, *van dat hert*, *van dezen voerman*, *van deze diepte*, *van dit kasteel*, *van dezen ooievaar*, *van deze beek*, *van dit huis*.

4. Bezig in vijf kleine zinnen **deze** en **gene**:

Vondel en Rembrandt zijn beroemde mannen; *dexe* was schilder, *gene* dichter.

5. Vul aan:

Degene, die , zal gelukkig zijn.

Dengene, die , zullen wij eene belooning geven.

Dengene, die , zal ik beloonen.

Schrijf deze volzinnen ook in het meervoud.

6. Vul aan met een' vorm van **die** of **dat**:

Op — berg.

In — woud.

Over — brug.

Aan — boom.

Op — eilanden.

Bij — geraas.

Langs — weg.

Door — ongeluk.

In — zomer.

Langs — helling.

Aan — kant.

Onder — raam.

In — bloemen.

Op — paarden.

7. Bezig nu in No. 6 de naamvallen van het aanwijzende voornw. **deze** of **dit**.8. Vul aan met een' der vormen van **deze**, **die** of **gene**:

Deze tuin is grooter dan —. In dezen tuin staan fraaier boomen dan in —. De boomen van dien tuin dragen rijper vruchten dan — van —. De kleeding van — heeren en dames is nieuwmodisch, doch die van — dames is ouderwetsch. Geef — mannen eene aalmoes. Geef — vrouwen eene aalmoes. Bij dit huis is een tuin, bij — ook, doch bij het — niet. Het dorpje ligt niet aan — oever maar aan —. Deze knapen zijn vlijtiger dan —. Wilt gij dezen appel of —? Kiest gij die japon of —? Ik koop niet dezen vogel en ook niet —, maar —. Maastricht ligt aan — zijde der Maas, de voorstad Wijk aan —. Nijmegen ligt aan — oever, en Tiel aan —. Hij werd niet gewond met dezen pijl, ook niet met —, maar met —. Mijn huis staat aan — zijde van het meer, het uwe staat aan — zijde. Welke duiven vindt gij fraaier, — of —? Zullen wij — dokter roepen of —? Zullen wij — dokters roepen of die? Geeft gij — kinderen eene belooning

of —? Al, wie slordig werkt, — werk zal afgekeurd worden. Wilt gij — thermometer (m) of — barometer? Ik zal — barometer kiezen. Deze zwanen zwommen vroeger in — fraaie vijvers.

EEN EN TWINTIGSTE LES.

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

1. Stel een 10-tal kleine vragen, die beginnen met **wie** of **wien**.

VOORBEELD. *Wie* heeft het kruit uitgevonden?

Wien zullen zij dit geschenk aanbieden?

2. Stel ook een 8-tal vragen, die beginnen met: **waarvan**, **waar-door**, **waarmede**, **waarop**, **waarover**.

3. Bezig evenzoo in een 8-tal vragen de 4 naamvallen, enkel- en meervoud, van 't vragend voornw. **welke** (**welk**).

VOORBEELD. *Welk* vorst was Karel de Grootte?

Welke vorst heeft de Saksers overwonnen?

Van welken stadhouder is dit het portret?

4. Vul aan met een' vorm van de vragende voornaamwoorden **wie**, **wat**, **welk** en **welke**:

— heeft u geroepen? — hebt gij geroepen? — boek ligt daar? Het is dat uws broeders. — zult gij een' brief schrijven? — namen in 1572 Den Briel in? — van deze boeken zijn de uwe? Van — van deze boeken is de band stuk? Van — schilder spreekt gij? — is de eerste onzer dichters? — schilder is de meest beroemde der Hollandsche school? Met — gaat gij op reis? Met mijn' oom? Met — gaat gij op reis? Met mijne neven. — zult gij dat geschenk aanbieden? Aan uwen onderwijzer? Over — duiven spreekt gij? Over — mijns vriends? Over — haakwerk spreekt gij? Van — hebt gij die tijding vernomen? Van onzen reiziger? Van — hebt gij die tijding vernomen? Van onze reizigers? — dames zal men eenen ruiker aanbieden? Van — dames hebt gij die brieven ontvangen? — zoekt gij? Ik zoek mijne zuster. — dichters geeft gij de voorkeur? Van — schrijver hebt gij iets gelezen? Door — monnik is het buskruit uitgevonden? Door —

is het kompas uitgevonden? Aan — hebben wij de uitvinding van het haringkaken te danken? — wilt gij? — zijt gij? Ik zie een hollend paard. — spreekt gij? — denkt gij nu? — blijft ons nu nog te doen? — pennen zijn dit? Die mijns broeders. — pennen zijn dat? Die van Anna. — graaf werd in 1296 door de edelen vermoord? — koning was Lodewijk XIV? — nieuws is er? — moois hebt gij daar? — pennen moet gij hebben?

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. De *menschen*, *die* ons vleien, zijn onze vrienden niet.
In dezen volzin is het antecedent *menschen* 1^e naamval en
is het betr. voornw. *die* ook 1^e naamval.

Schrijf nu volzinnen, waarin voldaan wordt aan het volgende:

Mannelijk Enkelvoud.		Vrouwelijk Enkelvoud.	
Antec.	Betr. vnw.	Antec.	Betr. vnw.
1	1	4	1
1	3	3	1
1	4	1	4
4	1	1	3

Schrijf daarna uwe volzinnen, zoo mogelijk, in 't meervoud.

2. Vul aan:

De koe, *wier*.... De snoek, *wiens*.... De walvisschen, *wier*....
De vogeltjes, *wien*.... De storm, *die*.... Het goud, *dat*.... De
nachtgeaal, *die*.... De sterren, *wier*.... Onze ouders, *wien*....
De bijen, *wier*.... Het schip, *met hetwelk*.... De rivier, *aan
welke*.... De boom, *in welken*.... De luchtballon, *met welken*....
De kameelen, *welke*....

3. Vul aan met een' vorm van een betr. voornaamw.:

Ik ken den heer niet, — mij aansprak. Ik ken den heer niet, —
hij aansprak. Kent gij de heeren, — ik reisde? De koe, — vleesch

wij eten en — melk wij drinken, is een zeer nuttig dier. Ik gaf hem den mooisten appel, — ik had. Ik gaf haar de mooiste peer, — ik had. Zij gaven ons de mooiste bloemen, — zij hadden. Mijnen oom, — ik alles te danken heb, noem ik mijnen weldoener. De huizen, — gij daar ziet, zullen verkocht worden. Het huis, — gij daar ziet, zal men afbreken. De dames, — zij die brieven overhandigden, waren zeer beleefd. De eik, — lommer wij in den zomer zoeken, is een loofboom. De eik, in — takken de vogels nestelen, is de koning van het woud. Dezen eik, — stam door den bliksem getroffen is, zal men moeten vellen. In de linde, in — lommer wij des zomers zoo gaarne zitten, had een vink zijn nest gebouwd. In den tuin, — vruchtboomen u aanlachen, gaat men eene villa bouwen. Maria de Rijke, — vader bij Nancy sneuvelde, huwde met Maximiliaan. Karel de Stoute, — eierzucht zeer groot was, wilde koning zijn.

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

VERVOEGING VAN HET HULPWERKWOORD.

1. Schrijf de 8 tijden der aantoonende wijs van het hulpwerkwoord *hebben* in den vragenden vorm, bijv.: *Heb ik?* enz.
2. Schrijf de 4 tijden der aanvoegende wijs van het hulpwerkwoord *zijn* in den ontkennden vorm, bijv.: *Dat ik niet zij?*
3. Schrijf de geheele vervoeging van 't hulpwerkwoord *hebben*, met al de namen der wijzen en der tijden. Ook die van 't hulpw.w. *zijn*.

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE ZWAKKE VERVOEGING.

1. Schrijf den 1^{en} persoon enkel- en meervoud van den onvoltooid verleden tijd van: zaaien, maaien, hooien, breien, leeren, teekenen, rekenen, ploegen, eggen, bereiden, arbeiden, wieden, voeden, antwoorden, waden, braden, reizen, beloven, verven.

VOORBEELD. Ik zaaide — Wij zaaiden.

Evenzoo van: werken, wachten, rusten, praten, poten, boeten, ontmoeten, plaatsen, kaatsen, zuchten, wenschen, groeten, poetsen.

VOORBEELD. Ik werkte — Wij werkten.

2. Schrijf nu van de werkwoorden der eerste groep (opgave 1) den 3^{en} persoon enkelvoud van den onvolt. tegenw. tijd, als: *Hij zaait, hij maait*, enz.

3. Schrijf van de werkwoorden der tweede groep den 2^{en} persoon enkelvoud van den onvolt. tegenw. tijd, als: *Gij werkt, gij wacht*, enz.

4. Schrijf de werkwoorden in de volgende volzinnen in den onvolt. tegenw. tijd:

De landman *ploegen*.
 Het vuur *branden*.
 De knecht *zagen*.
 De jongen *antwoorden*.
 Het kind *wandelen*.
 De storm *woeden*.
 De klok *luiden*.
 De tuinman *snoeien*.
 Mijn vriend *verhuizen*.

De meid *wasschen*.
 De jongen *praten*.
 De arbeider *rusten*.
 De moeder *zuchten*.
 Het huis *instorten*.
 Het schip *stranden*.
 De dief *vluchten*.
 De vrouw *wieden*.
 De blinde *rondlasten*.

OPGAVE. Schrijf ook al deze volzinnen in den onvoltooid verleden tijd, bijv.: *De landman ploegde*.

5. Schrijf 10 werkwoorden, die in den onvoltooid verleden tijd twee *d*'s hebben, als:

spelden — ik *speldde*.
 verblijden — ik *verblijdde*.

6. Evenzoo 10 werkwoorden, die in den onvoltooid verleden tijd twee *t*'s hebben, als:

poten — ik *pootte*.
 troosten — ik *troostte*.

7. Schrijf den 3^{en} persoon van den voltooid tegenw. tijd van de werkwoorden der eerste groep (opgave 1), als:

Hij heeft gezaaid, hij heeft gemaaid

8. Evenzoo van de werkwoorden der tweede groep (opgave 1), doch nu moet telkens *zij* gebruikt worden, als:

Zij heeft gewerkt, zij heeft gewacht

9. Schrijf den verleden tijd en daarnaast het verleden deelwoord van de werkwoorden:

wandelen, gehoorzamen, beproeven, schaven, knagen, haten, branden, schrobben, vernissen, vonnissen, teisteren, stranden, luiden, vreezen, laven, schaven, leven, liefkoozen, berooven, verdorren, veinzen, blozen, vreezen, groeten, leiden, schudden, redden, putten, zetten.

VOORBEELD. Ik wandelde — gewandeld.
Ik gehoorzaamde — gehoorzaamd.

10. Schrijf de werkwoorden der volgende zinnen in den onvoltooid verleden tijd:

De meid *schrobt*. Hij *haat* ons. Hij *ontvlucht* hem. Hij *beticht* ons. Zij *schudt* de appels van den boom. Hij *kaatst* den bal. Hij *verplaatst* de tafel. Hij *redt* den hond. Hij *put* water. De knecht *verft* den kippenloop. Het paard *draaft*. De jongen *antwoordt*. De aap *grijnst*. Het vuur *brandt*. De vrouw *bereidt* het maal. De schipper *doorwaait* de rivier. De bakker *kneedt* het deeg. De oorlog *verwoest* het land. Die oude woning *stort in*. De vos *rooft* de eenden weg. De kaars *verlicht* die gang. Ik *ontmoet* hem dikwijls. Gij *ontmoet* mijnen vriend. Zij *troost* het kind. Zij *zucht* van verdriet. Ik *verblijd* mij over uw geluk. Die ambtenaar *aanvaardt* zijne betrekking. Hij *wendt* alle pogingen aan. Zij *besteelt* daar veel geld. Het schip *strandt*.

VOORBEELD. De meid *schrobde*. Hij *haatte* ons.

11. Schrijf ook al de volzinnen van Oefening 10 in den voltooid tegenwoordigen tijd:

De meid heeft geschrobd. Hij heeft ons gehaat, enz.

12. Bezig de verleden deelwoorden der volgende werkwoorden als bijv. nw. naast een zelfst. nw.:

achten, smeden, haten, kleeden, verwachten, kneden, verbranden, wieden, breien, slachten, bemesten, vreezen, verven, verhuizen, schaven,

schrobben, verwoesten, bereiden, beantwoorden, doorwaden, verwaarloozen, beloven, innen, eerbiedigen, duchten, wenschen, ontleden, veinzcn, troosten, bespieden.

VOORBEELD. De *geachte* koopman. Het *gesmede* hoefijzer, enz.

ZES EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE STERKE VERVOEGING.

1. *Zingen* — ik zong — wij zongen — ik heb gezongen.

Ga zoo voort met:

binden, wringen, winnen, spinnen, drinken, dwingen, klinken, springen, bergen, zenden, schenken, smelten, helpen, werpen, bederven,

2. *Bevelen* — hij beval — zij bevalen — hij had bevolen.

Ga zoo voort met:

breken — nemen — spreken — steken — stelen.

3. *Geven* — gij gaaft — gij hadt gegeven.

Ga zoo voort met:

lezen — meten — genezen — bidden — liggen — zitten — vergeten — treden.

4. Schrijf de werkwoorden der volgende volzinnen in den onvoltooid verleden tijd:

Hij *zendt* mij een boek. Gij *zendt* mij eenen brief. Ik *zend* u een pakket. Het hout *zwellt* door het vocht. De spin *spint* haar web. Ik *drink* een glas bier. Gij *drinkt* een glas melk. *Drinkt* zij een glas water? Die vrouw *scheldt* den koopman uit. *Scheldt* gij dien jongen uit? Ik *vind* daar een mes. *Vindt* gij het mooi weer? Die matroos *zweemt*. Gij *zweemt* als een visch. Dit meisje *springt* touwtje. Gij *smelt* de boter. Zij *bederft* ons werk. Dat dier *sterft* van pijn. Zij *helpt* mij niet. Het kind *dwingt* om speelgoed. Die muziek *klinkt* fraai. De doodgraver *delft* een graf. Gij *windt* het touw op. Hij *schendt* de boomen. Gij *schendt* het plantsoen. De groente *slinkt*. Gij *bidt* om

hulp. Gij *leest* de courant. Hij *spreekt* goed Fransch. De officier *beveelt*. Gij *treedt* mij op den voet. Elk korreltje *geeft* eene aar. De wonde *geneest*. Het paard *vreest* hooi. Gij *neemt* het niet kwalijk. De koopvrouw *meet* het linnen. De vogel *zit* in de kooi. De zieke *ligt* te bed. Gij *ligt* daar op den grond. *Vergeet* gij uwe boodschap niet? De dief *steelt* geld en goed. *Steekt* gij de lamp aan? *Neemt* gij u wel in acht?

VOORBEELD. Hij *zond* mij een boek. Gij *zondt* mij eenen brief.

5. Schrijf de werkwoorden uit de volzinnen in Oefening 4 ook in den voltooid tegenwoordigen tijd.

VOORBEELD. Hij heeft mij een boek gezonden. Gij hebt mij eenen brief gezonden.

6. Bijten — ik beet — wij beten — wij hadden gebeten.

Ga zoo voort met:

belijden — drijven — verdwijnen — glijden — grijpen — kijken — krijgen — lijden — mijden — prijzen — rijden — schrijven — slijpen — snijden — strijden — strijken — wrijven — zwijgen.

7. Vlieden — gij vloodt — gij zijt gevloeden.

Kruipen — gij kroopt — gij hebt gekropen.

Ga zoo voort met:

bieden — bedriegen — gieten — kiezen — genieten — schieten — buigen — druipen — kluiven — schuiven — sluipen — snuiven — spuiten — zuigen — ruiken — rieken.

8. Schrijf de werkwoorden der volgende volzinnen in den onvoltooid verleden tijd:

De ezel *bezwijkt* onder den last. De zon *verschijnt*, de duisternis *verdwijnt*. Hij *rijdt* op eenen draf. De luchtbol *stijgt* snel opwaarts. Ik *wijs* hem den weg. *Wijst* gij hem den weg? De soldaat *strijdt* tegen den vijand. Gij *rijgt* uwe laarzen te vast. Dat *spijt* mij zeer. Moeder *strijkt* het linnen. Hij *zwijgt* op die beschuldiging. De slager *slijpt* het mes. De jongen *smijt* met eenen steen. Onze kleeding *slijt*

snel. De klok *wijst* twaalf uur. *Strijdt* gij mede? Wat *verwijt* ge mij toch? De vijand *vliedt*. Het bloed *vliet* uit de wonde. Gij *vliedt* het gevaar. Gij *druipt* van het nat. Die bloem *riekt*. Gij *ruikt* zoo iets gaarne. Hij *spuit* mij nat. Deze jager *schiet* eenen haas. Hij *schuift* het raam wat op. *Schuift* gij het bord niet op? Die man *bedriegt* mij soms. De slak *kruipt* over het tapijt. De hond *kluipt* een beentje. *Kluipt* gij weleens? De dief *sluipt* in huis. De brandgasten *spuiten* reeds. Die oude man *snuift*. Gij *bedriegt* u. *Geniet* gij eene goede gezondheid? *Kiest* hij dit boek of dat? Deze scherpschutter *schiet* nooit mis. *Ontvliedt* zij wel het gevaar?

VOORBEELD. De ezel *bezwEEK* onder den last. De zon *verscheen*, de duisternis *verdween*.

9. Schrijf al de werkwoorden van Opgave 8 in den voltooid verleden tijd.

VOORBEEELD. De ezel *was bezwEKEN* onder den last. De zon *was verschenen*, de duisternis *was verdwenen*.

10. *Dragen* — hij *droeg* — zij *droegen* — zij hebben *gedragen*.

Schrijf evenzoo de verschillende vormen van:

graven — varen — slaan — staan — vallen — vangen — gaan — blazen — laten — slapen — loopen — stooten — houwen — heeten — scheiden — roepen.

11. Schrijf de werkwoorden der volgende volzinnen in 't meervoud:

Ik *at* eene boterham. Ik *gaf* hem een boek. Hij *graaft* eenen kuil. Hij *slaat* den hond. Zij *lag* in eene hevige koorts. Hij *mat* het laken. Ik *sneed* mij in den vinger. Ik *riep* om hulp. Ik *hieuw* met eene bijl. Hij *keek* door een vergrootglas. Hij *blies* op den hoorn. Ik *begon* mijn werk. Zij *hijgt* van vermoeidheid. Ik *scheidde* van mijne vrienden. Hij *voer* over de rivier. Ik *sliep* den ganschen nacht. Hij *viel* uit den boom. Zij *ving* eene rat. Hij *ging* op reis.

12. Van welke werkwoorden zijn de volgende verleden tijden:

kwam — at — zag — sloeg — stond — ging — verloor — vroor — hield — lachte — vouwde — woei — joeg — vroeg — kreesch — krooi — ploos — steef — kloof — kliefdde — kloofde — hielp — schoor — woog — spoog — schoor — borst — hief — wies — wiesch — riep — schiep.

ANTWOORD. Deze verleden tijden zijn van: *komen, eten, enz.*

13. Schrijf de verleden deelwoorden van:

bevelen — scheppen (*voortbrengen*) — heffen — gaan — rijden — zieden — kluiven — klieven — klooven — eten — glijden — smelten — wezen — stelen — pluizen (*rafelen*) — hijschen — scheren — verliezen — vriezen — slaan — lachen — schuilen — vragen — jagen — waaien — malen — houden — bakken — spannen — zouten — braden — vouwen — verliezen — ontzien — komen — kruien — stijven (*stijf maken*) — wassen — wasschen.

14. Schrijf den 2^{en} persoon meervoud van den onvoltooid verleden tijd van de werkwoorden:

zenden, vinden, zieden, verblindden, binden, bidden, rijden, mijden, glijden, houden, scheiden, braden, raden, laden, schrijven, snijden.

VOORBEELD. Gij *zondt*, gij *vondt*, enz.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

LIJDENDE WERKWOORDEN.

1. Vervoeg eens op volledige wijze: geroepen worden.

2. Verbind tot zinnen in den lijdenden vorm:

ei — koken.

paard — beslaan.

haas — schieten.

linnen — weven.

draad — spinnen.

aalmoes — geven.

zieke — genezen.

dief — grijpen.

schuld — belijden.

gevaar — mijden.

lied — zingen.
 tabak — kerven.
 boter — smelten.
 kopje — breken.
 zeepbel — blazen.

koralen — rijgen.
 ijzer — gieten.
 riet — buigen.
 last — dragen.
 hond — slaan.

VOORBEELD. Het ei *wordt gekookt*. Het paard *wordt beslagen*.

3. Bezig evenzoo in kleine volzinnen, in den voltooid tegenwoordigen tijd, de werkwoorden:

maaien, kleeden, mangelen, schrobben, harken, plukken, kappen,
 knooien, rooken, omspitten, plaatsens; dorschen, betrappen, planten,
 verven, dekken, uitdooven, uitroeien, verzamelen.

VOORBEELD. Het gras is gemaaid. De pop is gekleed.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, TE GRONINGEN.

- A. M. BOGAERTS en M. J. KOENEN, Practische Taalstudie. I:
Woorden en Uitdrukkingen 11de druk f 1,25
Practische Taalstudie. II: Taal en Taalstudie . . . 6de druk - 1,25
Practische Taalst. III: Taalgebruik en Wordverkl. 7de druk - 1,25
- H. JACOBS en M. J. KOENEN, Nederlandsche Spraakkunst, ten dienste van studeerende onderwijzers. 3 deelen. 2de druk.
Ingenaaid à f 0,90, gebonden à - 1,25
- M. J. KOENEN, Een kleine Sleutel, bij Pract. Taalst. I. 2de druk - 0,25
- M. J. KOENEN, Eerste Aanschouwelijk Taalonderwijs, voorlooper van Het Nieuwe Taalboek 6de druk - 0,25
- M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek. Taal-, Stijl- en Dicteeroefeningen voor de Volksschool. 1ste stukje . . . 17de druk - 0,20
Het Nieuwe Taalboek. 2de stukje 16de druk - 0,20
Het Nieuwe Taalboek. 3de stukje 13de druk - 0,20
Het Nieuwe Taalboek. 4de stukje, 1ste gedeelte . 12de druk - 0,20
Het Nieuwe Taalboek. 4de stukje, 2de gedeelte . 8ste druk - 0,25
Het Nieuwe Taalboek. 5de stukje 9de druk - 0,50
Het Nieuwe Taalboek. 6de stukje 6de druk - 0,50

- M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Steloefeningen in vijf leerkringen voor de verschillende klassen der Volksschool.
- 1ste stukje 5de druk f 0,20
- Denken en Schrijven. 2de stukje 4de druk - 0,20
- Denken en Schrijven. 3de stukje 4de druk - 0,20
- Denken en Schrijven. 4de stukje 4de druk - 0,25
- Denken en Schrijven. 5de stukje 3de druk - 0,25
- M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Handleiding ten gebruike der Steloefeningen - 0,50
- M. J. KOENEN, De kleine Steller. Steloefeningen voor de Volksschool in een viertal trappen op paedagogischen grondslag.
- 2 stukjes à - 0,15
- M. J. KOENEN, Verklarend Zakwoordenboekje der Nederlandsche taal, in linnen 25ste druk - 0,30
- M. J. KOENEN, De hoofdzaken der Nederl. Spraakkunst 2de druk - 0,35
- M. J. KOENEN, Keur uit Starings Gedichten, met inleiding en aantekeningen 2de druk - 1,25
- M. J. KOENEN, Keur uit Bilderdijs Gedichten, met inleiding en aantekeningen. 2 deelen à - 1,25
- M. J. KOENEN, Oefenschool der Spraakkunst. - 0,75
- M. J. KOENEN, Practische Stijllee in Lessen en Oefeningen . . - 1,00
- M. J. KOENEN, Nederlandsche Spraakkunst 3de druk - 1,50
- M. J. KOENEN, Proefsteen voor 't Examen - 0,60
- M. J. KOENEN, Korte Lessen der Nederl. Spraakkunst. 4de druk - 0,60
- M. J. KOENEN, Kleine Nederlandsche Spraakkunst. 2de druk - 0,50

- M. J. KOENEN, Ter Herhaling. Vragen over de Nederlandsche
 Spraakkunst f 0,90
- M. J. KOENEN, Nederlandsche dictees 3de druk - 0,60
- M. J. KOENEN, Grepn uit de Nederlandsche Spraakkunst . . . - 0,25
- M. J. KOENEN, Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche
 taal, gebonden in linnen 2de druk - 1,75
- M. J. KOENEN, Het Admissie-Examen - 0,50
- M. J. KOENEN, Grondbeginselen der Nederlandsche Spraakkunst . - 1,00
- M. J. KOENEN en Dr. E. EPKEMA, Beknopt handwoordenboek der
 Grieksche, Romeinsche en Noordsche Mythologie, gebonden
 in linnen - 0,65
- M. J. KOENEN en W. WESTENDORP, Voorbereidend Taalonderwijs. - 0,25
-

Ab 230

5

